



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele.

Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

GENERALEN

Af samme Forfatter er tidligere udkommet

ELISE AHLEFELDT'S HISTORIE

1923

SKILDRINGER OG BILLEDER

1924

PRINS CARLS REJSE

1925

CHRISTIAN VI'S DATTER

1926

GENERALEN

I. BARNDOM OG UNGDOM

1927

GENERALEN

II. THEATERLEDEREN, FOREGANGSMANDEN, SOLDATEN

1928

GENERALEN

III. PRIVATMANDEN

1929

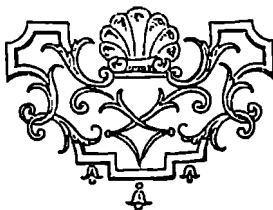


TRANEKJÆR SLOT VED AAR 1800
TEGNET AF LANGE

F. AHLEFELDT LAURVIG

GENERALEN

IV. KIRKE- OG SKOLEPATRONEN



VILHELM TRYDES BOGHANDEL

KØBENHAVN - 1930

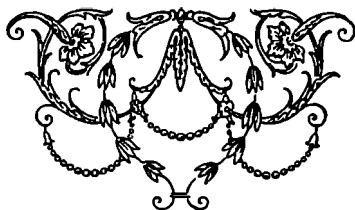
FORORD

SIDSTE DEL af Generalen er som Følge af sit betydelige Omfang blevet delt i to Bind. Nærværende Bind omfatter Frederik Ahlefeldts Virksomhed som Kirkeejer og Skolepatron, i hvilke Egenskaber Generalen udfoldede et meget stort Arbejde; jeg har ønsket at fastslaa Intensiteten af dette personlige Arbejde gennem Fremlæggelsen af en Del af Generalens talrige Breve, blandt andet til de langlandske Præster og det danske Kancelli.

Brevene ere af rent sagligt Indhold, men en Gang imellem stikker Bukkefoden frem, og en kaad, sarkastisk Bemærkning minder om Generalens Tilbøjelighed til ikke at tage Verden alt for højtideligt. Denne ganske respektløse Tone kommer paa sine Steder frem i højofficielle Skrivelser baade til Biskopper og Ministre. Frederik Ahlefeldt havde meget vanskeligt ved at lægge Baand paa sine personlige Sympathier og Antipathier, i ellers roligt holdte Skrivelser til Autoriteterne kan saaledes Udbrud af Velvilje eller Uvilje overfor Mennesker eller Institutioner pludselig bryde igennem, jeg skal her pege paa Brevene angaaende Læreren i Illebølle; Brevene i denne tragisk komiske Sag rummer

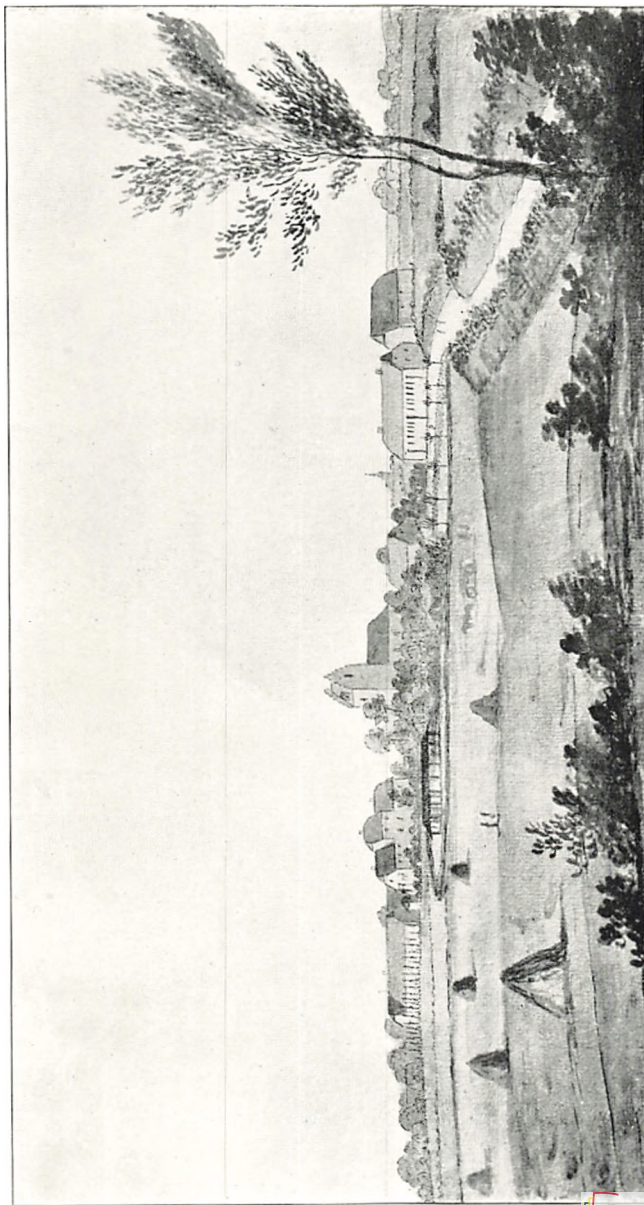
derfor lige saa vel som adskillige andre af Brevene en psykologisk Syntese.

Kildeangivelserne og Navnefortegnelsen vil først fremkomme i det afsluttende Bind.



INDHOLD

	Side
Forord	V
Kirken	1
Skolen	146



SIMMERBØLLE 1816
TEGNET AF LANGE

KIRKEN

GENERALEN ejede 41 Kirker, der laa dels paa Langeland, dels paa Fyn, dels i Norge. Til alle disse Kirker havde Frederik Ahlefeldt Ret til at udnævne Præster. Man skulde synes, at det var et lovlig stort Prærogativ, der her ved var tillagt en enkelt Mand; den juridiske Side af Sagen var da heller ikke ganske i Orden fra først af, men Rettigheden vandt Hævd og opretholdtes, da de skiftende Ahlefeldt'er vare *bien en cour*, som man kaldte det under Ludvig XIV. Dette gjaldt da i en særlig Grad Generalen, hvem Frederik den Sjette nødigt nægtede Opfyldelsen af et Ønske.

Patronatsretten til Kirkerne var ligesom Birkeretten hjemlet i »Grevernes og Friherrernes Privilegier«, men ikke i den Udstrækning, hvori den benyttedes af de langelandske Besiddere:

Efter Loven havde Generalen *jus vocandi*, Kaldsretten, til Kirkerne i de Sogne, hvor han havde Bopæl, altsaa for Langelands Vedkommende Tranekær og Magleby, da han, som man kaldte det, havde Dug og Disk paa Tranekær Slot og paa Brolykke, der hørte til de nævnte Sogne. Retten gjaldt ogsaa Kirkerne i Sogne, hvor Besidderen havde over Halvdelen af det samlede Areal. Men allerede fra

Grevskabet Langelands første Tid, umiddelbart efter Erektionen, blev Privilegiet udvidet til samtlige Kirker paa Øen med Undtagelse af Rudkøbing. Rettigheden blev aldrig officiel, det var mere privatim, takket være det fortrolige Venskab, der knyttede Grevskabets første Besidder til Griffenfeld, et Venskab der, som bekendt, ikke blev af Varighed. I et af de mange overstrømmende venlige Breve, den senere Storkansler, Frederik Ahlefeldt, adresserede til Griffenfeld, hentyder han til den underhaanden meddelte udvidede *jus vocandi*:

». . . . Deres Excellence gør mig en uendelig stor Tjeneste ved at forsikre mig om, at Højsamme vil vise mig den Bevaagenhed at opretholde de mindre Privilegier, som Hans Majestæt har skænket de danske Grever, specielt Kaldsretten.«

I Laurvig var Forholdene mindre udviklede, for der havde Grevskabets første Besidder Ulrik Frederik Gyldenløve i Erektionspatentet faaet mange af Kongens Rettigheder, deriblandt den ubegrænsede Ret til at udnævne Præster ved alle Laurvigs Kirker. En Undtagelse dannede dog Frederiksværns Kirke, hvor Kongen og Frederik Ahlefeldt skiftedes til at kalde Præster, i Nøtterø og Annekssognet Tjørne havde Grev Wedel-Jarlsberg Ret til ved hveranden Vakance at udnævne den nye Præst. De til det norske Grevskab knyttede Rettigheder vare saa omfattende, at der end ikke behøvedes kongelig Konfirmation paa Præsteudnævnelserne. Naar Generalen kaldte en Præst paa Langeland, skulde Valget bekræftes af Kongen.

Ved Forordningen af 3. Juni 1809 ændredes Generalens Stilling overfor de langelandske Kirker formaliter; praktisk

set fik Forandringen ikke megen Betydning. I Forordningen udtales, at Retten til at udnævne Præster egentlig tilkommer Regenten, men at denne Ret i ældre Tider hyppigt er blevet overladt private Personer. Denne Ret har hidtil ikke været nærmere præciseret, og det er nu Hensigten med Forordningen at fastsætte bestemte Grænser, Kaldsret vil for Fremtiden ikke blive tildelt nye Personer, og de, som alt have denne Ret, paalægges der visse Indskrænkninger for dem selv og deres Arvinger. Ved Vakance i et Præsteembede foreslaar Kirkeejeren 3 Personer, mellem hvilke Kongen udnævner den nye Sognepræst. Som man ser, var Ordningen en lignende som efter den nyeste nu gældende Lov om Menighedsraad, med den Forskel, at det nu er Menighedsraadene, der indstiller til Præsteembederne, ogsaa i de Tilfælde, hvor Kirkeejeren tidligere havde Indstillingsret.

Forordningen af 3. Juni 1809 kom til at fungere ganske som den nugældende Ordning, idet det blev en nogenlunde fast Regel, at den af de tre Kandidater, der var opstillet som Nr. 1 paa Listen, blev udnævnt til det paagældende Embede; som det vil ses af en af de nedenfor aftrykte Indstillinger, betragtede Generalen det som paa Forhaand givet. Medens den reelle Afgørelse nu træffes af Kirkeministeren, der forelægger Udnævnelsen til Kongens Underskrift, var det dengang det danske Kancelli, under hvilket alle Kirkesager sorterede, der behandlede Sagerne inden Forelæggelsen for Kongen.

Forordningen af 1809 kom ogsaa til at berøre Generalen for Laurvigs Vedkommende, skønt Grevskabet var blevet solgt 4 Aar før. Frederik Ahlefeldt beholdt til Trods for Godsets Salg Kaldsretten til Laurvigs Kirker, men samtidig

naturligvis ogsaa Vedligeholdelsespligten. Dette Forhold vedblev endnu at bestaa i 20 Aar, altsaa ogsaa efter at Norge var blevet skilt fra Danmark.

Indskrænkningen i Rettighederne overfor Kirkerne generede ikke Generalen, der her som altid var lydhør overfor det nye i Tiden, han havde endog bestyrket Regeringen i dens Planer med Hensyn til Ændringen af Reglerne for Kaldsret efter forudgaaende Drøftelse af Sagen med Frederik den Sjette.

Præstendnævnelserne vedblev ogsaa efter 1809 at have Generalens varme Interesse. Inden hver enkelt Udnævnelse satte han sig altid grundig ind i Ansøgnernes Kvalifikationer, selv om han meget hyppigt lod sig lede af personligt Bekendtskab og Sympathi. Der kan næppe paavises et eneste Tilfælde, hvor Generalen af personlige Grunde udnævnte eller indstillede en til det paagældende Embede uværdig Person. Iøvrigt kunde det personlige Moment lettere komme frem ved Besættelse af Præsteembeder, da Bestemmelsen i Forordningen af 1809, at Godsejerne ikke maatte ansætte Retsembesmænd, der havde staaet i Tjenesteforhold til dem, ikke omfattede Præsteembederne.

Hvor optaget Generalen var af Præstendnævnelserne, kan ses af den voluminøse Korrespondance, han har ført paa dette Omraade. Her, som i alle andre Sager, var han selv med i de allermindste Detailler. Nogle enkelte Breve vil give et Indblik i denne Side af Generalens Virksomhed:

Til Pastor Fabricius, Tranekjær.

Pro Memoria!

Tillige med Efterretningen om Herr Henners Død til Brünlangnähr indløb mig Ansøgning fra Hr. Samsing til

Thiølling om at blive forflyttet til dette bedre Kald; jeg kunde efter Billighed ikke andet end opfylde hans Ønske og ved den Leilighed forbedre hans Kaar, hvorføre jeg ogsaa allerede har tilsendt ham Kaldsbrev paa Brünlangnähr. Med Vished kan jeg ikke love at kalde den Person til Thiølling, som Deres Velærværdighed har recommenderet, men jeg maae først oppebie, hvilke Subjecter ville melde sig til samme.

Slesvig den 15. Martii 1800.

FR. AHLEFELDT LAURVIG.

Til cand. theol. Wilhielm.

Pro Memoria!

Til Giensvar paa Deres seneste Skrivelse, modtage De denne Forsikring: at jeg saasnt muligt vil befordre Dem til Præstekald paa Langeland, men fra først maae jeg, naar Vacance indtræffer, opfylde de Løfter, jeg har givet andre i lignende Begivenhed; forøvrig kan De altid sætte Tillid til, at jeg med Fornøielse vil forfremme Deres Lykke, hvilket jeg flere Gange har givet Dem mit Ord paa.

Slesvig den 15. Martii 1800.

FR. AHLEFELDT LAURVIG.

Til Kongen!

En uventet sørgelig Hændelse anlediger, at jeg allerunderdanigst henvender mig til Deres Majestæt: For ungefær 3 Aar siden kaldede jeg, ifølge den mig allernaadigst forundte Kalds-Rettighed, med Deres Majestæts allernaadigste Confirmation, en værdig ung Mand ved Navn Jørgensen

til Sognepræst for Bødstrup Menighed under mit Grevskab Langeland, fra Svendborg Kirkestad, hvor han var Kapellan; han bosadte sig i dette Kald og fortiente at være elsket af enhver, som kiendte ham — men denne lykkelige Forfatning varede ikkuns kort, da han under 20^{de} i denne Maaned imod rimelig Formodning ved Døden afgik i en Alder af nogle og tredive Aar, efterladende sig Enke med 3 umyndige Børn og det fjerde vil om faae Dage komme til Verden, da Enken er nær frugtsommelig.

Saaledes endte denne Familiestødte sine Dage, førend han endnu kunde have høstet nogen synderlig Nytte af Kaldet eller erhholdet Omkostningerne ret erstattede i Anledning af hans Forflytning og Boesættelse — og hans efterladte sidde formedelst de værende Tilfælde i saare sørgelige Omstændigheder, som endnu forøges derved, at desuden en ung Enke lever, som modtager 50 Rdl Pension af Kaldet. At kunde bidrage til at lette denne med Rette dybtsørgende Families tunge Skiæbne, er mig en kjær Pligt, og jeg ønsker inderligt, det maatte lykkes; mit allerunderdanigste Haab til min allernaadigste Konge er Tillid som min allernaadigste Bøn, og vente allernaadigst Bevilling i følgende Henseende:

1^o. Da Enken agter at indgaa til Deres Majestæt med allerunderdanigst Ansøgning om, at nyde Kaldets fulde Indkomster til Successors Kaldsbrevs Confirmation, saa udbeder jeg, at min allernaadigste Konge vil, til Hjælp for Enke og Børn, allernaadigst tillade, at jeg, isteden for de bestemte 6 Uger, maa lade 10 Uger hengaae, førend jeg kalder Eftermanden.

2^o. Siden det vil blive saare tungt for Familien at nøies med 25 Rdl.s Pension af Kaldet, som er det halve

af hvad nu svares, og Kaldet er af de gode Indkomster, saaledes at mere kan udredes uden at Eftermanden derved ville savne sit rundelige Udkomme, ansøger jeg allerunderdanigst at der af bemeldte Bøstrup Kald udredes aarlig Enkepension 100 Rdlr., som kunde deles lige mellem de begge nuværende Enker, og naar den ene afdøde, hendes Andel at falde til Kaldet; ligesom og den andens, naar hun ved Døden afgik.

Min Konges blide og allernaadigste Tilladelse ville trøste de sørgende og forskaffe mig den største Glæde, at min Bøn for en dybt saaret Familie fant min allernaadigste Konges Velbehag.

22. Febr. 1803.

Allerunderdanigst
AHLEFELDT LAURVIG.

Til Kongen!

Da Sognepræsten for Simmerbølle Menighed under mit Grevskab Langeland er bleven kaldet og af Ds. Majestæt confirmeret til Sognepræst for Longelse og Fuglsbølle Menigheder, saa skulle en anden Mand i hans Sted til Simmerbølle kaldes, men siden Manden, jeg haver tiltænkt dette Kald, for nogen Tid er fraværende, saa ansøges allerunderdanigst om bemelte Simmerbølle Sognekald maa staa ledigt endnu i 3^{de} Uger og jus vocandi derefter af mig udøves.

8. Oktbr. 1805.

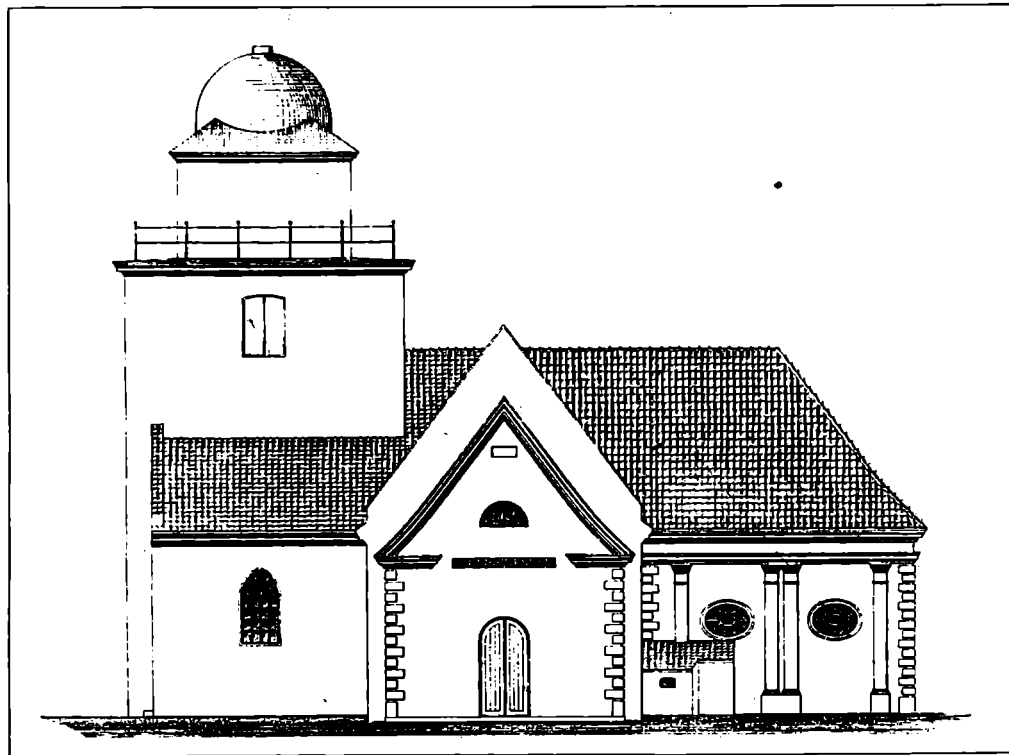
Allerunderdanigst
AHLEFELDT LAURVIG.

Til Kongen.

Formedelst Sognepræstens, Jens Peter Voigts dødelige Afgang i Maglebye er bemelte Maglebye Sognekald under

Grevskabet Langeland derved bleven vacant; som Kirkepatron fordrister jeg mig desaarsag paa Grund af Allernaadigst Forordning dat. 3. Juni 1809 herved allerunderdanigst at foreslaa til Sognepræst for Maglebye Menighed: 1^o. Amtsprovsten over Langeland Hr. Preben Saxtorph, Sognepræst for Snøde og Staaense Menigheder; 2^o. Hr. Peder Wilhielm, Sognepræst for Longelse og Fuglsbølle Menigheder her paa Landet¹; 3^o. Hr. Bendixen, Sognepræst for Strynøe Menighed, hvorhos jeg allernaadigst [sic] ansøger, at Amtsprovst Saxtorph allernaadigst maa forundes det vacante Sognekald. Siden Maglebye Sognekald er et af de trende, som ifølge Deres Majestæts allernaadigste Resolution under 1. Februar 1811 ved indtræffende Vacance skulle med Korn-tiende af Hartkornet bidrage til Amtsprovstens Løn, saa fordrister jeg mig tillige at indstille til Deres Majestæts Naade, siden mit allerunderdanigste Ønske er, at Amtsprovsten maatte allernaadigst forundes Maglebye Sognekald, om dette Kald nu kunde fritages for at afgive de ved forbemelte Allernaadigste Resolution fastsatte 70 Tdr. tiendeydende Hartkorn, saalænge Amtsprovsten der som Sognepræst forbliver, og Snøde og Staaense Sognekald, som Amtsprovsten fratræder, i dets Sted Allernaadigst maatte paalægges at afgive disse 70 Tdr. tiendeydende Hartkorn til Amtsprovstens Lønning. At jeg ogsaa i dette Tilfælde tør haabe Deres Majestæts allernaadigste Bønhørelse, formener jeg at finde Grund til, 1) da Snøde og Staaense Sognekald kan taale denne Indskrænkning i Indkomsterne,

¹ Ved Udtrykket »her paa Landet«, som Generalen meget ofte benytter, forstaar han »her paa Langeland« eller »her paa Øen«. Benævnelsen høres endnu ofte paa Langeland i vore Dage. Læseren vil af andre Breve se, at Generalen ofte bruger langelsandske Udtryk og Vendinger, især naar det drejer sig om Person- eller Stednavne.



TRANEKÆR KIRKE
EFTER EN TEGNING I NATIONALMUSEET

og naar Amtsprovsten ei havde været Præst til disse Menigheder den Tiid, jeg udbad Ds. Maj.s Allernaadigste Resolution om Hartkorns Bestemmelse fra nogle Sognekald til Amtsprovstens Lønning, vilde Snøde og Staaense ei være bleven forbigaaet; 2) skiøndt en deel Byrder, som vil falde paa Maglebye Kald, foraarsager, at dets Indkomster ey betydelig vil overstige hans nuværende Embedes, saa ønsker Amtsprovsten alligevel at tiltræde Maglebye Kald, fordi der gives kuns een Kirke og han dermed vinder mere Tiid til sine mange Forretninger, desuden vil han der, naar Alder eller Svaghed indtræffer, finde megen Lettelse i de præstelige Forretninger.

Allerunderdanigst

GREVE AF AHLEFELDT LAURVIG.

Tranekjær Slot den 4. Mai 1812.

Til Kongen!

Da Longelse og Fuglsbølle Sognekald under Grevskabet Langeland nu er vacant, siden Ds. Maj. allernaadigst har udnævnt Sognepræsten smstds. Hr. Peter Wilhielm til Sognepræst for Snøde og Staaense Menighed, saa tillader jeg mig herved allerunderdanigst paa Grund af allernaadigste Forordning dateret 3. Juni 1809 som Kirkens Patron at foreslaa som Sognepræst for Longelse og Fuglsbølle Menigheder:

1^o. Christopher Otto Andresen, Sognepræst til Søllinge og Hellerup Menigheder i Fyen, og

2^o. Hr. Christian Wind, residerende Capellan for Humble Menighed her paa Landet.

3^o. Hr. Plesner, Sognepræst for Simmerbølle Menighed smstds.,

hvorhos jeg tillige allerunderdanigst vover at andrage, at Hr. Pastor Andresen allernaadigst maa forundes det vacante Sognekald.

Af dette Kald ventes nu allernaadigst bestemt, at de 8 Tdr. Byg, som efter Amtsskoledirectionens Forslag af 14. December f. A. deraf skulde udredes til en Hjelpe- og Enkekasse, maatte betales efter den aarlige Capitelstaxt, men da Enke-Pensionen for Tiden hviler paa Kaldet, saa indstilles allerunderdanigst, om samme i mindst saalænge maatte fritages for Afgift til Seminariefonden.

Tranekjær Slot 29. Jan. 1813.

Allerunderdanigst

GREVE AF AHLEFELDT LAURVIG.

Til Kongen!

Siden Longelse og Fuglsbølle Sognekald under Grevskabet Langeland nu er vacant, da Hr. Andresen, som dertil var kaldet fra Søllinge og Hellerup i Fyen, senere af Ds. Majestæt allernaadigst er kaldet andetsteds, saa tillader jeg mig hermed allerunderdanigst at foreslaa til Sognepræst for Longelse og Fuglsbølle Menigheder:

1^o. Hr. Ulrich Adolph Plesner, Sognepræst for Simerbølle Menighed her paa Landet.

2^o. Den residerende Capellan for Humble Menighed, under fornævnte Grevskab, Hr. Christen Jørgensen Wind.

3^o. Hr. Wilhelm Østrup, personel Capellan for Maglebye Menighed,

hvorhos jeg tør udbede og forvente, at bemelte Plesner allernaadigst maa vorde forundt det vacante Sognekald.

Tranekjær Slot, 30. Juni 1813.

Allerunderdanigst

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Cancelliet!

Formedelst den ved allernaadigst Reskript fra 16^{de} August f. A. bevilgede Forandring angaaende needlæggelse af det residerende Kapellanie for Humble Menighed, har jeg bestemt mig til, for at opnaae Øiemedet, allerunderdanigst nærmere at foreslaa Kapellanen ved bemeldte residerende Kapellani til Sognepræst for det efter Kollegii Skrivelse fra 23^{de} f. M. vakante Simmerbølle Sognekald, men da Omstændighederne vil udfordre, at jeg i Forvejen allerunderdanigst maae indgaae med Forestilling betræffende Vacancen, som dog ikke for Øieblikket kan skee, saa tør jeg haabe, at Simmerbølle Kalds Besættelse endnu noget maae henstaae indtil jeg nærmere kan fremkomme med den ovenmeldte Forestilling.

Tranekær Slot, 27. Febr. 1821.

AHLEFELDT LAURVIG.

Det første af disse Breve er adresseret til Sognepræsten i Tranekær, den i 3. Bind omhandlede Fabricius, der først havde været Kapellan ved Sognekirken i Laurvig, derfra var blevet forflyttet til Tranekær som Huslærer for Generalens Datter Elise, for endelig at overtage Embedet som Sognepræst i Tranekær. Brünlangnähr og Thiølling ere Landsogne, der hørte ind under Laurvig. Cand. theol. Wilhjelm, hvem det andet Brev er tilstillet, kaldedes til Præst i Simmerbølle, hvorfra han 2 Aar efter forflyttedes til Longelse-Fuglsbølle, herfra blev han forflyttet til Snøde-Stoense. Imellem Generalens spredte Optegnelser findes nogle Bemærkninger, der peger hen paa, at Wilhjelm hurtig rustificeredes og blev grebet af en sand Mani for Jagt. Wil-

hjelms var den mest incarnerede Rationalist blandt alle Langelands Præster, og han modarbejdede da ogsaa den religiøse Vækkelse, der saa smaat havde begyndt at rejse Hovedet i Generalens sidste Leveaar. Wilhjelm var i flere Henseender en Mand efter Generalens Hoved, han havde varm Interesse for Skolevæsenets Forbedring og var ivrig efter at komme Overtroen til Livs; i sine Breve skildrer han baade Simmerbølles og Longelses Beboere som meget uvidende og overtroiske og giver dem i mange andre Henseender et meget daarligt Lov. Hans Beskrivelse af Tilstanden i disse tvende Sogne maa betragtes som meget overdreven.

Indstillingen til Kongen angaaende Præsteudnævnelser i Longelse resulterede i, at Plesner fik det ledige Embede, og Wind flyttedes i hans Sted til Simmerbølle. Wind var en diametral Modsætning til Wilhjelm, idet han ikke som denne var en Modstander af de »vakte«, men tværtimod tog Parti for dem. Stillingen i Simmerbølle vilde i Længden være bleven uholdbar for Pastor Wind, om han havde staaet paa Krigsfod med de vakte, da Simmerbølle var Vækkelsens Arnested.

I Længden kunde Simmerbøllepræsten dog ikke gøre de yderliggaaende i Sognet tilpas, han blev saaledes nødsaget til at anlægge Sag mod et af sine Sognebørn, vedkommende havde kaldt ham en »falsk Lærer«, der erklærede Dans ikke alene for ikke syndigt, men for tilladeligt og Høstarbejde om Søndagen for tilladeligt i »ubelideligt« Vejr.

Medens det var Generalen, der kaldte Præsterne, havde han officielt intet at gøre med Provstens Udnævnelse, den besørge- des af de langelandske Herreders Præster efter Stemme- flerhed. Hvert Barn paa Langeland vidste ikke

destomindre, at det i Virkeligheden var Generalen, der praktisk set havde Provsteudnævnelser i sin Haand. Naar der skulde vælges en ny Provst, samledes Øens Præster, Rudkøbing-Præsten iberegnet, paa Slottet, hvor de tilbragte en hel Dag og drøftede Provstevalget med Generalen. I Regelen naaede man at blive enig om Valget, naar man var kommet til den sidste Ret ved Middagen.

Ved kongelig Forordning af 1806 blev det bestemt, at Herredsprovsten erstattedes af en Amtsprovst, der skulde være en Slags Skoleinspektør og desuden have Overopsyn med Fattigvæsenet og med Gejstligheden og dens Embedsførelse. Denne Forordning kom Generalen meget paa tværs, som det vil ses af nedenstaaende Skrivelse til Cancelliet.

Til Cancelliet.

Pro Memoria!

Ifølge kgl. Allernaadigst Forordning angaaende Amtsprovsternes Ansættelse kunde det mueligen blive Tilfældet, at Langeland henlagdes under en i Fyen boesiddende Provst, hvorved Herredsprovsternes Forretninger ophørte, men da det vilde medføre megen Vanskelighed og tildeels blive umueligt for en Mand, der boede i Fyen, at bestyre de ham som Provst paaliggende Forretninger paa Øen Langeland, — og det er mig af yderste Vigtighed ikke alene for Skolevæsenets Skyld, til hvis Fremme jeg allerede har anvendt betydelige Udgifter, og fremdeles agter at vedblive, saafremt jeg sporer min gode Hensigt opnaaet, men endog for det viidere til Provstembedet henhørende, at en Mand ansættes til Provst, som kan have ideligt aarvaagent Tilsyn

— saa giver jeg mig den Frihed at forestille det høje Collegium, om Langelands Geistlighed maae blive frictaget for at sortere under en Amtsprovst i Fyen og det derimod maatte bevilges, at Landet beholder sin egen Provst, som der skulle være boesiddende. — Overbeviist om, at det høie Collegium indseer, at min Forestilling sigter til Landets Vel, haaber jeg samme bevilget.

Tranekjær Slot, 2. Febr. 1808.

AHLEFELDT LAURVIG.

Nogle Aar efter Forordningens Udstedelse vendte man tilbage til den gamle Ordning med Herredsprovster, dog med den Forskel, at Provsten fremtidig skulde udnævnes af Kongen og ikke af Herredets Præster.

Det er betegnende for Generalens Indflydelse paa højere Steder, at hans Klager gav Anledning til, at der udnævntes en Amtsprovst for Langeland, inden man i det øvrige Danmark atter var vendt tilbage til Herredsprovstinstitutionen. Og ikke nok med det, men Kancelliet indstillede til det nye Provsteembede den af Generalen udpegede Pastor Saxtorph.

Til Pastor Saxtorph.

I dette Øjeblik kommer Posten og medbringer mig mit Ønskes Opfyldelse om en egen Amtsprovst paa vores Øe. — At jeg foreslog Dem, min gode Saxtorph, til Amtsprovst, vil give Dem det største Beviis paa min Høyagtelse og Til-liid. — Forenet vil vi arbeide paa det vigtige Maal, og leve vi sammen, skal Langelands Skoler inden kort Tid giøre

Epoche i Danmark. Modtag herved, brave Mand, min Lyk-
ønskning og troe mig uafsladelig.

Tranekiaer Slot, 19. Febr. 1811.

Deres

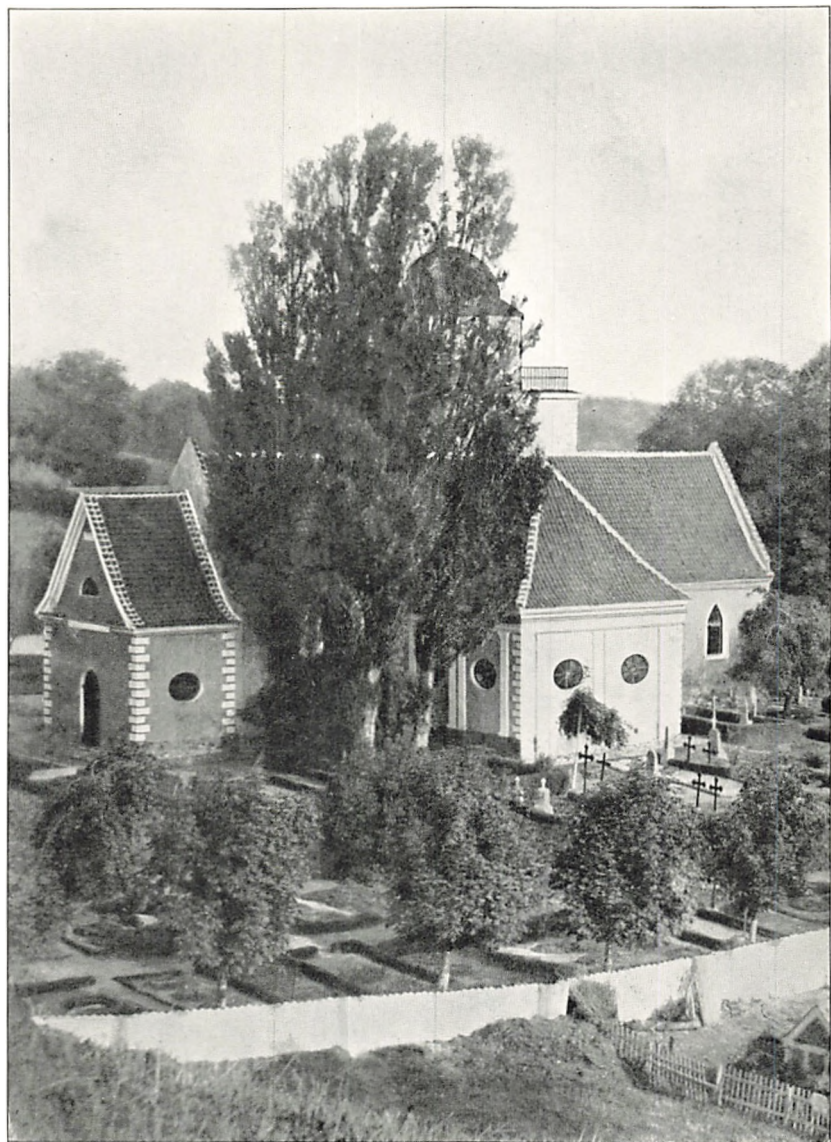
AHLEFELDT LAURVIG.

Da Saxtorph fik sin Udnævnelse til Provst, var han Præst i Snøde-Stoense, hvor han var blevet ansat Aar 1806, Aaret efter sin Ansættelse som Provst blev han forflyttet til Magleby. Det var ikke alene den fælles Interesse for Folkeskolen, der bevirkede, at Generalen og Saxtorph kunde saa godt sammen, der var ogsaa et andet Tilknytningspunkt, den fælles Interesse for Landbruget, og noget, der var særligt tillukkende for Saxtorph ved Embedet i Magleby, var den store Avlsgaard, der hørte til Kaldet ved Siden af det meget Bøndergods — til Magleby Præsteembede hørte saaledes hele Bøsseløkke By, hvis mange hoveripligtige Bønder var til megen Nytte for Præsten ved Driften af den store Avlsgaard. Saxtorph havde foresat sig at gøre sin Avlsgaard i Magleby til et Mønsterbrug, og for at hjælpe ham i disse Bestræbelser sørgede Generalen for Indkøbet af Køer, som han selv udvalgte. Det var Saxtorph, der stod bag ved Tanken om Oprettelsen af »Langelands patriotiske Selskab«, som vi senere skulle komme tilbage til.

Grunden til Generalens store Interesse for, hvem der blev ansat i de under ham sorterende Præsteembeder, var hovedsagelig den, at det var ham magtpaaliggende at faa ansat Præster, der kunde hjælpe ham i hans Arbejde for Skolens Forbedring, men iøvrigt var hans Samarbejde med Præsterne mangfoldigt.

Naar Frederik Ahlefeldt kaldte sig Deist, saa vilde han

ikke derved drage en Skillelinie mellem sig og Langelands og Laurvigs Præster, hans og Præsternes Opfattelse af Religionsspørgsmaalene vare i Virkeligheden ikke saa grundforskellige, som det kunde synes, idet alle de under Generalen sorterende Præster var Rationalister af reneste Vand i Overensstemmelse med Tidens Løsen. Den sidste pietistiske Præst paa Langeland var død inden Generalens Tiltrædelse af Grevskabet, Pietismen havde absolut ingen Spor sat paa den lange Ø, og skønt der, medens denne kirkelige Retning herskede, var tvungen Kirkegang og Mulkter for Undladelse af at gaa i Kirke paa Søn- og Helligdage, havde det ikke været muligt at drive Langelænderne i Kirke. Rationalismen faldt i høj Grad i Traad med Langelændernes Tilbøjeligheder, og man fik det Særsyn at se paa Langeland, i Modsætning til de fleste andre Landsdele, at der blev bedre Kirkegang, efter at Pietismen havde ophørt at herske. Langelænderne befandt sig som Fisk i Vandet under Rationalismen, og Generalen kunde med Lethed lempe sig efter de rationalistiske Præsters Anskuelse, der herskede til Stadighed det allerbedste Forhold mellem Tranekær og samtlige Øens Præstegaarde, man fristes til at sige alt for godt, for det vilde have klædt Præsterne bedre, om de havde været noget mindre bøjelige og føjelige overfor Generalen, der fik Lov til at fortsætte sit forargelige Liv, uden at nogen af Præsterne fortrak en Mine endsigte rejste blot den svageste Kritik. Endnu grellere stillede Forholdet sig under Generalens Efterfølger, for medens Generalen aldrig gav daarligt Selskab Adgang til sit Hus og principmæssig holdt sine Uordener uden for Slottet, var Forholdet et ganske andet, medens Brodersønnen residerede paa Tranekær; skønt



TRANEKÆR KIRKE

Maitresserne ugenert huserede paa Slottet, hvor alle Grevens mange uægte Børn voksede op, havde Øens Præster ingen som helst Betænkeligheder ved at deltage i Selskabeligheden deroppe, de døbte gladeligen Grevens uægte Børn og deltog i de forargelige Daabsgilder, der afsluttede den i Kirken stedfundne Akt. En Undtagelse dannede dog Provst Plesner i Humble, han stod paa en særdeles god Fod med Generalen, men nægtede efter hans Død at komme til Tranekær. Plesner hyldede aabenbart den ældgamle engelske Grundsætning, at meget kan tilgives, blot ikke Skandale.

Det interesserede Generalen at drøfte religiøse og kirkelige Spørgsmaal med de langlandske Præster, der Gang paa Gang, ofte in pleno, samledes paa Tranekær, for med Kirkepatronen at behandle tjenstlige Sager, saasom Tiende, Almisseuddeling, Byggeri, Præstebøndernes Forhold. Under disse Diskussioner, der ogsaa var almindelige under Generalens Selskaber, i hvilke der næsten altid deltog Præster, konkluderede man i nogenlunde Enighed, ingen af Præsterne havde stærkt udprægede Standpunkter, baade Deisme og Rationalisme ere meget bøjelige Begreber. Frederik Ahlefeldt betragtede Religionen og Kirken som et Mittel: Midlet skulde virke til Opretholdelse af Ro og Orden, det vilde efter hans Mening være vanskeligt at holde en Befolkning i Aye, naar man ikke havde noget højere end det jordiske at henvise til. Til Trods for sit eget tøjlesløse Liv hyldede han visse Moralbegreber, naar de kom ind under Kategorien Orden, og han yndede selv at holde Justits overfor Overtrædelse af den officielle Moral. Han mente, at Præsterne havde en Opgave som Moralens og Velanstændighedens Vogtere, i sine Breve kommer han

ofte tilbage hertil, han mente i det hele taget, at Religionen og Kirken var til god Nytte for Almuen, medens han ansaa dens Betydning for de dannede og oplyste for at være ganske minimal.

Hovedforskellen mellem Generalens og Præsternes Livsopfattelse beroede paa det oprindelige Udgangspunkt. Generalen gjorde gældende, at en urokkelig Verdensorden beherskede Universet, der engang for alle var sat i Gang og styredes efter visse Grundsætninger. I denne Verdensopfattelse var der ingen Plads for en personlig skabende Gud, Altet eller Allivet var opstaaet af sig selv. De rationalistiske langelandske Præster saa Livets Gang under den samme Synsvinkel, men der var den fundamentale Forskel, at Præsterne anerkendte en Skaber og en Skabelse, udført af en personlig Gud. Denne guddommelige Skaber havde imidlertid efter Præsternes Opfattelse indskrænket sig til selve Skaberakten, Verden var den bedst mulige, »den bedste af alle Verdener«, som man udtrykte det, og var en Gang for alle sat i Gang. Siden Skabelsen havde Vorherre ingen Indgreb foretaget, men ladet alt gaa af sig selv, derfor fungerede alt efter forudgivne ufravigelige Regler, der ganske udelukkede enhver Art af Mirakkel, et Mirakkel vilde være en Afgivelse fra Verdensordenen. For at være konsekvent maatte man derfor ikke alene se bort fra Mirakler i Samtiden, men man nødtes ogsaa til at borteliminere de i Biblen anførte Mirakler, som det gjaldt om at bortforklare som ganske naturlige Foreteelser; ført ud i sin yderste Konsekvens ramte denne Afstandtagen fra Miraklerne paa en Maade ogsaa Bønnens Magt, og flere Præster gjorde gældende, at det var ikke alene overflødigt, men utilladeligt at opsende Bønner til Gud, Skaberen kunde

ikke af Hensyn til et enkelt Menneskes Bønner gøre Forandringer i Verdensordenen eller med andre Ord gøre Mirakler, desuden vidste Gud, hvad Menneskene trængte til og behøvede ikke deres Bønner og Anvisninger. Faktisk er det, at Bønnen i Kirken blev trængt noget tilbage i Sammenligning med Pietismens Tid.

Generalen nærede en oprigtig Afsky for enhver Art Overtro, en Afsky, som dels var at føre tilbage til hans store Læremester Voltaire, dels til hans medicinske Studier og hans Stilling som en Slags Overdokter paa Langeland. I Kampen mod Overtroen fik Generalen en ihærdig Forbundsfælle i Øens Gejstlighed, der ligesom Patronen havde sine Øjne særlig rettet paa Skolen, hvorfra al Overtro skulde udryddes radikalt. Ogsaa i Livets mere praktiske Foreteelser var det Generalen om at gøre ved Præsternes Hjælp at faa Ram paa Overtroen. Bønderne var gennemgaaende meget overtroiske, og Generalen mente, at deres Arbejde i meget hæmmedes af gammel Overtro, som navnlig gav sig Udslag i en vis Fatalisme: Det var en udbredt Tro, at forskellige Sygdomme hos Husdyrene, navnlig den paa Langeland saa ødelæggende Kvægpest, var en Straffedom fra Herren for begangne Synder, man maatte derfor lade Soten gaa hen over sig med Fatning, uden Knurren, og navnlig ikke gøre Forsøg paa at bøde paa Virkningerne, det var at sætte sig op mod Forsynet. Der var mange andre Former for Overtro blandt den langelandske Befolkning: Naar det begyndte at regne paa en bestemt Dag, f. Eks. den 13. i en Maaned, vilde Regnen blive ved saa og saa længe, og saa gjaldt det om at indrette sig paa denne Eventualitet. I det hele spillede »heldige« eller »uheldige« Dage en stor Rolle, Høsten maatte saaledes un-

der ingen Omstændigheder paabegyndes en Mandag eller den 13. i en Maaned, i enkelte Dele af Øen ansaas Mandagen tværtimod som lykkebringende, medens Fredagen bragte Uheld, og paa den Dag maatte man følgelig ikke begynde paa noget nyt. Maanen var i høj Grad draget med ind i den folkelige Overtro og paavirkede ligeledes Landbrugerens daglige Virksomhed. En af de meget faa Ting, som Langelænderne havde bevaret fra Pietismens Periode, var en urokkelig Tro paa en personlig Djævel, og »Fanden« blev i Tide og Utide taget i Munden af Øens Beboere. Den personlige Djævel blev blandet ind i alskens Overtro og Aarsag til mangan Overtro, og skulde man forklare, besmykke eller undskylde en eller anden Foreteelse, sagde man, at »Fanden havde været paa Spil«, man kunde høre en besvangret Pige undskylde sig med, at »hvad har Fanden ikke at bestille«. Djævelen kunde være Skyld i en natlig Gaardbrand, hvis Aarsag det derfor var haabløst at søge udgrundet. I Forfølgelsen af Djævletroen var Generalen og Præsterne ligesaa smukt enige som om alt andet. Det ligger i Sagens Natur, at Voltairianismen, der ikke aærkendte en personlig Gud, heller ikke kunde godkende en personlig Djævels Eksistens, og paa det Omraade var Generalen ganske enig med sin Læremester. Men heller ikke Rationalisterne troede paa Djævelen, i Erkendelse af, at da Vorherre havde skabt den bedste af alle Verdener og ikke blandede sig i Detailler, kunde en personlig Repræsentant for det Ondes Magt ikke faa Raaderum inden for Universet, det vilde bringe Forstyrrelse ind i Tingenes engang for alle fastsatte Gang. Den nye Retnings tagen Afstand fra Djævelen vakte Uvillie inden for enkelte Kredse paa Langeland, hvorfra der blev taget kraftigt til Gen-

mæle mod dette Kætteri, blandt andre optraadte den senere bekendte langelandske Politiker I. A. Hansen i sin Ungdom mod Tilsidesættelsen af den personlige Djævel og hævdede, at sand Kristendom var uløselig sammenknyttet med Troen paa det Ondes personlige Repræsentant. Rationalisterne gik endnu et Skridt videre, idet de ikke blot opponerede mod Djævel læren, men ogsaa mod Menneskets oprindelige Fordærvelse, her var saaledes en vis Afstandtagen fra Læren om Arvesynden.

Generalen og hele den langelandske Præstestand var nok enige om, at Overtroen skulde forfølges ved Kirkens Hjælp, om Maaden herskede der dog nogen Divergens; Generalen vilde have, at Præsterne skulde gaa rundt i Sognet og paavirke Hjemmene, men det var noget Præsterne langt fra alle syntes om, da de havde mere fornemme Nykker end Generalen, hvem det ikke generede at opsøge Befolkningen i Hjemmene. Præsterne mente, at Overtroen skulde forfølges fra Prædikestolen, hvorfra ogsaa al Tale om Djævelen skulde holdes fjernet, undtagen naar det drejede sig om at klargøre for Menigheden, at Fanden overhovedet ikke var til. Dette hang sammen med hele det praktiske Anstrøg, hvormed Gudstjenesten farvedes under Rationalismen. Den holdt sig i Modsætning til Pietismen, der havde stillet sig paa et rent subjektivt Standpunkt, til det objektive, og det kan af Gang paa Gang fremsatte Udtalelser i Breve ses, at Generalen ganske delte den rationalistiske Fremgangsmaade, at søge at forme Menigheden til en Samling »nyttige Borgere«, et af Datidens Yndlingsudtryk. Det medførte, at Prædikenerne kom til at indeholde mere om Godgørenhed, om Moral og om at blive et retskaffent Menneske end om Sjælens Frelse. Denne Form for Prædiken yndede Gene-

ralen, og ved Nyudnævnelser foretrak han Præster, der prædikede paa denne Maade. Generalen benyttede Præsterne til fra Prædikestolen at vække Interesse for hans Fremskridtsideer, navnlig var det ham om at gøre, at Præsterne paavirkede Bønderne til at optage hans Principper for Landbrug. Det er ikke rigtigt, naar der blev sagt, at Generalen ansatte dygtige Landbrugere i Præsteembederne, for at den til Kaldene hørende Jord, for hvis rette Behandling han til en vis Grad var ansvarlig, kunde blive ordentlig behandlet, han havde videre Maal, han vilde, at de langelandske Præster, der sad inde med store Jordarealer, skulde være Foregangsmænd indenfor Landbruget, ligesom han selv, og baade *ex cathedra* og ude omkring i Menigheden gøre Propaganda for de nye Driftsmetoder. Det er almindeligt bekendt, hvorledes en dansk Præst i Rationalismens Tid benyttede Juleevangeliet med Beretningen om Kristi Fødsel i et Krybberum til at indprente den forsamlede Menighed, hvor formaalstjenlig en bestemt nærmere angivet Staldfodringsmetode var; saa grelle Eksempler paa Rationalismens Udskejelser kan næppe hentes fra Langeland, hvis Præster er blevet malede alt for sorte af Grundtvig. Men rent bortset fra den dengang indenfor Kirken herskende Aandsretning og Generalens ivrige Tilskyndelse, laa det nær for de langelandske Gejstlige at benytte Prædikestolene som et Katheder, hvorfra der skulde doceres Landbrugsvidenskab, eftersom adskillige af Øens Præster vare fremragende Fagmænd indenfor Agromien. Særlig kendte som dygtige Jordbrugere var Provst Plesner, Østrup og Graae junior. Østrup, som vi ligesaa vel som Plesner og Graae have gjort til Genstand for Omtale i det foregaaende Bind af Bogen, var Landmand om

en Hals, men medens baade Graae og Plesner indenfor Landbruget var rolige og sindige, var Østrup ligesaa meget Zelot i sin Egenskab af Agerdyrker som af Præst, han var Projektmager i høj Grad, han forsøgte sig endog med Dyrkning af Valmuer. Hans Hovedteori gik ud paa, at man i den fedelangelandske Jord skulde begynde sent om Efteraaret med Saaningen af Rug og Hvede, medens man paa mager Jord skulde saa saa tidligt som muligt. Graae færdes tidlig og silde i sine vidtstrakte Marker; med særlig Iver tog han sig af den store til Præstekaldet hørende Ravnebjerg Skov, hvor han efter Aftale med Generalen egenhændig viste ud til Vinterhugsterne uden Assistance fra Grevskabets Skovriders Side. Generalen plejede ellers gennem sin Skovrider at føre Tilsyn med, at Præsterne ikke drev Rovdrift i Skovene. Generalen ansaa Præsterne for at være meget begærlige og troede paa det gamle Ord om, at Præstesækken aldrig bliver fuld, hertil hentydede han paa adskillige Steder i sin Korrespondance, derfor passede han paa som en Smed, hvor det drejede sig om Præstegaardsskovene, da der her lettere kunde gøres Skade end paa Markjorderne.

Ogsaa paa et andet Punkt saa Generalen noget skævt til Langelands Gejstlighed. Han mente, at Præsterne paa lovlig haard Maade haandhævede Hoverirettighederne over deres Bønder, de saakaldte Mensalbønder, denne Opfattelse deltes af store Kredse af den langelandske Befolkning. Et særligt daarligt Rygte i saa Henseende havde Graae i Bøstrup og Plesner, for sidstnævntes Vedkommende var Beskyldningerne dog vist noget overdrevne, navnlig naar han fra en enkelt Side blev fremstillet som en ligefrem Bondeplager. Da Generalen selv var meget mild og overbærende mod Grevskabets Bønder og var en udpræget Menneske-

ven, kan det ikke undre, at han misbilligede den Maade, hvorpaa Bønderne blev behandlede i Præstegaardene.

Det laa nær for de langelandske Præster selv at tage sig af deres Jord, den langelandske Jord ansaas for noget af det bedste i hele Danmark, og Præstegaardsgodserne var nogle af de største i Landet, saaledes var Humble Danmarks trediestørste Kald med et Jordtilliggende, der var større end adskillige Herregaardes, Generalen kalder i et Brev Humble Præstekald det bedste i hele Danmark. Nær op mod Humble kom, baade i Henseende til Indtægter og Jordarealets Størrelse, Magleby, Øens sydligste Sogn. Man har senere drevet Spot med Datidens Udtalelser om, at den praktiske Retning i Gudstjenesten havde befordret Landboreformerne, ja, der var dem, der for ramme Alvor gjorde gældende, at Stavnsbaandets Løsning, Jordernes Udskiftning og Gaardenes Udflytning var udgaaet fra selve Prædikestolen. Generalen troede fuldt og fast, at der i al Fald var nogen Forbindelse mellem disse to Ting, og saa ganske og aldeles Uret har han vel ikke haft, det var Tidsaanden, der banede Vej for det over hele Europa beundrede danske Landboreformværk, og Kirken, der var grebet af Tidsaanden og i saa høj Grad virkede i det verdsliges Tjeneste, har sikkert haft sin Andel i, hvad der kom frem.

Gennem Generalens Brevveksling faar man et tydeligt Indtryk af, hvorledes Kirkeejer og Præster samarbejdede i de Sager, der vedrørte Kaldenes Land- og Skovbrug og Bøndergodset.

Til Provst Fogh i Humble.

Deres Velærværdigheds Sognemænd have været hos mig og bedet mig at intercedere for dem til Hr. Provsten an-



TRANEKÆR KIRKELADE

gaaende at yde deres Tiende efter Hs. Kgl. Majestæts aller-
naadigste Indbydelse af 18. Maj d. A.

Jeg maatte fornærme Deres Velærværdighed, dersom jeg
ikke lovt Bønderne deres Sags beste Udfald. Regjeringens
Ønske og Deres Menigheds Hengivelse ere vist Hovedgien-
stande for Deres meest ivrende Bestræbelser.

Deres Velærværdigheds priisværdige Exempel, som jeg
forsikrer mig, vil da af flere følges, omendskiønt det over-
alt er bekiendt, at der ikke alene paa Langeland, men
endog i ganske Danmark ey gives et Kald som Deres.

Saasnart muligt ønsker jeg mig Hr. Provstens Tanker og
god Efterretning om den letteste Priis, De vil overlade Bøn-
derne Tiende for.

20. Juni 1796.

GREVE AF AHLEFELDT LAURVIG.

Til Godsforvalter Scheel.

Pro Memoria!

Præsten Hr. Brandt i Tryggelev har ved Skrivelse under
11. sidstleden paa sin Svigersøn Hr. Hansens Vegne i Bød-
strup beklaget sig over, at Mensalbønderne til Bøstrup
Præstekald negte at pløie og saae deres Hovlodder til Præ-
stegaarden dette Foraar under Foregivende, at jeg skulde
have fritaget dem derfor. — Ved den Accord, jeg sluttede
med Bønderne ved Hr. Unger's Død om at betale Penge
for Hoveriet, blev det aftalt, at saadan Præstation af Penge
skulde angaae fra Maidag d. A., men ingenlunde har jeg
derved fritaget dem for at pløie og lægge Sæden dette For-
aar, som vilde have blevet en Ubillighed mod den nye
Præst. Jeg kan heller ikke troe, at Bønderne skulde være
saa ildesindede efter at have overlagt Sagen at nægte denne

Pligts Opfyldelse; imidlertid, siden de har paaskudt at være frigivne derfor af mig, saa har Du uopholdelig at beordre Sognefoged Jørgen Clausen at sammenkalde Mensalbønderne til Bødstrup, nemlig: Jørgen Matthiesen, Rasmus Pæsen, Jacob Rasmussen og Johan Friedrich og tilkiendegive dem, at jeg aldrig har frigivet dem for at forrette Hoveriarbeide dette Foraar, men at det er mig meget imod, at de saaledes mistyde mine Ord og tillægge dem en Bemærkelse, som aldrig var min Mening; min Villie er det, at de uden længere Vægring udfører deres Hovarbeide med at pløie og saae til Præstegaarden dette Foraar, hvorhos dem maa betydes, at hvis de vedbliver at nægte Opfyldelsen heraf, da vil alvorlige Midler være at anvende for at overtude dem om deres Uret, og de vil blive tilfundet at erstatte den Skade, som deres Vægring har i Følge med sig.

Slesvig, den 16. April 1800.

F. A. LAURVIG.

Til Pastor Biilmann.

Det var stedse min glædehuldeste Tanke at leve i god Forstaaelse med alle, der bor og opholder sig i min Virksomhed — med den bedste Samvittighed veed jeg tillige, at jeg aldrig gav grundet Aarsag til andet. Tilfældet er ogsaa med Deres Velærværdighed; thi det var dog ubegribeligt, naar en Kirke-Patron valgte en Præst for at plages med Ubehageligheder, og ei udsøgte Mænd, der kunde gjøre baade ham og Menigheden Livet behageligt. Det sidste havde jeg haabet at finde i Deres Velærværdighed — hvad ikke hidindtil var, kan blive og jeg tvivler ingenlunde, at

Fremtiden baade for Dem som for mig vil være behageligere, og at De fuldkommen indseer Deres Fejltagelser. Jeg for min Deel skal vist glemme alt det forbigangne og ønsker intet inderligere end aldrig have Leylighed at tænke derpaa igien. Dette lovede jeg den agtværdige Just R. Rosenvinge-Kolderup¹ ganske bestemt, men ey bestemt lovede jeg, at Bønderne skulde giøre endnu ét Aar Hoveri. Jeg sagde: »Det vil være mig angenemt, og jeg vil søge at overtale dem dertil. Men positivt Løfte kunde jeg ikke give, da der var oprettet en Kontrakt mellem Bønderne og mig, da Vacancen var, at de imod en vis Betaling skulde være hovfrie fra denne 1^{ste} Mai. Endnu idag talte jeg med en Bonde fra Lille Snøde, der sagde, at de hidindtil havde forrettet endeel Arbeide. — Det havde ogsaa været en let Sag at formaa dem til Hoveriet endnu for en føie Tid, naar Sagen var bleven tagen paa en blidere Maade og De ikke plaget de stakkels Bønder. Dog! ogsaa her over et Slør, og jeg slutter med den Forsikkring, at det stedse vil glæde mig, naar jeg kan undertegne mig

Deres Velærværdigheds beredvilligste
AHLEFELDT LAURVIG.

Tranekjær Slot, den 9. Mai 1804.

¹ Den senere Generalpostdirektør Kolderup-Rosenvinge. Han var en norsk Præstesøn, havde oprindeligt været Militær, men maatte af Helbredshensyn opgive sin Stilling og havde derefter taget juridisk Embedseksamen. Da nærværende Brev blev skrevet, havde den paagældende nylig taget sin Afsked som Sekretær hos Justitiarius i Hof- og Stadsretten, for derefter at træde ind i Postetaten, hvor han naæde op til det højeste Embede. Generalen skriver i sit Brev Rosenvinge-Kolderup, det var nemlig først efter Generalpostdirektørens Optagelse i Adelen, at hans Navne, hvoraf Kolderup var Faderens Familienavn og Rosenvinge Moderens Pigenavn, blev ombyttede.

Til Pastor Biilmann.

P. M.

Af Deres Velærværdigheds Skrivelse under 4. ds. og medfulgte Bielag erfares, at Skovfoged Bøgvad i Bastemose formener, at hans Skiøde paa Bastemose Jorder fritager ham for at svare Tiende til Præsten, men da dette aldeles ikke er Tilfældet, saa kan hverken han eller Ejeren af den Jord i Kuskens Vænge m. m., som er tagen fra Nyegaard, undslaae dem for at yde Præsten Tiende, naar Ds. Velærværdighed forlanger det; siden imidlertid Præstens Andeel Korn-Tiende af ovenmeldte Jorder hidtil har været oppebaaren af Nyegaard, saa ønsker jeg, at De fremdeles vilde lade det saaledes forblive, hvorimod jeg villigen re-funderer Dem, hvad De for denne Tiendes Overladelse maatte behage at forlange, da jeg er forsikkret, at Deres Krav ikke vil blive ubillig.

Angaaende den omtalte Vaccination vil min Kammer-tjener meddele Dem fornøden Efterretning.

Tranekjær Slot 5. September 1805.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Pastor Graae.

Pro Memoria! Efter Rapport fra min Skytte Ditlev Lit-zau har han sidstleden 20. ds. antruffen Mensal-Gaardmand Lars Jørgensen i Leybølle at afhugge 10 Stk. unge Ege paa det hans Gaard tilliggende Skovmaal; anlediget heraf an-modis Ds. Velærværdighed som Beneficiarius at tilkiende-give fornævnte Lars Jørgensen, at han for det begaaede Skovhugst bør betale i Mulct 100 Rdl., hvilke De i saa Fald behager af ham at imodtage; men skulde han ey dertil fin-

des villig, da forventer jeg derom Deres Efterretning, fordi at jeg ham lovligen kan lade tiltale.

Tranekiær, 22. December 1807.

AHL. L.

Til Pastor Fabricius.

Deres Velærværdighed vil have erfaret af det Kgl. Danske Cancellies Skrivelse fra 2. Junii 1810, at Vaaningshuuset, som forhen tilhørte Tranekiær Degnekald, er overdraget Sognekaldet og paa sammes Bekostning indrettet til et Enkesæde for Stedets Præsteenker. Men da denne Bygning endnu befindes i sin forrige slette Tilstand uden at den giorte Bestemmelse er vorden opfyldt, saa maa jeg hermed udbede mig meddelt Deres gode Betænkning, om De vil foranstalte bemelte Vaaningshuus opført og indrettet til Enkesæde eller om De maaskee hellere ganske renuncerer paa de Fordeele, som Cancelliets Skrivelse i 3. Post tillægger Sognekaldet og dettes Enker, da Bygningen med vedhørende Grund i saa Fald efter nærmere Forestilling til vedkommende Collegium formentlig kunde blive at anvende til Skoelevæsenets Bæste.

Jeg anmoder saaledes snarest om Deres Beslutning, fordi at Sagen dog omsider kan bringes i Orden.

Tranekiær Slot, 20. August 1814.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Pastor Fabricius.

Under 20. August 1814 tillod jeg mig at anmode Deres Velærværdighed om Deres gode Betænkning betræffende Anvendelsen af Vaaningshuuset m. v., som forhen tilhørte Tranekiær Degnekald, under Hensyn paa Cancelliets Skri-

velse fra 2. Junii 1810; siden det ikke har behaget Dem hidtil at opfylde ovennævnte min Begiæring, saa maa jeg atter herved bringe Dem denne Sag i Erindring til snarest Afgiørelse, da det ingenlunde kan tillades, at denne Huuslænge i nærværende slette Tilstand saaledes forbliver og benyttes til Beboelse for fleere, som sikkert ikke forbedrer den, men derimod maaskee kunde blive Aarsag, at de slette Ildsteder giordes farlige for Byen.

Tranekiær Slot, den 10. August 1815.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Landinspektør Faber.

Siden det er bleven anmeldt for mig, at Hr. Pastor Plesner i Longelse lader rydde endeel af Præstegaardens Skovgrund, hvoriblant endogsaa skal findes større og mindre Træer, og han om denne Sag ikke har henvendt sig til mig, som bør holde Opsyn med, at Præstegaardens Giærdsel og Skov ikke utilbørligen forødes, saa anmodes herved Hr. Landinspektør at tiltage Skovridderne Bøgwad og Howig samt 2^{de} andre kyndige Mænd for paa mine Vegne at foretage Undersøgelse over den af Hr. Plesner paa Longelse Præstegaards Grund foranstaltede Skovrydning, og saafremt det befindes, at samme er mere til Tab for Præstegaarden end til Fordeel, da at nedlægge Forbud imod videre Rydning, hvornæst jeg forventer mig meddelt udførlig Efterretning om den afholdende Undersøgelsesforretning i et og alt.

Tranekiær Slot, 7. April 1815.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Amtsprøvl Saxtorph.

Det Kgl. Danske Cancellies Skrivelse fra 2. Junii 1810 indeholder iblant mere den Bestemmelse, at Vaaningshuuset, som forhen tilhørte Tranekiær Degnekald, skulle paa Sognekaldets Bekostning indrettes og istandsættes for bestandig at tiene til Enkesæde for Sognets Præsteenke; men da denne Bygning endnu befinder sig i den sædvanlige slette Tilstand, uden mindste Begyndelse til at opfylde Collegii Resolution, saa tør jeg ey undlade at giøre Ds. Høyædle Høyærværdighed opmærksom paa denne Sag, overbevist om, at De vil drage Omsorg for, at Bygningen, som er yderst ringe og til Vandzir for Byen snarest muelig paa hvilkensomhelst Maade indrettes og istandsættes saaledes, at den kan opfylde Bestemmelsen, naar det skulde indtræffe, at den dertil maatte benyttes. — Skulde Ds. Høyærværdighed hellere finde det anvendeligt, at der renunceres paa de Fordeele, som Cancelliets Skrivelse i 3^{die} Post tillægger Sognekaldet og dets Enker og at Bygningen med vedhørende Grund efter nærmere Forestilling til vedkommende Collegium anvendes til Skolevæsenets Bæste, da er jeg forvedset, at De i dette som i første Tilfælde vil virke for Sagens Tarv paa gavnligste Maade.

Tranekiær Slot. 4. Septbr. 1815.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Cancelliet.

Efter at have modtaget hosfølgende Skrivelse fra Sognepræsten for Bøstrup Menighed her paa Landet, Pastor Graae, hvori han henvender sig til mig som Patron for Kaldet og andrager, at hans Mensalbonde Lars Jørgensen i

Leibølle har beklaget sig formentlig at være fornærmet ved et Skifte sluttet den 3. Maii sidst af Herredsfogeden, Hr. Cancelliraad Herholdt i Rudkiøbing efter Lars Jørgensens Søsterdatter, Johanne Marie Marcusdatter, hvilken han som Morbroder tilligemed hendes Mostre og deres Børn arvede, da han ikkun blev tillagt en Søsterlod, uagtet han troer efter Lovens 5—2—42 at tilkomme en Broderlod, udbad sig Skifteforvalterens Erklæring for om muligt uden videre Paatale at bringe Sagen i Rigtighed; men da det erfares, af medgaaende fra ham modtagne Svar, at en Overretsdøm allene maatte kunne afgjøre Disputen, saa giver jeg mig den Frihed ved saaledes at sende Documenterne at tilmelde det Høye Collegium, at Lars Jørgensen for mig har forklaret, at han paa Stedet, da Skiftet foretoges, underrettede Skifteforvalteren om, at han formentlig at tilkomme dobbelt Lod imod en Moster, samt vægrede sig at underskrive Forretningen, hvilket han dog omsider gjorde efter Skifteforvalterens gientagne Forlangende med den Udladelse, som skeedte i Overværelse af hans Medarvinger, at han forbeholdt sin Ret. Jeg skiønner ey heller rettere, end det maatte blive Skifteforvalterens Pligt at paa-see, at alt paa Skiftet forhandles retfærdig og som Lovene byder, samt at han burde lede den uoplyste Mand, om denne end var tvivlsom om sine Rettigheder. Ls. 5—2—42 jvfrt. med 29. Artikel synes ikke at gjøre det tvivlsomt, at Morbroder tilkommer dobbelt Lod mod Moster, og følgende er Lars Jørgensen tillagt for liden Lod, siden han ey har renunceret paa sin Ret.

For paa den simpleste Maade at bringe Sagen i fornøden Orden henstiller jeg til Collegium, om vedkommende Amtmand ikke maatte blive overdraget at lade sig Skiftepro-



DEN AF ECKERSBERG MALEDE ALTERTAVLE I TRANSEKTER KIRKE

to collen forevise og tillige at sammenkalde saavel Skifteforvalteren som Arvingerne, da den virkelige Sammenhæng vil kunne erfares, og Afgiørelse derefter kunde skee efter Lovens Forskrift uden at foraarsage videre Søgmaal. Men skulde Collegium ingenlunde finde Grund for at antage denne Maade, da tillader jeg mig derom at udbede, at Lars Jørgensen allernaadigst maatte meddeles Bevilling til ved frie Proces og frie Procurator for den Kongelige Landsover- samt Hof- og Stadsret at gjøre sin formentlige Ret gjældende.

Tranekjær Slot, 31. August 1819.

AHLEFFELDT LAURVIG.

Til Pastor Fabricius.

I Anledning af Deres Velærværdigheds Indberetning fra 7de ds., hvori De melder, at Huusmændene i Steengade vedblive at vægre dem for af deres brugende Hartkorn at udrede den i Placaten af 17. Junii 1812 bestemte Godtgjørelse for Smaaredsels-Tienden, etc., har jeg tillagt Godsinspecteur Scheel Ordre at lade Huusmændene tilholde uvægerligt at præstere, hvad skee bør, og hvis sligt i Fremtiden skulde blive vægret, da paa lovlig Maade at behandle de modvillige, hvilket jeg ey skulde undlade at meddele til behagelig Efterretning.

Tranekjær Slot, den 9. Oktober 1816.

A. I.

Til Pastor Fabricius.

Deres Velærværdighed har i en Skrivelse til mig yttret det Forlangende at erholde en Extra-Udviisning af Eeg i Deres Skove, for ved sammes Salg at kunde dække nogle

løbende Udgifter. De vil af Erfaring vide, hvor eftergiven jeg har været i denne Punkt, ey heller kan det være Dem skiult, at en af Deres Embedsbrødre har offentlig brauet med at holde Control med mig over den Udviisning, jeg tilstod flere Præster i deres Skove. Omendskiønt jeg ikke frygter denne Uslings Trusler, saa byder dog Pligt mig at være forsigtig. — Tranekiær Præstegaards Skove er ey alene for Dem, men for Deres Eftermand, allerede har jeg tilstødet mere end jeg burte, da desuden den aarlige Brænde-Udviisning er uforholdsmæssig imod det, hvad Skoven kan taale. Faa Herregaarde opbrænde saa megen Tørv og Brænde som Tranekiær Præstegaard; blev denne Ødselhed offentlig bekient og derved tillige beviist, at De i det mindste har erhholdet Extra-Udviisninger af Kaldets Skove for 16—18000 rdl., vilde jeg neppe kunde forsvare det. Deres Velærværdighed vil derfor indsee, at jeg ikke er istand til selv med den beste Villie at opfylde Deres Ønske.

Tranekiær Slot, 12. Oktober 1816.

AHLEFELDT LAURVIG.

Nedenstaaende tre Breve illustrerer, hvorledes Generalen anvendte Præsterne til at vaage over Orden og gode Sæder.

Til Pastor Plesner.

Det var mig særdeles behageligt ved Deres Velærværdigheds ærede fra 5te ds. og medfulgte Dokument at blive underrettet om, at det har lykkedes Dem at stifte Enighed imellem Ægtefolkene Rasmus Sørnsen og Hustrue af Ristinge, og jeg bærer ingen Tvivl om, at De ved Formanin-

ger og Raad i Fremtiden vil bevirke, at den gode Forstaaelse maa blive varig.

Ved at tilstille Birkedommeren det sluttede Forlig har jeg underrettet ham om, at den mod Ægtefællerne anlagte Politisag maatte ophæves.

Tranekiær Slot, 7. Aug. 1812.

A. L.

*Circulaire af 6. Maj 1817
til de Samtlige Præster i Grevskabet.*

Efter at have bragt i Erfaring, at Hr. Pastor Plesner i Longelse med Omhyggelighed søger at vedligeholde den Orden i sine Sogne, at ikke Qvinder, som besvangres og have Ophold i andre Sogne, indlægge dem til Huuse i Longelse og Fuglsbølle Sogne, hvorved Beboerne ei kunne undgaae at give Understøttelse til saadanne Personer, naar de ikke selv kan ernæresig, har jeg fundet, at denne Fremgangsmaade er aldeles Hensigtsmæssig, og, naar den overalt blev fulgt, ville være meget gavnlig og bevirke almindelig Nytte. — Anlediget af denne Sag giver jeg mig altsaa den Frihed at fornemme hos Deres Velærværdigheder, om De ikke med mig finder det rigtigt at paa ovenmeldte Maade forholdes i samtlige Sogne her paa Landet; og da jeg ingenlunde tvivler om enhvers Biefald, tør jeg ogsaa haabe at Forholdet i Fremtiden vil blive det samme paa heele Landet.

Tranekiær Slot, 6. Maii 1817.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Cancelliet.

Ifølge det høie Collegii Skrivelse fra 17. f. M. undlader jeg ikke herved at fremsende en fra Sognepræsterne i Tranekær, Tullebølle og Bødstrup Sogne her paa Landet meddelt Efterretning angaaende nogle i disse Sogne værende Quinder, som tre og flere Gange har ladet sig besvangre, hvorhos jeg tillige bør anmerke, at denne Indberetning ikkun er sket fra de nærmeste Sogne, og at der ufejlbarligt i Landets øvrige Sogne vil findes langt flere, som paa anførte Maade have forset sig; ja det er mig endog bekient, at der gives dem, der har født fem eller sex Børn udenfor lovligt Ægteskab, det henstilles altsaa nu til det høje Collegium, om Højsamme ikke skulde finde det nødvendigt med Alvorlighed at ansee denne Sag og derved at standse det ryggesløse Levned, som for Samfundet er saa højst forærveligt.

Tranekær Slot, den 14. Nov. 1818.

AHLEFELDT LAURVIG.

Generalen havde Passion for at bygge. Denne Passion gjorde sig ogsaa gældende overfor Kirken. Alle Langelands Kirker fra Sydspidsen til Nordspidsen blev dels ombyggede, dels restaurerede af Generalen, og kom til at fremtræde i en smuk Skikkelse. Paa tre Undtagelser nær holdt Generalen sig til den gamle danske Landsbykirkestil. Om Tranekær Kirkes Ydre var Meningen noget delte, navnlig blev Generalens Bestræbelser, for at Bygningen skulde komme til at ligne et Teater, kritiseret, der var en vis Lighed mellem den af Generalen opførte Tranekær Kirke og det nuværende Kongelige Teater med den store

Kuppel og Loggiaen. Generalen lod Kirken overmale med den skinnende, kanarigule Farve, man paa det første Kejserdømmes Tid i Frankrig kaldte la couleur du roi de Rome. Denne Farve yndede Generalen i høj Grad og anvendte den blandt andet paa flere af Skolerne og paa »det vestre Hus« paa Brolykke. Magleby Kirke blev forsynet med et stort spidst Spir, tækket med sorte Spaaner, Fuglsbølle Kirke blev bygget i samme Stil. Baade i Tranekær og Magleby Kirke anbragte Generalen lige ved Indgangen fra Vaabenhuset en Herskabsstol, der lignede et Træhus, den var af mørkt Egetræ og forsynet med Vinduer og en Dør, til hvilken sidste der førte en Trappe op. Generalens Grandnevø lod Tranekær Kirke ombygge og gav den dens nuværende Skikkelse. Da Generalen en Del Aar var under offentlig Administration, blev hans Iver for at holde Kirkerne i god Stand, til hans store Ærgrelse hyppigt bremset af Kommissionerne, der overfor Generalens Lyst til at ofre mange Penge paa Kirkerne, stadig bad ham skelne mellem »det nødvendige og det ziirlige«.

I Generalens Korrespondance kan man følge hans Bestræbelser for at bevare Kirkerne i en god Stand, baade hvad det udvendige og selve Kirkerummet angik, han vaagede ogsaa over, at Kirkegaardene blev holdt ordentligt. I hans Iver for at faa den gamle Skik at begrave Folk inde i selve Kirkerne afskaffet, sporer man den gamle Mediciner, der betragtede det som meget farligt i hygieinisk Henseende, det lykkedes ham da ogsaa at faa Begravelserne i Kirkerummet ganske afskaffet. Under sit Arbejde for at forbedre og forskønne i og omkring Kirkerne maatte Generalen føre en stadig Kamp med den haardnakkede langlandske Konservatisme.

Til Cancelliet.

Allerede for en deel Aar siden og atter senere er fra nogle Hovedgaarde her paa Langeland bortsolgt mange Bøndergaarde, hvor Kiøberne have udparcelleret en deel Jorder, hvorpaa er bygget Huuse, som ere boesatte med Familier, ligesom paa nogle af Grevskabets og Stamhusets Avlsgaardes Jorder ere opførte nogle Huuse, der ere fæstede af Bønderfolk; deraf følger, at som flere Næringsveje aabnes, forøges og Folketallet.

I Betragtning af Anførte er foranstaltet: at med de Tiid for Tiid paa Grevskabet Langelands Kirker foretagne Reparationer ere disse forsynede med alle de Stole, som ere muelige at anbringe, hvilke Forandringer gjør Stole-Stadernes nye Ind- og Omdeling fornøden, særlig for først i Humble, Skrøbelev og Stoense Kirker, hvorover i de sidste Aaringer er foregaaet vigtige Hoved-Reparationer, hvor til i indeværende Aar og Lindelse Kirke stunder.

Ved Forsøg til saadan Inddeling er det indtruffen, at Beboerne paa nogle Bøndergaarde udenfor de grevelige Godser have gjort Indsigelse mod Stolestadernes Forandring paa anden Maade end at de vil beholde alle de Stolestader, som i ældre Tiider kan have tilhørt de flere smaa Stæder, hvoraf deres nu paaboende Gaarde ere sammensatte.

Her i Landet gives og Tilfælde, at Hoved og Sædegaarde tilegner sig hævdet Rettigheder til flere Stolestader, ikke alleneste i det Sogn, hvor den Gaard ligger, som de beboer, men endog i andre Sogne, paa Grund af, at en eller flere nedlagte Bøndergaardes Jorder ere i ældre Tiider lagte ind under Hoved- eller Sædegaardens Drift og svarer deraf Skatteæqvivalent for Tiende m. m.

Saadan Paastand kan vel være grundet i en ældre natur-

lig Billighed; men om denne ikke bør give efter for en nyere Nødvendighed, er det, som jeg giver mig den Frihed at sætte her i Quæstion: er det billigt, som det unægtelig er, at enhver Beboer bør svare til Kirken og dens Betientere, hvad svares bør, saa er det og billigt, at enhver bør for sig, Familie og Tienstefolk, have Ret til og Anviisning paa et vist bestemt Sted i Kirken.

Naar herimod lægges Hinder derved, at en Gaard eller Familie have flere Stolestader, af hvilke nogle sjelden eller aldrig af dem bruges, og andre derfor slet ingen kan lodde¹, saa forekommer det mig, at det ikke kan kaldes eller i egentlig Forstand være sand Fornærmelse mod nogen Mand, af hvad Stand og Vilkaar han end maatte være, at hans Rettighed til Stolestader i Kirken blev af den Nødvendighed (at lade Plads for andre af sine Medmennesker) indskrænket til ikkun det eller de Stolestader i det Sogns Kirke, hvorunder han boer eller ejer Gaard og holder Folk, som han for sig, Familie og Tyende virkelig maatte behøve. — Vel finder jeg, at det paaligger mig som Kirkepatron at drage Omsorg for anførte Sag; men da jeg finder ingen Lov, hvorefter jeg under anførte Omstændigheder kan bestemme Fremgangsmaaden, saa tillader jeg mig den Frihed herved at forestille samme for det Højkg. Danske Cancellie, tjenstlig udbedende mig det høje Collegii behagelige Resolution for, hvorledes jeg herudi endnu best indretter mit Forhold.

7. *Marts 1799.*

AHLEFELDT LAURVIG.

¹ ?

Til Cancelliet.

Ærbødigst Pro Memoria!

At udrydde gamle Fordomme og Vaner har til alle Tider medført Vanskeligheder, desuagtet maa jeg for almindeligt Vels Skyld gjøre Forsøg paa at vinde det høje Cancellie-Collegii Biefald til en Sædvanes Afskaffelse i mine Godser, hvilken enhver oplyst Mand vil finde er et Onde, som er farligt og frembringer skadelige Følger. Det har almindelig været og er endnu brugeligt, at naar en Mand eller Kone hendør, hvis Vilkaar formaar at udrede en nogenlunde højtidelig Begravelse, at dens efterladte Venner forlanger Gravsted for den døde i Kirken. De anser dette for en særdeles Ære, formodentlig fordi alle ey have Evne til at udrede den i sig selv ubetydelige Betaling, som Kirken derfor tilkommer. — At nægte Almue og Menigmand dette, ville frembringe Bevægelser iblant dem, som jeg ønskede at undgaa; men da Sagen forekommer mig for vigtig til at henhvile, siden mange og farlige Sygdomme, Epidemier og Smitter ere Følger af denne Uskik, naar der i Kirken begraves Liig, formedelst Gravstedets knebne Rum og Sommerdages Varme frembringer en Dunst, som for Levende er yderst ubehagelig og giftig; er mit Ønske iblant mine Underhavende at kunde bevirke Afskaffelse af al Begravelse i Kirkerne for Eftertiden og overtyde dem om, at jeg selv ikke anser Begravelsens større eller mindre Høitidelighed som noget, der kan forøge eller formindske Menneskets Værd, der blot dependerer af hans Handlinger, hvorfor jeg herved ærbødigst ansøger om naadig Tilladelse, at, naar og hvor jeg ved Døden skulde afgaae, maa lade mig hensætte og begrave paa et Sted, jeg dertil



FAMILIEBEGRAVELSEN I TRANEKÆR KIRKE

udseer udenfor Kirke og Kirkegaard, hvorhos jeg tillige ønskede bevilget, at Ingen i mine Grevskaber Laurvig og Langeland, hvor det endog være maatte, kan faa Gravsted eller Begravelser inde i Kirken, men skal antage Plads paa Kirkegaarden.

Det højkgl. Danske Cancellies behagelige Svar forventes.

Tranekier Slot 2. September 1800.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Godsforvalter Scheel.

I Anledning af den ved Din Skrivelse fulgte P. M. fra Bygmester Berggreen betreffende den videre Reparation ved Humble Kirke, som skal bestaae i nogen Forandring i Khoret samt Altertavlen, Prædikestolen, Stolenes og Pulpiturens Mahling, hvilket Du paa nogle i Din Skrivelse opgivne Grunde anseer nødvendige, meldes i Giensvar, at jeg efter anførte Omstændigheder intet har imod, at den foreslaaede Forandring med Khoret i Humble Kirke iværksættes, og at saavel Altertavlen, som Prædikestolen, Stoele og Pulpituret blive opmahlede.

Slesvig 29. September 1800.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Godsforvalter Scheel.

Af Din Skrivelse under 27. f. M. og medfulgte Bielage erfarer jeg, at efter Bygmester Berggreen's Overslag vil Bekostningen paa de Bygninger, som skal udflyttes fra Lindelse Bye, opløbe til 1043 rdl 13¹/₂ β og af berørte Din Skrivelse samt extract af Overslag tillige, at endeel Fyhr-

tømmer hertil skulde kjøbes i Rudkiøbing, ifald jeg ikke var betænkt paa at faae samme fra Laurvig. Ligeledes seer jeg af det ved Overslaget hæftede Bielag og Din Skrivelse, hvad der behøves af Tømmer Materialier til Staaense Kirkes Reparation, og at samme nu er paatrængende m. m. I Anledning heraf meldes, at jeg hvad Overslaget paa de Gaarde og Huuse, som fra Lindelse Bye skal udflyttes, angaaer, vel finder, at samme temmelig høit er anført, men dog ikke, naar udflytningen af vedkommende efter en vedtagen Udskiftningsplan er anset nødvendig kan andet end approbere samme, men i Henseende til det fyrre tømmer saavel hertil som til Staaense Kirke, der ikke af vor Tømmerbeholdning skal kunde tilveiebringes, er dette noget, som jeg nu først, da udflytningen og Reparationen skal foretages, er bleven oplyst om. Jeg har desaaarsag ikke kunnet være betænkt paa at anskaffe flere nye Tømmer Materialier, saameget mindre, som endnu ingen Regnskab over indkomne og udleverede Tømmer Sorter og Beholdning er mig tilstillet, og Fyrretømmer dog, naar det skal kjøbes i Rudkiøbing, uden Tvivl vil opløbe til højere Priser end naar man fra første Haand fik det fra Norge. Du har derfor at underrette mig om, om det med den forestaaende udflytning og Staaense Kirkes Reparation kunde beroe saa længe, indtil en Ladning Fyrretømmer kunde faas nedsendt fra Laurvig, og i saa Fald tillige opgive, om Skibsleilighed kunde ventes fra Rudkiøbing eller andensteds, som i Retour kunde medbringe samme til Langeland, men om saadant hverken formedelst Tiden eller Skibsleilighed kunde finde Sted, maa Udflytningen og Reparationen da herfor ikke standses, men det behøvende Tømmer anskaffes, hvor det kunde faaes. I Henseende til Blyetaget

paa Staaense Kirke sender jeg herved en bekræftet Gienpart af den af mig erhvervede Kongl. Bevilling under 4. December 1795, hvorefter Blyet maa nedtages og bortsælges og i dets Sted oplægges med Steentag, — i hvis følge Du vilde foranstalte at naar Blyepladerne ere nedtagne, samme da efter at være veiede og vurderede efter gangbar Priis og i Konditionerne blandt andet fastsadt, at Transporten besørges af Kiøberne for deres egen Regning, ved en offentlig og behørig bekiendtgjort Auction bliver bortsolgt paa Stedet; forinden maa Du med Bygmester Berggren, som er paalagt at have Tilsyn med Teglværkets Drivt, træffe fornøden aftale at han sørger for, at ved første og anden Brænding anskaffes det behøvende Forraad af Teglsteen, saaat naar Blyet er nedtaget, Spær og Lægter anbragt, samme da strax kunde blive behængt med Steen og skielnet m. m., hvorefter Du om Auctionens Udfald og øvrigt heraf dependerende har at meddele mig fornøden Underretning.

Brolykke 20. Oktober 1800.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Godsforvalter Scheel.

I Anledning af Din Skrivelse af 20^{de} hujus og medfulgte Bygmester Berggrens Overslag over den endnu fra Aaret 1794 tilbagestaaende og for nærværende Tiid heel nødvendige Reparation paa Vinduer med meere ved Tullebølle Kirke, som vil koste omtrent 40 Rdl., hvis Foretagelse og istandsættelse Du indstiller til forventende Resolution, meldes, at den saaledes foreslagne Reparation ved Tulle-

bølle Kirkes Vinduer og den ifølge samme fornødne Steen og Kalk til Formueringen herved bevilges.

Brolykke 27. Oktober 1800.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Godsforvalter Scheel.

I Anledning af Din Skrivelse af 21. ds., hvori Du melder, at den endnu behøvende Reparation ved Humble Kirke vil efter vedfølgende Bygmester Berggrens Overslag udfordre følgende Udgifter, nemlig:

- 1) deels i Anledning af Provst Foghs Forslag om Forandring af Khoret, og deels som Følge af den allerede foregaaede Reparation 41 rdl 2 $\frac{1}{2}$ 3 ø
- 2) og for de nye Stole med Altertavle etc. at mahle med Oliefarve 102 rdl 3 $\frac{1}{2}$ 14 ø.

Meldes i Giensvar, at naar Overslaget i Henseende til berørte 1^{ste} Post er saa aldeles overensstemmende med min Resolution til Dig af 13. Maj sidstleden, at den begierte Reparation og Forandring efter Overslaget iværksættes og udføres. I Henseende til den i 2^{den} Post foreslagne Mahling er jeg enig med Dig, at Mahling med Oliefarve paa den Aarsens Tid ikke kan blive tør, hvorfor og dermed maa udsættes til hen i Foraaret, hvor Sol og Luft bedre kan virke paa samme.

Jeg vil have Stolene malet med den gule Farve, hvilken forekommer mig den smukkeste og hvilken jeg har brugt i alle Landets Kirker.

Hvad angaar Stolestadernes Fordeling refererer jeg mig til ovennævnte Din Skrivelse af 13. Maj dette Aar.

Brolykke 26. Oktober 1801.

AHLEFELDT LAURVIG.

P. S. Behag at sende den gode Forvalter Nielsen herved til mig.

Til Sognefoged H. Kaarse.

Da Kampstensmurene ved Snøde og Staaense Kirker skal deels være nedfaldne og deels være meget brøstfældige, saa haver Du at foranstalte, at disse Muure ved Sog-
nenes Bønder¹ og Husmænd igen sættes i god Stand, dog maa herved iagttages, at ingen af Beboerne paabyrdes meere Arbejde eller Kørsel end de virkelig bør forrette, hvilken sidste rettest bliver at ligne paa Hartkornet.

Næstkommende Mandag møder Berider Sørensen for at udtage Beskelere² med videre.

Tranekier Slot den 23. Marts 1802.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Kirkeværgerne i Langelands Sønderherred.

Rimeligen har jeg ikke kundet formodet andet, end at Enhver jo maatte erkiende det for en utilladelig Uskik at græsse Kreaturer og holde Ufred paa Kirkegaarden, desuagtet er jeg bleven vidende om, at saadant dog ved nogle af mine Kirker her paa Landet, hyppigen finder Sted; — for at hindre denne ulovlige og selvtagne Frihed haver Kirkeværgerne i Sønderherred at bekientgiøre for samtlige Beboere, enhver i sit Sogn, at intet Kreatur maae findes

¹ Naar Generalen vil skelne mellem Gaardmænd og Husmænd bruger han hyppigt Ordet Bønder om den første Kathegori, denne Distinktion træffes endnu, blandt andet paa Langeland. ² Heste, der er ramte af Beskellersyge. Sygdommen er en Form for Snive, men medens denne Sygdom i sin egentlige Skikkelse optræder i Næsen og fremkalder Flaad og Saar, angriber Beskellersygen Kønsdelene. Sygdommen er meget farlig og smitsom. Der var paa Generalens Tid ingen Lovbestemmelser angaaende Snive; efter Loven af 29. December 1857 lader det offentlige Heste, der visc sig befængte med denne Sygdom, slaa ned.

paa Kirkegaardene, og saafremt noget Kreatur, hvilket det og være maatte, der antræffes, optages det strax og bort-sælges til beste for en eller anden nyttig Indretning. Det er enhver Kirkeværges Pligt at vaage over, at denne Ordre, som sigter til Orden og Fred, nøye efterleves, da han i andet Fald bliver at tiltale for Embedsforsømmelse.

Med samtlige Kirkeværgers Paategning om rigtig For-kyndelse sendes dette her tilbage.

Tranekier Slot, 22. Juni 1804.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Kirkeværge Lars Christensen i Tryggeløv.

Pro Memoria!

Uagtet udstedt Bekientgiørelse herfra sidst afvigte 22. Juni til samtlige Kirkeværger ved mine Kirker her paa Landet, at ingen Kreaturer maatte græsses paa bemelte Kirkegaarde, er det dog bleven mig bekient, at saadant endnu finder Sted paa Tryggeløv Kirkegaard; hvorfor jeg ikke undlader endnu denne Gang at advare Kirkeværgen Lars Christensen at have nøye Indseende med, at intet Kreatur findes paa Kirkegaarden, da jeg, naar saadant oftere indtræffer, for hans Embedsforsømmelse vil lade ham lovlig tiltale og afstraffe.

Tranekier Slot, 5. September 1804.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Kirkeværge Lars Christensen i Tryggeløv.

Siden Gravstederne paa Tryggeløv Kirkegaard ere op-hævede og saaledes vanskelige at passere med Liig, saa haver Kirkeværgen det snarest muligt at foranstalte, at alle

de ophævede Grave paa bemelte Kirkegaard sløfes og udjevnes saa godt mueligt; dog maa sørges for, at de Minde-tegn, som i Almindelighed findes paa Gravene, forblive paa de Steder, de endnu ere, til enhver Vedkommendes Efterretning. Udgifterne til ovennævnte Arbejds Bestridelse udræder Kirkeværgen og fører samme til Udgift i Kirkeregnskabet.

Tranekier Slot, den 7. Nov. 1804.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Kirkeværge Lars Christensen i Tryggelev.

Efter indkommen Forespørgsel fra Kirkeværge Lars Christensen i Tryggeløv om Forpagterne paa Knepholm og Lykkesholm ere af disse Gaarde pligtige at befordre Materialier til Kirkers Reparation ligesom det Hartkorn, der bruges af Bønder, meldes herved til Efterretning: at de kgl. Anordninger ikke fritager deslige større Gaarde for at bidrage efter Billighed til Kirkernes Reparation, det være sig Materialiers Befordring eller hvad mere dertil kan henregnes.

Tranekier Slot, 20. Oktober 1815.

AHLEFELDT LAURVIG.

Den af disse Breve fremgaaende Iver for at holde Kirkegaardene i sømmelig Stand var noget i hine Tider ret enestaaende. Mange af de jyske Kirkegaarde var overfyldte med Sognets Køer og Faar, der Dagen lang græssede mellem Gravene, det var saa rart billigt for Beboerne. Ukrudtet fik Lov til at skyde en frodig og yppig Vækst, der paa sine Steder skjulte Gravstederne. I enkelte jyske Sogne

bearbejdede Menigheden med den lokale Øvrigheds stil-
tiende Billigelse Kirkegaardene med Plov og Tromle og
tilsaaede dem saa med Græs, der blev afgræsset af Kvæ-
get. Selv om Forholdene aldrig tilnærmelsesvis var saa
gale paa Langeland, holdtes dog Kirkegaardene enkelte Ste-
der ikke i den Orden, i hvilken Generalen ønskede, de
skulde befinde sig, det faldt ham ikke svært at faa Be-
folkningen paa sin Side, her kom den gamle, udprægede
langelandske Ordenssans ham til Hjælp. Takket være
Generalen blev efterhaanden de langelandske Kirkegaarde
et Eksempel til Efterfølgelse i Retning af Orden og Pynte-
lighed, og Traditionen blev altid overholdt efter hans Død.
Det var iøvrigt et taknemmeligt Arbejde at holde Kir-
kegaardene ordentligt, deres smukke, høje Beliggenhed
indbød ligefrem dertil. Selv om Generalen af ganske Hjerte
hyldede Oplysningstidens Nytteteorier, gik hans Ordens-
og Skønhedssans dog forud, han fandt, at det var et lidt
for kraftigt Udslag af Vindskibelighed at lade Kreaturer
græsse paa Kirkegaarde. Med Præsterne havde Generalen
ingen Vanskeligheder i sin Reformvirksomhed, der kom
overhovedet kun noget i Vejen mellem ham og Gejstlighe-
den, naar man vilde gribe ind i hans Rettigheder eller stil-
lede ublu Krav. Nedenstaaende Breve viser dog, at ubety-
delige Rivninger en Gang imellem kunde indtræffe.

Til Provst Schurmann.

Jeg har endnu ingen Ministerialbog¹ anskaffet, saalænge
jeg haver Grevskabet og troer ej heller det paaligger mig.

¹ Protokol, som Sognepræsten fører over de i hans Kirke stedfundne
Højtideligheder: Daab, Konfirmation, Bryllup og Begravelse. · Paa Gene-



**FAMILIEBEGRAVELSEN I TRANEKÆR KIRKE
I BAGGRUNDEN HVILER GENERALENS BEDSTEFADER MELLEM SINE TO HUSTER**

Hvad derimod de 8 rdl 4 $\frac{1}{2}$ angaaer, som er for Brød og Viin, saa troer jeg for i Tide at stoppe Munden paa de he-gærlige Velærværdigheder, at det bliver bedst at tilbyde dem noget meere Udviisning.

Tranekier Slot, 8. Okt. 1795.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Pastor Østrup.

Pro Memoria! I Anledning af, at jeg har affordret Gaard-beboer Hans Larsen paa Bagenkop det Sølv og Mønter, som han skal have fundet i Jorden paa Grevskabets Di-strict, da samme ifølge de grevelige Privilegier kun tilhører mig som Besidder af Grevskabet Langeland, har bemelte Hans Larsen forklaret, at han paa Deres Velærværdigheds Forlangende havde solgt Dem en Del af det fundne Sølv og Mønter, efterat han i Forvejen havde forespurgt sig hos Dem, om han ikke nok turde sælge de fundne Sager, samt at han nu atter havde anmodet Dem at forskaffe sig til-bage, hvad De saaledes havde afkiøbt ham, for at overle-vere mig som den rette Eyer samme, hvilket De skal have nægtet ham. Ds. Velærværdighed vil sikkert indsé, at jeg ikke bør give Slip paa den mig til Danefæ forlehnede Ret-tighed, hvisaarsag De ville behage at forskaffe Hans Lar-sen det, som han af de fundne Sager har overladt Dem, da jeg har givet ham Løfte i denne Sag at være ham assi-stentlig.

Tranekier Slot, 13. Juni 1807.

AHLEFELDT LAURVIG.

ralens Tid skulde Præsterne ogsaa benytte Ministerialbogen til deri at indføre Navnene paa de til og fra Sognet flyttede Personer.

I det foregaaende Bind af nærværende Værk har jeg skildret det personlige Forhold mellem Generalen og dem af Øens Præster, der stod ham nærmest. Jeg har kun flygtigt berørt Pastor Esmarch, da det forekom mig, at der krævedes en særlig Omtale af hans Forhold til Kirken og Skolen.

Generalens Bestemmelse at ansætte den ganske unge Kandidat Esmarch i et Præsteembede paa Langeland, maa fra første Begyndelse betragtes som yderlig forfejlet. Esmarch var Tysker med Hud og Haar og uden mindste Forstaaelse af eller Forbindelse med Kirkeliv og Gejstlighed uden for den rent tyske Del af Hertugdømmerne. Det værste ved det hele var dog vel nok, at den unge Mand, da Generalen ansatte ham paa Langeland, endnu ikke havde lært at tale ordentlig dansk, men først maatte til at lære det. Allerede medens Generalen var Student i Kiel, anmodede Kammerater om Lov til at maatte gaa paa Expectance til langlandske Præsteembeder. Frederik Ahlefeldt var aldrig karrig med Løfter, og Esmarchs Ansættelse maa føres tilbage til et Løfte, afgivet til den unge Mands Fader, Rektoren ved Latinskolen i Slesvig. Det er ret betegnende for Datidens Opfattelse, at det ikke faldt nogen af disse Mennesker ind, at et blot rudimentært Kendskab til det danske Sprog var nødvendigt ved Ansættelse af Præster i den kongerigske Del af Monarkiet: Det kunde man altid lære, naar Tidens Fylde kom, desuden var man saa vant til Embedsmænd, der ikke kunde tale Dansk, skønt de havde at gøre med dansktalende Mennesker. Generalen, for hvem dansk og tysk gik op i en højere Enhed, fandt Spørgsmaalet om Sproget ganske underordnet. Det maa højlig forbavse, at en Mand som Rektor Esmarch,

der ønskede sin Søn anbragt i et langelandsk Præsteembede, ikke i Tide havde sørget for, at Aspiranten lærte dansk. Rektor Esmarch var nemlig nok tysktalende, men helt igennem dansksindet, den mangesidige Mand, der ogsaa var Digter, havde saaledes skrevet et meget begejstret Digt »Die Glückseligkeit Dänemark's«. Naar Generalen ønskede at faa Esmarch til Langeland, var det ikke alene af Hensyn til det gamle Løfte til den slesvigske Rektor, men ogsaa fordi den unge Teolog var et Menneske, der paa Forhaand vidstes at være mere end villig til at betræde Reformernes Bane, baade i geistlig Henseende og paa Skolens Omraade. Dertil kom, at Esmarch var vokset op i et Hjem, hvor Muserne daglig havde været til Gæst, og en Præst, der var udgaaet fra et saadant Hjem, var rigtig noget for Generalen: Rektor Esmarch var nemlig ikke alene en lærd Teolog, der arbejdede med Religionsfilosofi, men ogsaa Historiker, Botaniker og Gransker af de gamle klassiske Sprog.

Det havde oprindeligt været Generalens Mening at ansætte Esmarch i det ledige Embede som Kapellan pro loco i Humble, men Kancelliet lagde sig imellem, som Følge af de ovennævnte Mangler hos Esmarch. Generalen fandt dog hurtigt paa Udvej: i Simmerbølle sad den gamle Pastor Marstrand, en af de ringeste af Langelands Præster, han fik kort og godt Ordre til at antage Esmarch som Kapellan pro persona, som Paaskud benyttedes Præstens Afældighed. Affældigheden var efter de flestes Mening ikke saa stor endda. Esmarch blev straks Potte og Pande paa Tranekær, hvor han gik ud og ind ganske som Østrup paa Brolykke under Generalens Ophold der. I Simmerbølle klagede man ligesom i Magleby over, at Kapellanen var mere hos Generalen end i sin Menigheds Midte, og man

var desuden misfornøjet med, at Kirkepatron og Kapellan aldeles ignorerede den rigtige Præst, ganske som Patron og Kapellan nede i Magleby satte sig ud over den gamle Provst Voigt.

Esmarch var et godt Hoved, vittig og morsom, men meget eksalteret og uligevægtig. Han havde en ukuelig Lyst til at forarge ved hazarderede Paastande og dristige Udtalelser; navnlig ved Middagsselskaberne paa Tranekær skal han have været højt oppe, til Fryd for Generalen og til Rædsel for Grevinden og de tilstedeværende Præster. Esmarch blev naturligvis hurtig lagt for Had baade blandt Præster, Lærere og Menigheder, og man søgte at tude Ørerne fulde paa Generalen for at skade Kapellanen i hans Omdømme. Generalen vendte saa længe som muligt det døde Øre til, han har vist nok allerede fra Begyndelsen af gjort sig nogle Bekymringer for, hvorledes Esmarch vilde klare sig som Præst. Et Brev, han tilskrev den unge Teolog straks efter hans Udnævnelse til Kapellan i Simmerbølle, kan tyde derpaa.

Det er med den oprigtigste Deltagelse, at jeg erfarer Deres Befordring og ønsker Dem af Hjertet Lykke dertil. Deres Fremtids Bane skulde nu synes at ligge Dem saa temmelig aaben, det vil ganske og aldeles afhænge af Deres Opsørsel, hvorledes Livet vil gestalte sig for Dem. Jeg haaber, at De kender mig fra den Side, at jeg gerne befordrer mine Medmenneskers Vel, blot maa jeg ikke staa overfor det umulige. De betræder nu, min kære Esmarch, en meget slibrig Løbebane, mange Menneskers Ve og Vel ligger i Deres Hænder; vær en god Ven, en god Lærer for

Deres Menighed, De maa selv foregaa med et godt Eksempel, De maa indpræge Deres Sognebørn Kærligheden til Deres Konge og Lydighed mod Lovene, lær hvad vor Kirke byder Dem at lære og giv ikke andre Forklaringer, præk Dyd og Moral; det skal ogsaa være en Hovedsag, at der bliver undervist godt i Skolerne, og De maa ikke taale, at Forældrene holder Deres Børn borte derfra; jeg kunde skrive Ark fulde, ifald jeg vilde vise Dem alle Deres Pligter i et skarpt Lys og med Udførlighed gaa ind paa det Emne; ifald disse faa Linier blot maa opnaa det Maal, jeg har foresat mig, saa vil De og jeg prise os lykkelige paa vor Livsaften. Lev nu rigtig vel, det ønsker min Kone og øvrige Paarørende lige saa ivrigt som Deres

hengivneste

AHLEFELDT LAURVIG.

Slesvig, 28. Januar 1800.

At Pastor Marstrand ikke var glad ved at faa en Kapellan paatvunget, er soleklart, dels mente han ikke, at han var saa affældig, at han havde en Kapellan nødig, dels var det hans Opfattelse, at han, naar der endelig skulde være en personel Kapellan, maatte have Lov til selv at udpege rette vedkommende. Men det var netop Esmarch, som Kirkepatronen vilde have anbragt, og baade Provst Suhr og Odense-Bispen var stedse lydhøre overfor Generalens Ønsker. Biskop Hansen optraadte altid som Enevoldshersker overfor Stiftets Præster, der ikke turde mukke, mod Generalen var Bispen derimod føjelig som et Lam, han betænkte sig endda ikke paa at desavouere Provst overfor Præst og Sognepræst overfor Kapellan, naar de paagjældende støtte-

desaf den langelandske Kirkepatron. I Magleby holdt Biskop Hansen med Kapellanen Østrup, Generalens Protegé, der havde vakt stor Harm i Sognet ved, efter Samraad med Generalen, at indføre den nye Salmebog og ved at forandre baa- de Indledningsbønnen og Formerne for Altergangen. Menighedens Vrede var saa stor, at det endog kom til Optøjer i Magleby Kirke. Ganske paa samme Maade som i Magleby stillede Biskop Hansen sig, da det kom til en lignende Strid mellem Præst og Kapellan i Simmerbølle. Her var Sagen lettere, da det ikke drejede sig saa meget om kirkelige Spørgsmaal som om Skolesager. Esmarch havde nemlig straks begyndt efter Ordre fra Generalen at reformere Skolevæsenet. For at være paa den sikre Side skrev Generalen først til Provsten Suhr, inden han lod den af ham selv og Esmarch lagte Skoleplan træde ud i Livet.

Til Provst Suhr.

Pro Memoria!

Ligesom jeg oprigtig ønsker, at se Skoleundervisningen her paa Landet i Almindelighed bragt til den Fuldkom- menhed, hvoraf man kunde vente en nyttig hidtil savnet Fremgang for Ungdommen i de nødvendige Kundskaber og Lærdom om deres Pligter og Rettigheder som Menne- sker; saaledes har jeg nu hermed villet gjøre Begyndelse ved Simmerbølle Skole, som i mange Aar har savnet Un- dervisning. Jeg har om denne vigtige Sag modtaget en De- tailforklaring af Capellanen Hr. Esmarch, hvorledes Un- dervisningen m. v. i Simmerbølle Skole best og mest hen- sigtsmæssig var at udføre af den af mig til Øiemedets Opnaelse kaldede Substitut, Hans Knudsen, og da det

synes, som de af bemelte Hr. Esmarch gjorte Forslag angaaende Ungdommens Inddeling og Undervisning lader formode nyttig og virksom Fremgang, saa er mit Ønske, at Planen kunde blive fulgt, men siden Sognepræsten, Hr. Marstrand skal modsætte sig denne gode Indretning, saa maatte jeg herved, forinden videre foretages, henvende mig til Hr. Provsten med Anmodning paa det nøieste at undersøge den Plan, som oftnævnte Hr. Esmarch agter at lægge for Simmerbølle Sogns Skole Ungdoms Undervisning, og efterat have befundet den nyttig for Hensigten at formaae Sognepræsten til at bifalde sammes Udførelse, da det ellers vil blive min Pligt at fremsende Indberetning angaaende denne Sag til Høje Vedkommende, som vist ikke vil være af Sognepræstens Mening, hvis LigeGYldighed ikkuns gaaer ud paa at standse Undervisningens nyttige Fremme.

Deres Velærværdigheds nærmere gode Efterretning forventes.

Tranekier Slot, 15. Oktober 1801.

AHJ.EFELDT LAURVIG.

Brevet havde ikke den tilsigtede Virkning, Pastor Marstrand, der ansaa Udbredelse af Oplysning mellem Sognebørnene for ikke alene overflødig, men skadelig, lagde Esmarch alle mulige Hindringer i Vejen for hans Virksomhed i Skolen. Da Læreren i Sognet var en af Præstens Kreaturer, havde Generalen beordret, at han skulde ophøre med Undervisningen, der var den slettest tænkelige. I hans Sted lod Generalen en ung Lærer, Hans Knudsen, der var en Mand efter Skolepatronens Hoved, overtage Undervisningen. Præsten klagede til Generalen over, at Degnen blev tilsidesat til Fordel for den imod hans Vilje ansatte Substitut,

udtalte sig misbilligende om Undervisningen og navnlig om Kapellanens Indblanding i samme. Baade Generalen og Provsten akslede deres Skind og tog til Simmerbølle for at overvære Undervisningen, med hvilken de derefter begge erklærede sig tilfredse.

Til Capellan Esmarch.

Pro Memoria!

Den Agtelse jeg føler for S. T. Hr. Biskoppen, tillader mig ingenlunde den Tanke, at Velbemeltes Skrivelse til Hr. Marstrand under 6^{te} d. M., hvilken in copia er foreviist mig og herved sendes Dem tilbage, sigter til at forhindre den gode hidtil savnede Orden og Indretning ved Skoleundervisningen i Simmerbølle, men maa være en Følge af uret Kundskab om den brugte Fremgangsmaade. Jeg paa-lægger Dem altsaa som Skole-Patron at vedblive og lade fortsætte Undervisningen efter de Regler, som er begyndt, da jeg indestaar for alle Følger, saalænge De sørger for, at Underviisningen skeer i Overensstemmelse med den Plan, som ved Hr. Provst Suhrs og min Nærværelse i Skolen blev antaget at være hensigtsmæssig, god og nyttig.

Tranekier Slot, den 9. Decemher 1801.

AHLEFELDT LAURVIG.

Efter at have modtaget dette Brev lod Kapellanen Knudsen fortsætte med Undervisningen efter den givne Plan, saaledes som han havde faaet Ordre til det af Patronen. Esmarch tilbragte selv en Del af sin Dag i Skolen og gav Undervisning eller overværede Knudsens Timer. Skole-



BOSTRUP PRÆSTEGAARD OG KIRKE

børnenes Forældre var rædselsslagne over al den efter deres Mening ugudelige og unyttige Lærdom, Esmarch puttede i deres Afkom, og det kan ikke undre, at de gode Folk i Simmerbølle rystede paa Hovedet, naar de hørte, at »den tovlige Kapellan«, som han almindelig hed i Sognet, underviste i Fysik, et Ord ingen af dem nogensinde havde hørt. Forældrenes uskyldige Sjæle fyldtes med svare Ængstelser paa Børnenes Vegne, særlig da Børnene, naar de kom hjem fra Skole, i deres Beskrivelser udtværede alle Mærkelighederne. Rundt omkring i Sognet talte man om den ugudelige, ja uanstændige Undervisning i Skolen, Esmarch yndede nemlig ligesom Generalen og dennes store Læremester Voltaire at kalde en Kat for en Kat og Hr. Duval for en Slyngel. Rent splittergalt blev det, da Generalen beordrede Sundhedslære indført i Skolen, Esmarch skred straks til Værket, og da Skolebørnene løb hjem og fortalte deres maalløse Forældre, hvorledes Kapellanen havde lært dem om forskellige meget naturlige Funktioner, som de artige Børn hjemmefra havde faaet Forbud imod at tale om, rejste der sig en levende Harmel mellem de voksne Beboere, de klagede til Generalen, og da det naturligvis ikke hjalp, til Præsten. Marstrand, der i det mindste efter Generalens Opfattelse, var meget sløv og forsømmelig — at han var det i alt vedrørende Skolesager, er der ingen Tvivl om — ulejlignede sig ikke over i Skolen for selv at overbevise sig om, hvorledes det hele gik til, han indskrænkede sig blot til at forbyde Kapellan og Hjælpelærer at benytte de af Generalen foreskrevne Bøger. Dette gav Generalen Anledning til at sende Biskop Hansen nedenstaaende Brev.

Til Biskoppen.

At det ikke mindre er Deres Højærværdigheds end mit Ønske at Landsbye-Skoelerne kunne blive forsynede med saadan Undervisning, hvoraf man billigen ventede nyttig Fremgang for Ungdommen, er noget, som jeg ingenlunde paatvivler, saa meget mindre som jeg endogsaa veed, at De ved Personel Capellan Esmarchs Ordination i Simmerbølle har paalagt ham at sørge for Skole-Underviisningen, der vist nok høylig kunde behøves, da Skolen sammesteds i en Deel Aar har været forsømt, hvilket af mig ansees for en utilgivelig Efterladenhed af Sognepræsten Hr. Marstrand, som endog selv har maattet tilstaae, at han i lang Tiid ej har undersøgt samme. — Da jeg vel indseer, at den gamle Degn og Skoleholder ikke var istand til, formedelst Alder og Svaghed, at iverksette den savnede Underviisning til nogen Nytte, har jeg beskikket samme en Substitut, som forud under Hr. Esmarch's Veiledning er øvet i det, som henhører til den beste Underviisningsmaade, og jeg paalagde Esmarch at drage Omsorg for, at Skoleholdet blev fremmet efter rigtige og gode Grundsætninger, men ihvorvel jeg efter den Plan, som var foreviist mig, ikke kunde dømme andet end, at den af Esmarch i Skoelen foretagne Indretning jo vilde medføre den tilsigtede Nytte, saa fandt dog Hr. Marstrand for godt imod al Forventning at modsætte sig, hvad som var skeet til Skolens Beste og negtede, at de Bøger, som var valgt til Underviisningen og ellers bruges i alle velordnede Skoeler, maatte afbenyttes. — For nu fuldkommen at blive overtydet, om den foretagne Skoleindretning var god eller ikke, besluttede jeg selv at møde i Skoelen en Dag, Hr. Provst Suhr visiterede samme, og efter at Esmarch der havde detailleret Underviisnings Planen,

blev den af Provsten og mig befunden aldeles hensigtsmæssig, og Følgen var, at det blev bekiendtgjort, at Underviisningen skulde foretages i Overensstemmelse med samme.

Ved saaledes at have gjort Deres Højærværdighed bekendt med denne Sag i al sin Omfang, haaber jeg at have overtydet Dem om min gode Villie til at medvirke til Oplysningens Fremme, som er saa saare vigtig for Ungdommen ja endogsaa for Alderdommen, og jeg skal ikke undlade fremdeles at virke til dette Øjemeds Opnaaelse, hvor til jeg, for Tiiden i Simmerbølle, tør anmode Deres Højærværdigheds gode Medvirkning og Bistand, da jeg vil være Borgen for at Esmarch ey skal gaae videre end Pligterne føre med sig og ingenlunde fornærme Sognepræsten, men blot søge at fremme den gode Sag.

Tranekier Slot, 11. December 1801.

AHLEFELDT LAURVIG.

Biskoppen gjorde ikke noget videre ved Sagen, men slog sig til Taals med Overbevisningen om, at Generalen og Provsten gjorde deres bedste. Biskoppen var overbevist om, at naar to Mænd som Generalen og Provsten lagde sig i Selen for Esmarch og hans Substitut mod Pastor Marstrand, maatte en af ham saa ringeagtet Person som den sidstnævnte decideret have Uret. Beboernes Klager ansaa Biskoppen bare for et Udslag af Enfoldighed og Vankundighed, med hans stiltiende Samtykke fremturede derfor Esmarch, som han var begyndt. Efter Tilskyndelse fra Generalen indførte Kapellanen et nyt Fag, der havde Navn af »Læren om Fornuftens Grundsætninger«, det Fag skulde

modarbejde den paa Langeland saa udbredte Overtro. Det vakte paa langt nær ikke den samme Forargelse som Fysikken og Sundhedslæren, Beboerne i Simmerbølle havde en nogenlunde klar Forestilling om, at den store franske Revolution havde ophøjet Fornuften til en Gudinde. Heller ikke Indførelsen af Botanik skabte nogen nævneværdig Indignation, selv om man nok med Hovedrysten saa paa, at Esmarch travede rundt med Skoleungdommen i Markerne og Skovene, hvor han plukkede Blomster og Urter, og dissekerede dem med sin Lommekniv for Børnenes Øjne. Man vil af ovenstaaende se, at Undervisningen paa Langeland i visse Retninger var forud for Latinskolernes i 1930. Men naar Generalen nærede Interesse for en Sag, skulde alt gaa i Huj og Hast, og disse ganske hovedkulds Skolereformer maatte nødvendigvis vække Røre i Simmerbølle, hvor de blev gennemført med Fanatisme af en ganske ubehersket Person som Pastor Esmarch. I de andre langelandske Skoler blev Reformerne indført lempeligere og uden den megen Bram og Brask, som i Simmerbølle. Esmarch, der var pirrelig og meget underkastet sine hyppigt vekslende Stemninger, var absolut ikke den Mand, der kunde gyde Olie paa Bølgerne, og i Stedet for at søge at berolige og forklare, naar Sognets Folk kom til ham for at udtale deres Misbilligelse af Undervisningen, optraadte han ganske ubehersket og gjorde ikke det ringeste Forsøg paa at forstaa Klagerne. Striden mellem Kapellanen og Menigheden blev skarpere og skarpere, og Esmarch blev mere og mere uforsigtig og kaadmundet i sine Udtalelser. Der gik mange Rygter i Simmerbølle om de tit ganske forargelige Ord, hvormed Esmarch slog om sig, og om hans tiltagende Mangel paa Evne til at lægge Baand paa Begej-

string eller Afsky. Selv om der var meget overdrevet i Rygterne, er der ingen Spørgsmaal om, at Esmarchs Eksaltation tog saaledes til, at den efterhaanden vilde være uforenelig med Mandens Stilling som Præst. Spiren har vel nok fra først af været for Haanden, men denne Uligevægt i Sindet er sikkert ogsaa tiltaget som Følge af den uafbrudte Mangel paa Harmoni, under hvilken Esmarch kom til at leve, takket være hans Stridigheder med Sognebeboerne. At Generalen efterhaanden var blevet klar over, at Esmarch langt fra optraadte, som det sømmede sig en gejstlig Person, er sandsynligt, da han selv flere Gange var Vidne til Kapellanens Anfald af Eksaltation. Man talte om, at Generalen omgikkes med den Tanke at befri Langeland for den med et mildt Udtryk uligevægtige Kapellan, men Frederik Ahlefeldt hyldede Napoleons Grundsætning: lorsqu' on a fait une sottise il faut la soutenir.

Da Embedet som Kapellan pro loco i Humble blev ledigt, flyttede Generalen Esmarch, der i Mellemtiden havde taget den Eksamen, der krævedes af de tyske Sønderjyder eller Holstenere, naar de skulde ansættes som Præster i Kongeriget, til Humble,

Hvorledes det hele udviklede sig dér, vil kunne ses af nedenstaaende Breve.

Til Biskop Hansen.

Pro Memoria!

Da det Højkg. Danske Cancellie under 13. ds. har tilskrevet mig at overlægge med Deres Højærværdighed det fornødne betreffende den residerende Capellan for Humble Menighed, Hr. Esmarch's Entledigelse fra Embedet, siden

det desto værre ey rimeligen lader sig formode, at han no-gensinde erholder Forstandens Brug, saaledes at han der-til kunde blive bequem, saa undlader jeg ikke herved tienst-ligst at meddele Deres Højærværdighed min Formening: Ligesom det paa den ene Side synes billigt, at denne ynkværdige Mand tilstaaes det meste af Kaldet som mueligt til sit Ophold, saaledes bør man jo paa den anden Side se hen til, at Eftermanden kunde med Familie naae sit Ud-komme uden Trang, fornemmelig da Pensionen bliver en Byrde, som mueligen ey om faae Aar ophører, da Hr. Es-march's Leveaar kan blive mange. — Efter slige Omstæn-digheder anseer jeg det meget passende, naar Eftermanden svarer aarlig i Pension 100 rdl, siden jeg omtrent kan an-slaae Indkomsterne for 600 rdl aarlig, men mere kunde for-modentlig heller ikke udredes, hvorhos man burde sørge for, at Hr. Esmarch blev placeret paa et Sted, hvor han kunde nyde got Logis, Varetægt, Underholdning etc. og Pensionen hertil bruges. Deres Højærværdigheds gode Tan-ker og forhaabende Bifald i denne Sag udbedes med om-gaaende Post.

Tranekier Slot, 20. Oktober 1804.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Biskoppen.

Pro Memoria!

Da Deres Højærværdighed ey endnu har behaget at meddele mig Deres Tanker i Henseende til den afsindige Kapellan, Hr. Esmarch's Entledigelse fra Embedet, hans videre Forsørgelse etc., saa udbedes samme det forderligst muelige, fordi Sognet kunde blive befriet fra den betyde-

lige Byrde, det han og i lang Tid har haft med Vagthold over ham.

Tranekier Slot, den 20. November 1804.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Biskop Hansen.

Pro Memoria!

Til Giensvar paa Deres Højærværdigheds Skrivelse under 21. ds. formeldes skyldigst, at det efter min Formening vilde blive en trykkende Byrde, om en Mand med Familie maatte blive kaldet til residerende Kapellan for Humble Menighed i den afsindige Hr. Esmarch's Sted, for ham at udrede de opgivne 160 rdl. til dennes Underholdning m. v., siden Kaldets Indkomster nu vel kan regnes for 615 rdl, men det ingenlunde er rimeligt, at Gaardens Jorder kan blive ved nye Forpagtning blive udbragt til saa meget, som nu svares, der er omtrent 100 rdl pr. Tønde Hartkorn, naar ikke just en Mand, der boer i Nærheden og kan drive Jorderne med de selvholdende Kreaturer og Folk, vilde modtage samme, og naar Præsten selv benyttede Avlingen, vilde det sikkerlig ikke svare Regning med Forpagtningssummen. Jeg anseer det for Pligt at meddeele Dem saadan min Formening, overladende det iøvrig til Deres Højærværdigheds gode Beslutning, om denne Afgift nødvendig burde paalægges Kapellaniet eller om De ikke skulde finde det bedre ved at melde Kaldet vacant, at ansøge det Højagl. Danske Cancellie om Sammes Foranstaltning til, at Esmarch maatte blive indlagt i St. Hans Hospital eller en anden Stiftelse imod at Eftermanden dertil betalte aarligen 100 rdl.

Tranekier Slot, d. 27. Nov. 1804.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Provst Schurmann.

Pro Memoria!

Da Hr. Provst Brandt i Humble har ladet hos mig forespørge, i lige Begivenhed som Deres Velærværdighed, i Skrivelse under 21. ds., saa meddeelte jeg ham min Formeening, der gik ud paa, at det efter Omstændighederne vilde være rettest, at Hr. Esmarch erholdt Tilladelse at drage hen, hvor han selv ønskede det, siden hans Tilstand ey nu var saaledes, at han burde indsættes i Hospitalet, men at der tillige maatte sørges for, at Pensionen af Kaldet ei blev ham betroet, men bestyredes af en god Mand til hans bæste.

Skulde nu Hr. Provsten findes enig i denne Sag, da kunde De jo desangaaende henvende Dem til S. T. Hr. Biskoppen anlangende Resolution.

Tranekier Slot, d. 25. Decbr. 1804.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Cancelliet.

Ærbødigst Pro Memoria!

Ved indsluttet at tilbagesende den mig fra det Høje Collegio ved bærede Skrivelse under 22. December sidst tilstillede Indberetning fra Biskoppen over Fyens Stift angaaende den residerende Capellan for Humble Menighed meddeles skyldigst, at ligesom jeg i Anledning af en Skrivelse fra vedkommende Herredsprovst samme Sag betreffende til ham har yttret, at da Capellan Hr. Esmarch nu for nogen Tid har befundet sig temmelig vel og uden at viise Tegn paa Afsindighed, saa skulle jeg formene, at det efter slige Omstændigheder ville blive rigtigt, om bemelte



SIMMERBALLE KIRKE

Hr. Esmarch ifølge sit eget Ønske erholdt Tilladelse at fra-træde Embedet og reyse, hvorhen han helst selv vilde, dog at tillige for ham blev beskikket en Værge, som skulde modtage den Afgivt, som Capellaniet aarlig til ham vil komme til at udrede og med ham at holde til Raade, saa skulle jeg nu og indstille Sagens Afgjørelse paa denne Maa-de til det Høje Collegii Forgotbefindende.

Slesvig, den 10. Januar 1805.

AHLEFELDT LAURVIG.

Som ovenfor berørt, var der ogsaa i Magleby Stridighe-der mellem Præst og Menighed paa den ene Side og Ka-pellan, kraftigt støttet af Generalen, paa den anden Side.

Der var en vis Overensstemmelse mellem Simmerbølle og Magleby med Hensyn til de stridende Personer, her som der en Sognepræst, som repræsenterede den gammeldags Tankegang contra en reformivrig Kapellan. Men Voigt i Magleby var ikke, som Simmerbøllepræsten, nedsunket i Sløvhed, og Kapellan Østrup var i Modsætning til Esmarch fuldstændig normal. Østrup maa vel nok siges at have væ-ret den første langelandske Præst, der begyndte at glide lidt bort fra Rationalismen, stærkt paavirket som han var af Aanden paa Egeløkke, hvor den begavede Fru Leth og navnlig Grundtvig havde paavirket ham i modsat Ret-ning. Af Østrups Breve faar man Indtrykket af en Mand, der redelig kæmpede mod sig selv og mod sine mindre gode Tilbøjeligheder; en enkelt Tilbøjelighed lykkedes det ham dog ikke at overvinde, og det var den Uvilje, han nærede mod den langelandske Befolkning, om hvilken han i sine Breve bruger endnu langt mere nedsættende Ord

end Grundtvig anvendte. Beboerne i Magleby maatte nødvendigvis føle den Mangel paa Sympati, der navnlig skyldtes Langelændernes, efter Østrups Mening, store Letfærdighed og deres Mangel paa Sans for aandelige, særlig kristelige, Værdier, det gjorde straks fra første Færd det gensidige Forhold mellem Kapellan og Sognebørn vanskeligt. Da Indførelsen af den nye Salmebog og forskellige nye, iøvrigt ret underordnede Kirkeskikke, tillige med Undervisningens Reformerings havde fremkaldt Strid, blev denne ret bitter, og det irriterede Maglebyerne yderligere, da Østrup optraadte med ungdommelig Vigtighed og Selvsikkerhed. Her som i Simmerbølle holdt Generalen i tykt og tyndt med Kapellanen mod Præst og Menighed, og her havde han ogsaa paa alle Punkter Medhold af Biskop Hansen. Kapellanens Modstandere i Sognet skadede deres egen Sag paa forskellige Maader, det gjorde saaledes et daarligt Indtryk, da de indsendte en Klage til Kapellanens Foresatte. Biskoppen blev meget irriteret over Henvendelsen, der antagelig har forvoldt ham en Del Hovedbrud, Klagen var nemlig et besynderlig Kaudervælsk, ganske uden Hoved og Hale, der blev da heller intet Hensyn taget til den. Adskillige Streger værre var det, da der en Søndag under Gudstjenesten i Magleby udbrød ligefrem Mytteri i Kirken, en Gaardmand rejste sig op fra sin Stol, afbrød Kapellanen og rettede højlydt Bebrejdelser mod ham, livligt sekundret af Menigheden. Denne ganske uhorste Begivenhed afficerede Generalen stærkt, men han var ufornuftig nok til, da Magleby kald kort efter blev ledigt, at ville gøre Østrup til Voigt's Efterfølger, hvad Kapellanen dog klogelig undslog sig for.

Til Amtsprøvt Saxtorph.

Det er Deres Høyærværdighed bekient, at Gaardmand Hans Frandsen Quindebjerg i Nordenbroe en Dag under Gudstjenesten i Maglebye Kirke sidste Aar har viist et uanstændigt og høyst forargeligt Forhold og at han senere ved sin formeente Indflydelse iblandt Sognemændene har søgt at oprøre Menigheden mod deres Præst ved at forelægge falske Klager til Underskrift. Religionen og den offentlige Gudstjeneste er for vigtig for Almenvellet, at man bør tie til det Haan, som dermed drives. Men den nedrige, som vover at bryde Kirkens Fred og forstyrre Medborgeres Andagt, bør fremstilles som et afskrækkende Exempel og modtage sin fortjente Straf. Jeg anmoder derfor Ds. Høyærværdighed at De behagelig ville tilstille mig alle i Sagen passerede Documenter, fordi at samme kunde følge min Forestilling til det Kgl. Danske Cancellie.

Tranekjær Slot 16. Februar 1812.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Cancelliet.

Mange Erfaringer stadfæster den Sandhed, at det er yderst nødvendigt at conservere Religionen i Agt og Ære iblant os, og det blev efter min Formeening Øvrighedens første Pligt at vaage over Orden i Templerne og at ingen letsindigen forstyrrer den Roe, som bør forundes Tilstedeværendes Andagt. Af hosfølgende fem Dokumenter vil det Høye Collegium behageligen erfare:

- 1^o. at især afskediget Sognefoged, Udflyttergaardmand Hans Hansen Quindebjerg ved Nordenbroe i Maglebye Sogn en Søndag under Gudstjenesten i sidstafvigte

August Maaned har ved sin støjende Adfærd i Magleby Kirke høyligen fornærmet Præsten og Menigheden samt derved frembragt et slet Exempel iblant den mindre oplyste Almue, hvortil han troede sig berettiget paa Grund af nogle Forandringer, som Præsten har fundet hensigtsmæssige og er iværksat efter endeel af Menighedens Ønske.

2^o. at bemeldte Hans Hansen af Quindebjerg senere har søgt at forlede endeel af Sognebeboerne til at lade underskrive en Klage over deres Præst, som de derefter har erklæret at være usandfærdig, hvorved han har gjort sig skyldig i den Forbrydelse at stifte Oprør iblant Folket.

3^o. at største Deelen af de Mænd, hvis Navne staa under den af Hans Quindebjerg forfattede Klage, efter at de af mig vare oplyste om deres Vildfarelse, have afgjort Sagen ved offentlig at meddele tilstrækkelig Erklæring og erlægge en Mulcht til Fattiggassen, men da det ej har været mig mueligt at bringe Hans Hansen Quindebjerg til at forsone sin Brøde, end ikke paa de billigste Vilkaar, og det sikkert vil have Følger, om han saaledes ustraffet skal kunne offentlig viise Foragt imod Religionen og dens Lærer, der vil give ham skadende Indflydelse paa Almuen i flere Tilfælde, da han synes gjerne at ville forlede dem til Daarligheder, og desuden findes Manden at være forfalden til Drik, der var Aarsagen, hvorfor han maatte afskediges fra Sognefoged-Tjenesten,

saa har jeg anmodet Amtsprovst Saxdorff om Documenternes Meddelelse og nu finder mig pligtig at indsende dem i det højkl. Danske Cancellie overladende til Høystsam-

me, hvad Foranstaltninger mod Hans Hansen Quindebjerg i ovenmelte Begivenhed bør iværksættes.

Tranekær Slot 1. Marts 1812.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Trods for sin Uvilje mod den langelandske Befolkning lod Østrup sig dog senere udnævne til Sognepræst i Longelse-Fuglsbølle. Han synes da at have løbet Hornene af sig, for man hørte ikke mere synderligt om ham, og der lader til at have hersket Fred mellem ham og hans nye Menighed. Ogsaa fra Longelse Præstegaard løb der mange Traade mellem Østrup og Generalen, skønt Afstanden mellem Longelse og Tranekær var adskillige Gange større end den mellem Magleby og Brolykke. I Longelse slog Østrup sig paa Jagtens Glæder, noget han allerede havde faaet Sans for under sine Ophold som ungt Menneske hos Leths paa Egeløkke, og han blev i Lighed med de fleste andre af Langelands Præster en hyppig Gæst ved Efteraarsjagterne paa Tranekær. Østrup syncs i det hele taget med Aarene at have udviklet sig mere og mere i materiel Retning; naar han ikke havde gejstlige Forretninger eller befandt sig paa Jagt, var han tidlig og silde i Mark og Lade og blev efterhaanden en meget fremragende Landbruger. Forbindelsen med Grundtvig døde hen, og Østrup, som man paa et tidligere Tidspunkt havde kunnet betragte som en Bebuder af den nye Vaar, faldt gradevis tilbage til Rationalismen, kraftigt secunderet af Generalen, der helst saa sig omgivet af rationalistiske Præster.

Naar Generalen støttede Rationalismen, laa det dels i, at han havde suget sin aandelige Næring ved *alma maters*

Bryst i Kiel og senere havde modtaget saa mange Impulser fra Tyskland; ogsaa hans yngre Brødre studerede ved tyske Universiteter og paavirkede herfra den let paavirkelige Broder, særlig Jens Juel, der i sin Studentertid i Göttingen var blevet en fuldblods Rationalist, influerede paa sin Broder. Gennem Jens Juel Ahlefeldts Skrifter, der var meget yndede og meget læste af Samtiden, skinner Tidens Tendenser klarligen frem. Forfatteren kræver Oplysningen udbredt baade fra Prædikestolen og fra Lærerens Kate-der, navnlig gælder det om at bibringe de lavere Samfundslag forøgede Kundskaber. I en af sine Bøger, der er tilegnet Kronprins Frederik, hævder Generalens Broder, at Fornuften bør være det fremherskende hos Fyrsten og Statsmanden, Fornuften maa herske over Lidenskaberne, og ved Siden af Fornuften bør Moralen være det, de styrende i første Række skal lægge sig efter. Maadehold er en meget væsentlig Dyd for den, der skal regere over andre. I samme Bog betror Jens Juel Ahlefeldt den senere Frederik den Sjette, at ifald rovgridske Nabomagter berøver ens Fædreland noget af dets Territorium, bør man beflitte sig paa Dyd og ved forøget Dyd søge at overvinde den mægtige Fjende, eventuelt vinde hans Hjerte. Dette med Dyden er nydeligt, og der blev rigelig Anvendelse for disse Grund-sætninger, da Sverig nogle Aar efter erobrede Norge fra os.

Medens Jens Juel Ahlefeldt's Udtalelser om det formaals-tjenlige ved baade politiske, økonomiske og sociale Refor-mer fandt Genklang hos mange af Samtidens Læsere og iøvrigt ogsaa gav Anledning til Angreb og Polemik, blev den mere etiske Del taget til Indtægt af Kirken og rost i høje Toner af Præsten i Vium, Steen Steensen Blicher's Fader.

Allerede i Dessau, hvor Jens Juel havde været i Huset hos og modtaget Undervisning af Professor Jaspersen, var Generalens Yndlingsbroder blevet paavirket af den Aand, der herskede i tyske Universitetskredse. Denne Rationalismens Aand havde endnu ikke helt bemægtiget sig Danmark, hvor den først blev eneraadende ved Aar 1800, paa hvilket Tidspunkt den havde gennemsyret de dannede Klasser i Tyskland. Jens Juels Fader havde sendt sin Søn til Dessau, for at han kunde blive forberedt til Universitetsstudierne i Kiel. Selve Opholdet i Dessau var med til at paavirke Generalens Broder i liberal-rationalistisk Retning, idet de skiftende Fyrster af Anhalt-Dessau regerede deres Land i Oplysningens og Humanitetens Aand. De tyske Universiteter, der næst efter Kiels havde mest Betydning for Danmark, var Göttingen og Leipzig, og herfra vilde Generalen selvfølgelig have modtaget Paavirkninger ogsaa uden sin Broders Mellekomst, men netop gennem denne Broder kom Impulserne tidligere til ham end til mange andre, og Jens Juel gav fra Göttingen Fritz Anvisning paa forskellige Værker, han mente, at Broderen burde læse, saaledes introduceredes de af Jaspersen udgivne »Pädagogische Unterhaltungen« paa Tranekær.

Medens Rationalismen for Tysklands Vedkommende udgik fra Universiteterne og derfra forplantede sig videre til os, fik den nye Retning kun en enkelt fremragende Repræsentant ved Københavns Universitet, nemlig Rosenstand-Goiske, den danske Statskirke havde derimod to saa udprægede Talsmænd som Balle og Bastholm. Balle havde studeret baade i Göttingen og Leipzig, og Opholdene i disse tvende Universitetsbyer prægede ham for Livstid. I vore Dage omtales Biskop Balle almindelig som en Slags

Komiker, og hans Lærebog som ligesaa komisk som Forfatteren selv, det er en ganske forkert Opfattelse.

Balle deltog med Iver i Regeringens Bestræbelser for at forbedre Almueskoleundervisningen, og hans Lærebog, som Generalen straks efter dens Udgivelse indførte i de langlandske Skoler, var et Led i disse Bestræbelser; Balle var selv et ivrigt Medlem af den Kommission, hvis Resultat skulde blive Skoleforordningen af 1814. Balles Virksomhed til Fordel for Oprettelse af Lærerseminarier faldt godt i Traad med Generalens Ideer, Generalen var da ogsaa en oprigtig Beundrer af den rationalistiske Biskop, skønt denne var en bitter Fjende af Deismen. Den ellers saa mildt dømmende Balle saa med en ganske særlig Uvilje paa Deismen, en Tro, som Generalen delte med mange, og som adskillige Præster stillede sig meget overbærende til, det hørte nemlig til Rationalismens Kogebog at være overbærende overfor Afvigelser fra den rene Lære. Generalen blev da heller ikke i sin Egenskab af Deist regnet til de »Vantros« Skarer, der var meget stor dengang. Særlig Intelligensen skiltede med sin absolute Vantro, det samme gjaldt Studenterne. Iøvrigt var man i Danmark langt mere moderat end i Tyskland, hvor navnlig Bibelfortolkningen var dristig, og hvor selv teologiske Studenter kaldte sig Fritænkere, meget af det optog Generalen som Student i Kiel. Den samme Indflydelse var hans yngre Broder underkastet i Göttingen. Baade mellem den akademiske Ungdom i Kiel og Göttingen ansaas det som et Tegn paa Begavelse og Opvakhed at være Fritænkere eller Atheist, en ortodoks Student regnedes let for at være Bagstræber, og var der noget, Generalen nødigt vilde regnes for, var det dette sidste.



FUGLSBØLLE KIRKE

Betydning for Generalen som Godsejer og Kirkepatron fik den Bestemmelse, som paa Biskop Balles Initiativ blev truffet for at ordne Gejstlighedens Pensionsforhold, det samme gælder Ordningen af Tienden, bag hvilken den i praktiske Spørgsmaal meget forfarne Biskop stod. I Mod-sætning til saa mange andre Præster og Kirkeejere var Generalen ivrig stemt for Indførelsen af »den nye Salmebog«, der helt igennem var Balles Værk. Vi have paa andre Steder i nærværende Værk set, med hvilken Iver Generalen stræbte efter at faa Balles Salmebog indført i Grevskabets Kirker, kraftigt secunderet af de tvende for alt nyt forud-indtagne Præster Østrup og Esmarch. Hvor ihærdig Langelændernes Modstand end var, kunde den dog ikke staa for Generalens Gavnildhed, der gav sig Udslag derigen-nem, at Patronen forærede Kirkegængerne i de respektive Sogne hver et Eksemplar af den nye Salmebog.

Det, der prægede Omredigeringen af Salmebogen, var den samme Bestræbelse, som gjorde sig gældende i Rationalismens Prædikener, at frembringe Klarhed, Menighe-den skulde ikke tvinges til at synge noget, den ikke for-stod; derfor beklippede, beskar og øgede man de gamle Salmer, navnlig Kingos, og tilføjede nye Sange, der var saa enfoldige som muligt. Det faldt godt i Traad med Generalens Opfattelse, der gik ud paa, at Gudstjenesten skulde baseres paa de fattige i Aanden, da de trængte mest til den. Frederik den Sjette var glad ved Generalens Iver for Indførelse af den nye Salmebog og roste ham for det, og-saa Biskop Hansen, der afskyede Kingos Salmer, støttede den langelandske Kirkeejere. Det maa ses som et Bevis paa Generalens store Energi, at det lykkedes ham at indføre den nye Salmebog eller »den evangeliske Salme-

bog«, som den ogsaa kaldtes, i samtlige langelandske Kirker, medens der ellers overalt i Landet herskede et syndigt Virvar med Hensyn til Salmesangen. Medens alle langelandske Kirker benyttede den nye Salmebog, var fire forskellige Salmebøger i Brug i det øvrige Land, først og fremmest »den gamle« eller »Kingos« dernæst den af Ove Høegh-Guldberg redigerede, endvidere Pontoppidans og endelig den tyske i de tysktalende og en Del af de dansk-talende Egne af Hertugdømmerne. Generalen har næppe fundet den nye Salmebog tilfredsstillende i æstetisk Henseende, der var ingen Erstatning for de mange af Brorsons og Kingos Salmer, som man havde udeladt, de ny tilkomne, originale danske Salmer var mer eller mindre værdiløse, skrevne af Mænd, der nu om Dage ikke kendes af Navn, dertil kom talrige Bearbejdelser af fremmede, mest tyske Originaler. Det som i mange, især jyske Egne, havde vakt Anstød, at Fanden og Helvede ganske var borteliminerede i den nye Salmebog, vakte Generalens Bifald. Naar Generalen lagde sig saa stærkt i Selen for den nye Salmebog, har det sikkert i første Række været for at imødekomme Regeringens Ønsker, og fordi han vilde have, at der ogsaa paa det Punkt skulde herske Orden og Ensartethed.

Om en personlig Forbindelse mellem Generalen og den anden af Rationalismens tvende Hovedskikkelser, Bastholm, forlyder der intet nærmere, skønt Bastholm var Svigersøn af den Frederik Ahlefeldt nærstaaende Rosenstand-Goiske. Alle Præsterne ved Langelands Kirker uddannede sig i Bastholms Lignelse, særlig hvad Formen for Prædikenerne angik, og det har antagelig tiltalt Æstetikeren i Frederik Ahlefeldt, for Bastholm forfægtede, at Præ-

dikenerne skulde være formfulde og klare, i Modsætning til de gammeldags forvrøvlede og endeløse Prædikener. Naar Bastholm krævede af Landsbypræsterne, at de skulde være Praktikere, bidrage til at ophjælpe Landbruget og anbefale Reformen indenfor dette fra selve Prædikestolen, var det noget for Generalen. Bastholms overlegne Holdning overfor Bibelens Dogmer har Generalen ogsaa sympatiseret med, og det var ganske efter Bastholms Hoved, naar Generalen hævdede, at Præsterne, selv om de ikke anerkendte alle Dogmerne, godt kunde og i mange Tilfælde helst burde fastholde Dogmernes Urokkelighed overfor Menigheden, der hovedsagelig bestod af udannede, og i Modsætning til den oplyste Del af Befolkningen havde Brug for og Nytte af Dogmerne. For om Kristendommens Nytte praktisk set var Generalen aldrig i Tvivl. Det maa vel erindres, at man levede under Indtrykket af den franske Revolution, og at mange vare af den Formening, at det var Mangelen paa Religion, der havde fremkaldt Revolutionens Udskejelser; til dem, der hyldede den Opfattelse, hørte frem for nogen Bastholm. Derfra og til Generalens Hævdelse af, at den kristne Religion skulde tjene til at holde Populacen i Aye, var Skridtet ikke langt.

Rosenstand-Goiske, der saa ofte citeres i Generalens Optegnelser og Breve, var Rationalismens betydeligste Repræsentant ved Københavns Universitet. Det kan lyde meget bestikkende, naar man har villet gøre Holberg til ikke alene den danske Komedies, men ogsaa den danske Rationalismes Fader. Det vilde være mere korrekt at kalde Ludvig Holberg Forløber for Rationalismen, der overhovedet opstod af mange Aarsager, i første Række som en Modvægt mod Pietismen, man maa i denne Forbindelse heller

ikke glemme Rationalismens intime Tilknytning til Tidens Frihedsrørelser. Skal der endelig være Tale om et Ophav til Oplysningstidens Gennembrud i Danmark, er det rigtigere at nævne Rosenstand-Goiske, der som Professor teologiæ med Fynd og Klem hævdede, at Kristendommen og Fornuften var to aldeles uadskillelige Begreber. Mennesket har af Skaberen faaet sin Fornuft for at bruge den, ogsaa paa det religiøse Omraade, ikke alene Præster, men ogsaa Lægmand skal søge at forstaa Bibelen og fortolke den. Betegnende er det saaledes, at de teologiske Professorer ved Københavns Universitet talte til deres Auditorium om »Kristendommens objektive Perfektibilitet«. Den, der læser Bibelen med Omtanke og forstaaer dens Mening, vil efter Rosenstand-Goiskes Opfattelse blive klar over, at Mennesket først og fremmest skal søge at blive bedre i moralsk Henseende, det er den hellige Skrifts Maal at skabe bedre Mennesker, den snævre Port og den smalle Vej, der fører til det evige Liv, er en retskaffen Vandel. Rosenstand-Goiskes Adepter førte deres Mesters Lære adskillige Streger videre og hævdede, at den kristne Religions Maal ikke saa meget er Sjælens Frelse som Karakterens Udvikling. Pligt blev den mest yndede Glose, og for at komme til Klarhed over, hvad der skulde forstaaes ved Pligt, henholdt man sig til Kants kategoriske Imperativ, i det hele taget blev Kant for de fleste gejstlige og læge den store Profet. Eftertiden har da ogsaa lyst Filosofen fra Königsberg i Kuld og Køn som det højeste Udtryk for Rationalismen. Hvor meget Kant betød for Generalen, hvor ihærdigt han studerede hans Værker, har jeg alt berørt paa et tidligere Sted i Bogen Som Tilhænger af Voltaire maatte det tiltale Generalen, at Rationalismen krævede Tolerance

og fjernede de sidste Rester af Forfølgelse mod anderledes troende. Det var ogsaa ganske efter Pædagogen Frederik Ahlefeldts Hjerte, naar Rationalismen krævede, at Skolen skulde frigøres fra Kirken, og naar det hævdedes, at Skolen og ikke Kirken dannede Grundvolden, dermed fulgte ganske automatisk Fjernelsen af Religionsundervisningen fra dens dominerende Plads i Skolen. At man enkelte Steder gik videre, end man har turdet i vore Dage, viser den Omstændighed, at en stor privat Latinskole i København ganske afskaffede Religionsundervisningen — Kancelliet lukkede det ene Øje til. En meget væsentlig Indflydelse med Hensyn til Religionsundervisningens gradvise Distancering havde Frederik den Sjettes Svoger, Hertugen af Augustenborg. Hertugen var Formand for »Kommissionen for det lærde Skolevæsen« og paavirkede i denne Egenskab ogsaa Landsbyskolens Udvikling. Augustenborgeren omtales med levende Antipati af Generalens stærkt konservative Fader, men var Genstand for Frederik Ahlefeldts uskrømte Beundring. De, der som Generalen gik i Hertugens Kølvan, yndede at nævne Kristus og Filosoferne under eet, navnlig blev det Skik at sammenligne Kristus og Sokrates og at skildre dem som de nyttigste Mennesker og som Menneskehedens ypperste Lærere.

Generalen ansatte med Forkærlighed de yngst mulige Teologer i Præsteembederne, overfor dem var der mest Udsigt til Paavirkning. Og det første Generalen gjorde, naar han ansatte en ung Præst, var behørigt at katesisere ham. Generalen har derigennem sin Part af Skylden for det daarlige Lov, Grundtvig gav den langlandske Præstestand, for Generalen vilde først og fremmest bruge Præsterne, men hvorledes det til Tider kunde falde ud, have vi set Eksemp-

ler paa i Præsterne Esmarch og Østrup, der begge var blevne grundigt skolede af Kirkepatronen. De langlandske Præster har vel nok under Studieaarene ved Universitetet faaet hibragt et Indtryk af, at Kristendommen ogsaa var en aandelig Magt og ikke udelukkende Forudsætningen for Overtagelsen af rent praktiske Forretninger; men naar de unge, ganske uerfarne Mennesker kom ud i Embederne, strøg de den lette Fernis af sig, saa kom de desuden under General Ahlefeldts Kanoner, og den rene og skære Materialisme fik snart Krammet paa dem.

Præsterne var ogsaa udsatte for at rustificeres, og mangen Landsbypræst blev et Sidestykke til den udødelige Ruricolus i Blichers klassiske »Ak hvor forandret«. Generalen virkede baade hæmmende og befordrende paa Præsternes Rustificering: De meget store Præstegaardsgodser krævede de respektive Præsters Paapasselighed, eftersom Landbruget skulde skænke Gejstligheden største Parten af dens Indtægter. Da de langlandske Embeder hørte til de allerbedste i hele Danmark, behøvede Næringsсорger ikke at medføre Forsumpning af Præsterne, men netop det, at Præstegaardenes Jorder vare betydelige af Areal og Bonitet, kunde friste enkelte Præster til at give sig særlig meget af med Dyrkningen af Jorden. Generalen var ikke sen til at holde dem til Ilden, og han var meget stolt, naar langlandske Præster nævnedes som Foregangsmænd indenfor Landbruget. Da Frederik Ahlefeldt var i Besiddelse af en fremragende Administrations-evne, hvilket i Henhold til den vise Talleyrands Opfattelse skulde bestaa i det at kunne sætte andre Mennesker i Gang, og desuden af en vis Overfladiskhed, faldt det ham ikke ind, at adskillige Præsters Tid kunde blive ganske optaget

af Arbejdet i Mark og Stald. Dertil kom, at Generalen satte Pris paa at se Øens Præster ved sine Jagter, og Jagt morede Langelands Gejstlighed højlig. Paa den anden Side bidrog den selskabelige Omgang med Tranekær til, at Præsterne bevarede det sociale Niveau, der tilkom dem, Omgangen med Generalen og hans Kreds var meget berigende aandeligt set. Den megen Omgang med Tranekær fik for Præsterne mere Betydning, end man ved et overfladisk Syn skulde antage. Der var paa den Tid megen Strid om, hvad en Præst maatte eller ikke maatte, det var ganske naturligt fremkommet ved den temmelig bratte Overgang fra Pietismen til Rationalismen. Under Pietismen var Præsterne udelukkede fra enhver Art Adspredelser eller Fornøjelser. Denne Tingenes Tilstand havde ikke præget Langeland i saa høj en Grad som andre Landsdele, Pietismen harmonerede yderst slet med den langelandske Folkekarakter. Dertil kom, at Generalens Fader og Bedstefader nærmest maatte opfattes som Modstandere af Pietismen, i hvert Fald undgik de saavidt muligt at ansætte udprægede pietistiske Præster ved de langelandske Kirker. Men hvad enten Præsterne var pietistiske eller ej, deltog de allesammen i den Selskabelighed, der fandt Sted paa Tranekær og Brolykke, hvad de heller næppe har taget Skade af, da Selskabeligheden, navnlig i Generalens Faders Tid, var yderst spartansk. Men netop herigennem formede det sig lettere for den langelandske Gejstlighed rent verdsligt set at foretage Skridtet over til den nye Tingenes Tilstand. Præsterne fortsatte ganske som hidtil med at deltage i Selskabslivet paa Tranekær under Generalen som under hans Forgængere, og der har ganske sikkert kun været en ganske enkelt, der har næret Skrupler ved at overvære Teater-

forestillingerne paa Slottet, saa meget mere som adskillige af Præsterne i deres Studenteraar havde været ivrige Amatørskuespillere. Det har næppe forarget nogen Moders Sjæl, dengang da Baron Wedels Teaterselskab gav Forestillinger paa Tranekær Slot, og man fik at se en veritabel Sognepræst, der benyttede en længere Orlov til at optræde som Skuespiller ved Truppen. Større Betænkeligheder vakte det blandt den langelandske Gejstlighed, naar Kirkepatronen forvandlede Tranekær Kirke til et Operahus, gav Koncerter derinde og selv foredrog Arier til Grevindens Orgelakkompagnement. Derimod betragtede man det som det naturligste af Verden, naar Præsterne deltog i Generalens muntre Jagter og i hans endnu muntre Jagtgilder. Præsterne var nemlig end ikke i den Tid, da Pietismen herskede med størst Strængthed, ophørt med at dyrke Jagtens Glæder. Det havde sine ganske særlige Grunde: Christian den Sjette og Sophie Magdalene var i den Grad passionerede for Jagt under enhver Form, at de umuligt kunde opgive det for deres egen Person. Følgen var, at Præsterne beholdt denne Fornøjelse. Mere mærkeligt er det, at en alvorlig og fornuftig Mand som Biskop Hansen overfor Generalen kunde tilkendegive sin Misbilligelse af, at han inviterede Præsterne til sine Teaterforestillinger, medens Biskoppen derimod fandt det i sin Orden, at de gejstlige Herrer morede sig med at jage det langelandske Vildt. Præsterne satte i hine Tider meget Pris paa Kortspil og anvendte adskillige af Døgnet's Timer til denne Fornøjelse, men paa det Punkt havde Generalen sin Ryg fri, han selv yndede ikke Kortspil, og Præsterne blev ikke fristede i hans Hus, hvor der overhovedet spilledes meget lidt Kort.

Der var mellem de langelandske Præster Mænd, der sad



LINDELSE KIRKE

inde med en høj Dannelse. I første Række Plesner i Humble, Fabricius i Tranekær og Bøjesen i Lindelse, andre stod ret lavt i saa Henseende, som Wilhielm i Snøde og Marstrand i Simmerbølle. At der i disse tvende Præsters Hjem ikke fandtes en eneste teologisk Bog, er mindre mærkeligt, da man heller ingen fandt hos Øens andre Præster, men medens baade Plesner og Bøjesen ejede et velforsynet Bibliotek, maatte man søge nøje efter for overhovedet at finde et trykt opus i Snøde og Simmerbølle Præstegaarde. Graae i Bøstrup og Østrup i Longelse stod midt imellem disse tvende Kategorier, førstnævnte var en dygtig og energisk Præst, men ved Siden af Præstegerningen gik han i den Grad op i praktisk Arbejde, Bestyrelsen af det store Præstegaardsgods og Virksomheden med at hjælpe Leths med at holde Egeløkke oven Vand, at der ikke blev megen Tid tilovers til aandeligt Liv. Østrup, der til at begynde med under den unge Grundtvigs Indvirkning havde taget kraftigt fat og søgt at ruske sin Menighed vaagen, blev med Aarene magelig overfor Aandsarbejde og gik meget op i Landvæsen og Jagt, ligesom Selskabelighed og Kortspil tog meget af hans Tid.

Naar man vil bedømme Datidens Præster retfærdigt maa man betænke, at de var overbebyrdede med Arbejde og ikke havde megen Tid tilovers til deres aandelige Udvikling. Det var saaledes ikke alene af Lyst og for at faa gode Indtægter, at Præsterne sled i det med deres Landbrug, Regeringen forudsatte, som noget givet, at Præsterne skulde være Foregangsmænd indenfor Landbruget og optræde som Læremestre for Bønderne. Det var naturligvis i en særlig Grad de store Landboreformer, der havde fremkaldt dette Forhold, og Generalen var

Fyr og Flamme for, at de langelandske Præster skulde staa over de andre Landsdeles Præster med Hensyn til Dygtighed i Landbruget. Frederik Ahlefeldt ansatte saa godt som aldrig en Præst uden at have sikret sig, at den paagældende havde Forstand paa Landvæsen og med Iver vilde tage sig af sin Bedrift. Meget Arbejde havde Præsterne ogsaa med Udskrivningsvæsenet, da det var dem, der som skrivekyndige maatte føre Listerne, og saa var der en Ting, der spillede en ganske særlig Rolle paa Langeland, Præsterne skulde være en Slags Læger. Generalen holdt paa, at Præsterne hjalp ham i hans udstrakte Lægevirksomhed. Langeland var oversvømmet af »kloge Koner« og »Signekællinger«, der ganske ugenert optraadte som Læger; dette Uvæsen søgte Regeringen at komme til Livs ved at sætte Præsterne til at kontrollere Kvaksalvernes Virksomhed, og efterhaanden fik Præsterne en vis jus practicandi. Generalen holdt Præsterne til Ilden, dels da han var Langelands eneste Læge udenfor Rudkøbing og havde vanskeligt ved at overkomme hele Øen, dels da han i Langelændernes Søgen til Kvaksalverne saa en Art »Overtro«, noget, der var ham en Pestillens. Paa den anden Side havde den langelandske Gejstlighed det lettere paa Langeland end andre Steder i Landet med Hensyn til deres Fusk i Lægegerningen, netop det, at Generalen personlig praktiserede, lettede Præsterne for meget Arbejde. Frederik Ahlefeldt vaccinerede selv og vilde ikke overlade det til andre, medens det i de fleste andre Egne var Præsterne, der foretog Kokoppeindpodningerne.

Den af Langelands Præster, som med mest Liv og Lyst gav Generalen en Haandsrækning i Sygdomstilfælde, var Graae i Bøstrup.

Til samtlige Præster.

Pro Memoria!

Eftersom jeg nu er forsynet med Materie til Koppevaccinationen, saa undlader jeg ikke derom at underrette D'Hrr. Præster, hvis nogen i Sognene maatte ønske at profitere af Vaccinationen, da de desangaaende kan melde dem hos mig, som gierne foretager samme.

Tranekier Slot, 13. Oktober 1806.

AHLEFELDT LAURVIG.

Der var en Ting, som mange andre Steder forvoldte Præsterne megen Ulejlighed, nemlig Tilsynet med de Bygninger, der hørte til Kirke og Skole, det holdt Generalen Præsterne ganske udenfor, han overvaagede personligt, at baade Præstegaarde, Skoler og Lærerboliger var i den bedst mulige Stand. Ved Opførelsen af nye Bygninger sørgede Generalen for, at der blev bygget smukt og kunstnerisk, Lærerboligen i Tranekær staa saaledes den Dag i Dag som et Vidnesbyrd herom. Om Præsternes store Arbejde med Varetagelse af Pligterne overfor Fattigvæsenet vil der blive talt senere, men desuden skulde Sognepræsten en halv Snes Gange om Maaneden inspicere sit Sogns Skoler, over hvilket Besøg han havde nøjagtig at føre Bog, hver Maaned skulde han holde Skolekommissionsmøde og indregistrere hvad der blev forhandlet om i samme, han skulde nedskrive Resultaterne af Katekisationerne, føre Ministerialbogen, han var Medlem af den lokale Skattekommision og skulde være til Stede ved Sessionerne, han skulde føre Af- og Tilgangslisterne over Beboerne i hans Sogn; naar der i hans Sogn blev udsat Børn fra Fødselsstiftelsen, var

det Præsten, der sørgede for at skaffe Hjem til Børnene, og som skulde føre Tilsyn med dem, han havde et specielt Paalæg om at tilse de Syge, han var forpligtet til at besvare alle skriftlige Henvendelser fra gejstlige og læge Embedsmænd angaaende tjenstlige Sager. Endelig var Præsten Medlem af Forligelseskommissionen, der skulde stifte Fred mellem uenige Ægtefolk.

Som man ser, det var absolut ingen Sinecure at være Præst paa Generalens Tid, og det var maaske endnu mere anstrængende paa Langeland end mange andre Steder, i alt Fald medens Lund var Amtsprovst. Lund, der tillige var Sognepræst i Rudkøbing, var nemlig meget tjenstivrig, og holdt bestemt paa, at de ham undergivne Præster udførte alle de med deres Embeder forbundne verdslige Pligter, det var den almindelige Opfattelse, at Lund var mere Embedsmand end Ordets Forkynder. Skønt Lund foruden at være stræng ogsaa var meget fornem og aldrig satte sine Ben hos Sognebørnene, undtagen hos de højere Embedsmænd og Godsejerne, var han dog afholdt paa Øen.

Præstegerningen var paa Generalens Tid ikke ubetinget befordrende for et Menneskes aandelige Udvikling. Det teologiske Studium var nede i en Bølgedal, man saa saa vidt muligt bort fra al Dogmatik og holdt sig til Exegesen; da den hellige Aands Virken ikke let lod sig forklare ad naturlig Vej, saa man helst bort fra den, det prægede i høj Grad de langelandske Præsters Prædiken, og Grundtvigs ivrige Hævden af den hellige Aand har sikkert faaet et Stød fremefter under Opholdet paa Langeland, hvor han saa højlig forargedes over Præsternes Fornægtelse af Aanden. For en Mand med Generalens Forudsætninger var den tredie Trosartikel naturligvis en ren Absurditet, tilmed var

exegetiske Spørgsmaal Genstand for hans ivrige Interesse, vel at mærke naar man benyttede en ganske praktisk Maalestok og tog Afstand fra alt det, han kaldte Overtro.

Naar Generalen gjorde hvad han kunde for at give Tranekær Kirke Udseende af et Theater, var han i nøje Kontakt med sin Samtid, hvis Præster gennem Deklamation og Armbevægelser søgte at efterligne det kongelige Theaters Skuespillere, ja ligefrem studerede deres Spil, og det var en alvorlig ment Kompliment, naar man sagde om en Præst, at hans Prædiken mindede om den og den Skuespiller i den og den Rolle. Medens Generalen søgte at delagtiggøre saa mange som muligt i sine Theaterforestillinger under den ikke altid rigtige Forudsætning, at det var noget, alle maatte kunne forstaa, saa han noget anderledes paa Udbredelsen af Kendskab til Religionen blandt Menigheden, og her gik han noget paatværs af Tidsaanden: Der blev i Odense oprettet et »Fynsk Selskab til Udbredelse af Kendskab til Bibelen«, og man søgte naturligvis at inddrage Langeland under Selskabet. Bevægelsen mødte absolut ingen Støtte fra Generalens Side, snarere nogen Vrangvilje. Det er naturligvis ikke godt at vide, om det stod i Forbindelse med Generalens Irreligiøsitet, eller om det var, fordi han ligesom Frederik den Sjette tvivlede om Nytten af Foretagendet, nok er det, at der ingen Bibler blev omdelt i de langelandske Skoler, saaledes som Tilfældet var paa de Skoler, der hørte ind under de reventlowske Godser. Generalen synes at have haft Planer om at lade uddele Eksemplarer af det nye Testamente med Udeladelse af det gamle, flere af Øens Præster og Lærere havde foreslaaet en anden Ordning, at uddele baade det gamle og det nye Testamente i Hjemmene og i Skolerne, dog saaledes at man fjernede de

Steder af den gamle Pagt, som man ansaa for uforstaaelige for Menigmand eller for anstødelige. Det var en meget udbredt Opfattelse indenfor Gejstligheden, at Læsningen af det gamle Testamente kunde gøre ligefrem Skade, naar uvidende Mennesker slugte det raat. Der var Præster, der mente, at det gamle Testamente kunde tilskynde til Usædelighed, ja Oprør og Mord. Det var derfor ikke ualmindeligt ved Uddelingen af Bibler at lade disse være ledsagede af forklarende Tekst. Adskillige Præster og Kirkcejere havde forsynet omdelte Bibler med saa mange Rettelser, Tilføjelser og Overstregninger, at der sandt at sige ikke var blevet meget tilbage, navnlig var naturligvis alt, hvad der hed Mirakler, oversprunget eller bortforklaret. Skønt Generalen ellers ikke generede sig for at bruge Kirkens Tjenere til Udbredelse af rationalistiske Lærdomme, forsømte han den Lejlighed, der frembød sig ved en Uddeling af Bibler. Det maa forbavse, at Frederik den Sjette lod Kancelliet anbefale og støtte det ovennævnte fynske Selskab, skønt han ikke lagde Skjul paa sin Skepsis.

En Lysside var det, at der af Rationalismen blev lagt Vægt paa en klar og formfuld Forkyndelse af Ordet. Det, at Præsterne skulde gøre sig Umage med deres Prædikener, gøre dem til Genstand for en grundig Forberedelse, saaledes at Prædikenen virkelig blev forstaaet af Menigheden, havde naturligvis en vis dannende Indflydelse paa Gejstligheden, man vænnede sig til at tænke og tale klart. Det at prædike blev til en Kunst, og en Præst satte en Ære i at tale flydende, uden nogensinde at hakke i det, det gjaldt ikke alene om at forklare og overbevise, men ogsaa om at røre og begejstre, derfor blev det moderne at indflette retoriske Blomster, Salmever og opbyggelige Citater i Prædi-

kenerne. Det blev til en ren Sport at kunne faa Tilhørerne i Kirken til at græde, Præsten blev selv rørt over sine egne Ord og henflød i Taarer. Fabricius' Efterfølger i Tranekær, Christian Graae, plejede at græde under hver evige Prædiken, han holdt; hans noget verdsligsindede Menighed havde svært ved selv at faa Taarerne frem: da Graae, der ingenlunde var nogen god Prædikant, ligefrem var elsket af sin Menighed, gjorde man sig al tænkelig Umage for at stemme i med Præsten. Generalen, der ogsaa holdt meget af sin Sognepræst, og dertil selv var meget sentimental, fandt Taarestrømmen fra Prædikestolen ganske i sin Orden.

Graae var den af Langelands Præster, der stod i det nøjeste Rapport til sin Menighed, og Tranekær og Humble var de eneste Sogne paa Langeland, hvor der var Kirkegang i Ordets egentlige Forstand. I Tranekær hørte det desuden til god Tone at gaa i Kirke, da Generalen og hans Familie aldrig udeblev fra Gudstjenesten, og Generalen ikke yndede, naar nogen af Grevskabets Funktionærer holdt sig borte fra Kirken, det kom for ham ind under Begrebet Uorden. Da alle uden Undtagelse holdt saa meget af Christian Graae, bar man over med Manglen af det, som Rationalismen satte saa højt, naar det drejede sig om en Prædiken, nemlig en bestemt Tanke, der som en Ledetraad skulde gaa igennem det hele. Der var i Graaes Prædikener ikke det klare og ligesom ordnende, som fandtes i f. Eks. Plesners Taler, og som i saa høj Grad lettede Forstaaelsen. Graaes Prædikener bestod mest i Følelses- og Stemningsudbrud, der langt fra udmærkede sig ved Klarhed, men det ualmindeligt varme Forhold mellem Præst og Menighed bevirkede ikke desto mindre, at Gudstjenesten i Tra-

nekær Kirke blev til megen Opbyggelse. Udenfor Kirken var Graae den samme milde og venlige Mand, meget lidt indviklet, hvilket sidste ogsaa paa en Maade fremgaar af hans Valgsprog: »Guds Naade er mig nok, thi hans Kraft fuldkommes i Skrøbelighed«. Uden at være for verdslig satte han paa en uskyldig, naiv Maade Pris paa Livets Gøder, han var saaledes en stor Ynder af et godt Bord og af Selskabelighed. Hans Landbrug og Skovdrift var over hele Langeland anerkendt som mønsterværdigt. Et af Hovedtrækkene i Graaes Karakter var Overbærenhed, efter nogle udensogns Mening, i lidt for høj Grad. Denne Overbærenhed, der hang sammen med en høj Grad af Optimisme, bevirkede, at Graae i sine Prædikener saa godt som aldrig talte om Synd og Fordærvelse, langt mindre om Arvesynden, som han næppe har anerkendt, hans Tale strømmede over af Kærlighed og af en urokkelig Tro paa det gode hos Menneskene. Blev han gjort opmærksom paa Fejl hos Mennesker, han kendte, plejede han at hævde, at de svage Sider hos de paagældende laa i de ydre Omstændigheder; naar Talen kom paa Generalens uordentlige Liv, udtalte hans Sognepræst gerne, at en forfejlet Opdragelse, daarligt Selskab og vanskelige Familieforhold var Roden til det mindre gode hos Tranekær Kirkes Patron. Denne Tro paa det gode hos Mennesket var noget, der havde bredt sig, efter at man var kommet bort fra Pietismen med dens Hævden af den menneskelige Fordærvelse, de »Vakte«, mod hvilke Graae baade som kongelig Embedsmand og Præst følte en instinktiv Uvilje, ivrede mod Gejstlighedens Tale om en paa Bunden god menneskelig Natur. En vis inkarneret Autoritetstro bevirkede ogsaa, at Pastor Graae ikke gik i Rette med Frederik Ahlefeldt, hvem han betrag-



LINDELSE KIRKE

tede som en Slags Foresat, som han personlig holdt meget af, og som han skyldte Tak for meget godt. Denne Autoritetstro var almindelig udbredt blandt Datidens Præster. Den københavnske Gejstlighed stillede sig til Frederik den Sjette ganske, som Pastor Graae stillede sig til Frederik Ahlefeldt, man hang ved den gode Konge og gik roligt hen over hans lidet opbyggelige moralske Vandel, det sømmede sig ikke at gaa i Rette med Herrens Salvede. Dertil kom, at Generalen var i Besiddelse af den samme Hjertensgodhed og elskværdige Uimodstaaelighed, som den, der prægede sjette Frederik, ingen kunde blive vred paa dem.

Jævnside med Graaes Hævden af det gode i Mennesket, gik en endnu mere udpræget Fremhæven af Guds Godhed, med Udelukkelse af al Tale om Strængthed, Graae nævnedes da heller aldrig Ordene Helvede og Djævel, Begreber som Generalen gerne opfattede fra den komiske Side. Begge Generalens to gejstlige Venner, Odense-Bisperne Hansen og Plum, vare ligesaa store Fjender som han af Helvedesprædikenerne.

Naar Graae og de andre langlandske Præster prædikede benyttede de den Rettesnor, der var dem givet af deres Ypperstepræst, Bastholm, i hans «Den gejstlige Talekunst». Denne Bog var blevet en Slags Evangelium for den danske Præstestand og en haard Konkurrent for Biblen. Ubegribeligt, at Datiden ikke forargedes over de i Bogen stillede Krav om, at en Præst gennem sin Prædiken skal søge at vække sin Menigheds Bifald, at han skal omgaa Sandheden med Forsigtighed og søge at undgaa at irritere sin Menighed. Noget, Præsterne særlig lagde sig paa Sinde, var Bastholms Krav om, at »Taleren maa have en flydende Tunge, der uden Møje danner Røsten efter Tan-

kernes Vægt og Forholde, nu ophøjer, nu dæmper den igen, nu lader den rinde langsomt som en sagte Bæk, nu giver den en hurtigere Strøm, snart standser den pludselig midt i dens hvirvlende Fart, snart lader den udbryde igen lig Stormvinden.

Det var paa en Maade lettere at prædike dengang end nu om Dage, hvor Emnerne er mere begrænsede, man kunde prædike om næsten hvad det skulde være, naar det, der blev sagt, blot havde en moraliserende Tendens eller sigtede til at gøre Tilhørerne til bedre Mennesker og Borgere. Efter Generalens Mening havde det en moraliserende Virkning, naar Præsterne paa Langeland efter hans Henstilling prædikede om Nyttens af Sukkerroedyrkning og om det forkastelige i ikke at komme op paa Tranekær Slot for at lade sig vaccinere af Slotsherren, i alle Tilfælde maatte det tjene til at skabe gode Statsborgere. Det blev ogsaa lettere at katekisere, for her var en endnu videre Mark aaben end for den regulære Prædiken, der var næsten ingen Grænser for de Spørgsmaal, der kunde optages til Behandling under en Katekisation, og da Pædagogik var en af Generalens mange Kæpheste, holdt han paa en hyppig Katekisering i Langelands Kirker. Generalens Sans for Pædagogik og hans Opfattelse af, at Præsterne i højere Grad skulde være Lærere end Prædikanter, faldt godt i Traad med Tidsaanden, og det var ikke alene paa Langeland, at Præsterne kom til at lægge større Vægt paa Tilsynet med Skolerne og Katekisationen end paa selve Prædiken. Paa det som paa alle andre Punkter var Frederik den Sjette og Generalen aldeles enige.

En af de Ting, der laa Generalen mest paa Sinde, var at hjælpe, støtte og glæde sine Medmennesker. Hans Gav-

mildhed var uden Grænser, og han havde gerne foræret sin sidste Skilling bort. Det kan derfor ikke undre, at Frederik Ahlefeldt med den største Interesse omfattede Tidens Bestræbelser for at lade det Offentlige træde hjælpende til overfor Samfundets Stedbørn. Paa det Punkt, som paa saa mange andre, opstod der et frugtbart Samarbejde mellem Generalen og Langelands Præster. Den kongelige Forordning af 5. Juli 1803 bragte Fasthed ind i det Samarbejde. I Henhold til Forordningen skulde Fattigvæsenet i hvert Landsogn bestyres af en Kommission, hvoraf Præsten, den stedlige Politimester, en af de største Lodsejere samt 3—4 af de bedste Sognemænd var Medlemmer. Forordningen lagde den langt overvejende Del af Arbejdet og Ansvaret over paa Sognepræsten, den fastslog, at Omhuen for de trængende i en særlig Grad var Præsten betroet, og at det var ham, de, der søgte Understøttelse, skulde henvende sig til. Alle Forarbejderne paahvilede Præsten, der forelagde Resultatet for de andre Medlemmer af Kommissionen. Resultatet var som Regel ikke tvivlsomt, de stedlige Medlemmer havde sjældent anden Mening end Præsten, og Borgmesteren benyttede sig i de fleste Tilfælde af den ham gennem Forordningen hjemlede Ret til at lade sig repræsentere af Sognefogeden. Efterhaanden blev Kommissionen en ren Formalitet, den holdt faa eller ingen Møder, og Præsten regerede enevældigt. Generalen, der holdt paa Regel og Form, syntes ikke om, at Præsterne tiltog sig hele Myndigheden i Fattigsagerne, han søgte derfor at bringe det dertil, at der blev afholdt faste Møder til bestemte Tider af dem, hvem det paahvilede at varetage de Fattiges Tarv. Der synes ikke at have været rejst nogen Modstand fra Gejstlighedens Side, men det viste sig vanskeligt at

tromme de menige Medlemmer af Kommissionen sammen, end ikke bestemt Paatale fra Generalens Side hjalp. »De eligerede Mænd« følte sig ilde til Mode ved at skulle blande sig i andre Folks Sager, de vilde ikke skabe sig nye Fjender foruden dem de alt havde, navnlig var det dem ubehageligt at være med til at tage vanrøgtede Børn fra deres Forældre. Man holdt heller ikke af at paaocroyere Folk i Sognet de Mennesker, der skulde underholdes paa det Offentliges Bekostning, de, der blev bebyrdede med de forsørgelsesberettigede, var i Reglen meget misfornøjede og hævnede sig ved at sulte og mishandle de Ulykkelige, der blev betroede til deres Varetægl. Naar det ikke var muligt at anbringe de paagældende hos nogen af Sognebeboerne, nøjedes man med at give dem en Understøttelse og lade dem selv om Resten.

Præsternes Assistance var i Henhold til Forordningen paakrævet, hvor et Menneske blev uarbejdsdygtigt paa Grund af Sygdom og derfor maatte have Hjælp af Fattigvæsenet. Præsten skulde paase, at Lægens Forskrifter blev overholdte, og Hygiejnens Regler ligesaa. Hvor der ingen Læge var, traadte Præsten i hans Sted.

Under Krigen havde Generalen særlig meget Arbejde med at lindre Nøden, efter 1814, da Danmark og den øvrige Verden endelig havde faaet Fred, indtraadte der en lang Fattigdomsperiode, der bevirkede, at der fra privat Side maatte gøres noget til Supplering af det Offentliges Virksomhed, et Udslag af denne Bevægelse var Oprettelsen af »Langelands Patriotiske Selskab«. Initiativet blev taget af den langelandske Gejstlighed med Provsten i Spidsen, og man blev let enig om at overlade til Generalen at udarbejde Planer for Selskabets Virksomhed, det fulgte ganske

af sig selv, at Generalen skulde være Lederen, naar det hele var sat i Gang. Ved et Møde paa Tranekær Slot mellem Øens Præster og Generalen besluttede man at udsende en Opfordring til prominente Langelændere om at slutte sig til Selskabet og yde Bidrag til dets Trivsel. Opfordringen blev udsendt i Generalens eget Navn, og som den nye Virksomheds Formaal nævnedes »at fremme Industri og Vindskibelighed«, derigennem haabede man at kunne bøde paa de ved Dyrtiden fremkaldte Vanskeligheder. Som et meget vigtigt Punkt fremhævedes det, at man burde se at faa indført en mere praktisk og bedre Organisation af Fattigplejen, og man foregreb noget, som først realiseredes i 70'erne og 80'erne af forrige Aarhundrede, nemlig Oprettelsen af Fattiggaarde. Da Selskabet vandt megen Tilslutning og vakte den største Interesse, og da der indkom rigeligt med Bidrag, lykkedes det virkelig at gøre Begyndelsen med Oprettelsen af en Fattiggaard i Tullebølle, indrettet paa at modtage 50 Fattige fra hele Langeland.

Planerne om denne Fattiggaard opfyldte en Tid Generalen helt og holdent, om det saa var hans Virksomhed som privat Teaterleder maatte den udnyttes til Fordel for den nye Institution i Tullebølle. I Henhold til kongelig Forordning skulde omrejsende Skuespillerselskaber udrede en Fattigafgift paa de Steder, hvor de gav Forestillinger. Skønt Theatret paa Tranekær var ganske privat, og der ikke blev betalt Entré ved de Forestillinger, hvortil Generalen gav Langelands Indvaanere ubegrænset Adgang, fik Frederik Ahlefeldt det dog meget saa, at der betaltes en Afgift til Fattigvæsenet. Det blev almindeligt paastaet, at Afgiften svaredes af Generalens egen Kasse, medens det

udadtil hed sig, at de respektive Theaterdirektører betalte den.

En Række Skrivelser fra Generalen vil kunne illustrere hans officielle og private Virksomhed i Fattigvæsenets Tjeneste.

*Til samtlige Præster og Forpagtere i de grevelige
Langeland'ske Godser.*

Pro Memoria!

Circulair.

For at forebygge, at ikke Almuen og især den fattige Husmand i mine Godser skulle komme til at lide Mangel paa den nødvendige Brød-Ruug i Vinter og næste Foraar, som rimeligvis ville blive Tilfældet, siden Rug-Afgrøden ei har været saa betydelig, at Landet kan undvære af denne Artikel til Kiøbmanden, og Prisen for samme desuden allerede er saa høi, at det vil blive nødvendigt at komme endeel til Hjælp saavel med Moderation som Dilation i Betalingen efter Omstændighederne og deres Vilkaar; saa leder dette billige Øiemed mig til foreløbig at træffe de mest tienlige Foranstaltninger, hvis Aarsag jeg herved skulle anmode D'Hrr. Præster og Forpagtere i mine Godser her paa Landet nedentegnet at underrette mig om, hvor megen Rug De i Vinter og næste Foraar ungefæhrlig kan overlade mig til ovennævnte Brug, imod at jeg betaler samme efter den Pris, som Kiøbmanden kan accordere.

Tranekær Slot, 29. Nov. 1800.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Procurator Mogensen.

Efterdi med Fattigvæsenets Bestyrelse for Eftertiden ifølge den seneste allernaadigste Anordning vil foregaae be-

tydelig Forandring, hvorved de Bestemmelser i Henseende til Almissernes Udredelse, som hidtil har fundet Sted, formentlig ikke vil kunne følges, saa anseer jeg det for gavnligt, at en Mand paa mine Vegne møder ved de anordnede Sogne-Commissioner i Humble og Lindelse Sogne, som besidder local Kundskab til Beboerne sammesteds under mine Godser og deres Vilkaar m. v. forat være behjælpelig med nyttige Raad og Veyledning til denne vigtige Sags bæste Fremme, og da jeg har den Tillid til Hr. Procurator, at De fuldkommen er istand til hensigtsmæssig at kunde og gierne at ville antage Dem mine Parter ved de ommeldte Fattig-Commissioner, saa meddeles Dem herved min Fuldmagt paa mine Vegne at indtræde i Sogne-Commissionerne til de Fattiges Forsørgelse i Humble og Lindelse Sogne og derved beslutte og udføre hvad De med Commissionens fælleds Medlemmer efter Billighed og Hensyn til tilværende Omstændigheder kommer overens, i hvilken Henseende De for først behager at underrette vedkommende D'Herrer Sognepræster om Deres Beskikkelse.

Tranek. Slot, 8. Dec. 1803.

A. LAURVIG.

Til Fattig-Commissionen for Snøde og Stoense Distrikt.

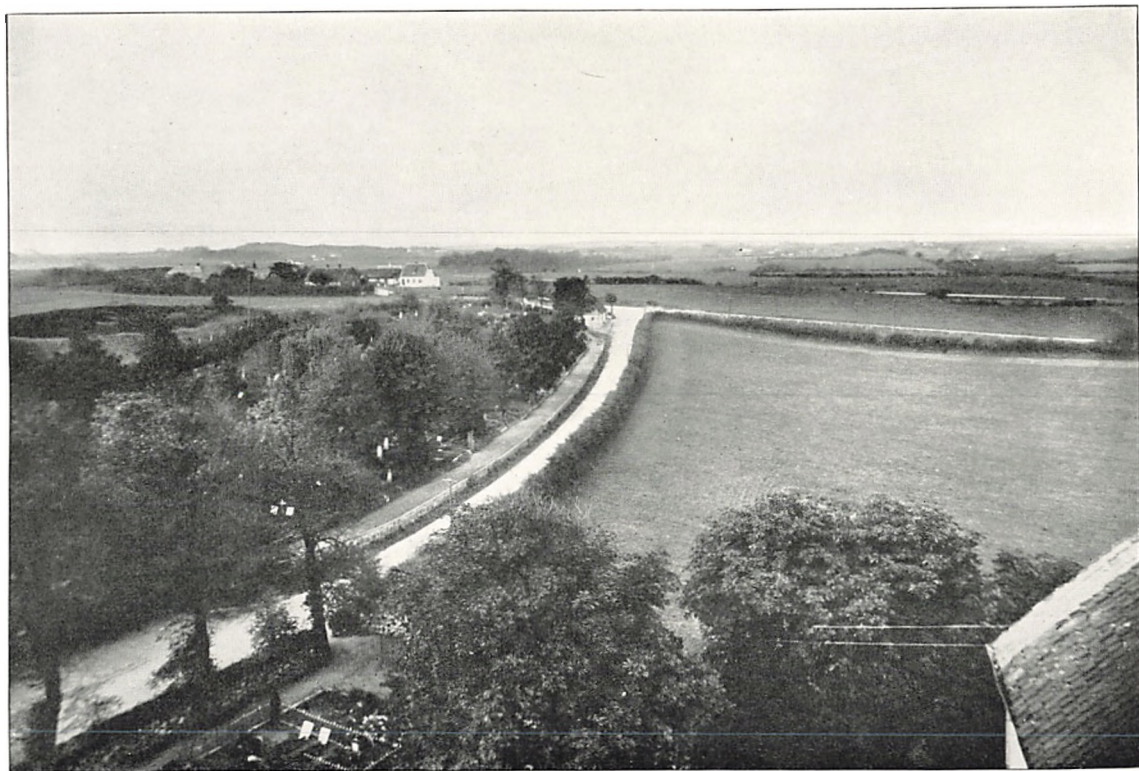
Fra en Deel Bønder i Stoense-Snøde, Ennebølle og Træsebølle Byer er for mig andraget, at de af Fattig-Commissionen for ovennævnte Sogne ikke ere forholdsmæssig ansatte til Almisse-Udredelse i indeværende Aar, men at iblant dem, som staa for lige Hartkorn, nogle ere bestemte

at udrede næsten dobbelt imod andre, uagtet deres Næringsvei og Kaar ikke skal være saa forskiellige, noget hvortil de ey kiender nogen Føye. De overleverede mig derfor en af Sognepræsten Hr. Biilmann udstedt Extract af Fattig-Commissionens Forhandling med Ansøgning at forhielpe dem til Rette i denne Sag. Anlediget heraf bør jeg ikke undlade at henvende mig til Commissionen, som jeg sikkert tør vente vil kunde oplyse det passerede med billige Grunde. Særlig maatte jeg i saa Fald ønske Efterretning om, efter hvilken Hjemmel de Almisseydende ere i Classer inddelte, som i Reglementet for Fattig-Væsenet ikke saaledes synes anordnet og efter hvilken Overbevisning Commissionen har været istand til at taxere Ydernes Formue nøye for derefter med Sikkerhed og Ret at kunde ansætte Mænd af lige Hartkorn forskielligt som skeet er. — Mig forekommer denne Fremgangsmaade særdeles mislig og vanskelig, og sikkrere synes det først i Almindelighed at tage Hartkornet til Regel, og naar Commissionen samlet derefter fant, at nogle Beboere virkelig besad fortrinlige Kaar, kunde Yderne enten selv bestemme dem for noget mere Bidrag, eller om de ey ville, da af Commissionen billigen ansættes, dog uden Classification. — I det øvrige skal det være Sandhed, at ved Ansætningen ere indløbende betydelige Fejl, at Mænd findes frietagne eller ringe ansatte, hvis Omstændigheder ere bekiente gode, og derimod mindre formuende, ja næsten Fattige, staar for højere Almisse end hine.

Commissionens gode Oplysning udbedes.

Tranekjær Slot, 25. Januari 1804.

AHL.



UDSIGT FRA HUMBLE KIRKETAARN MOD VESTERSTRAND

*Til Fattig-Commissionen for Longelse og
Fuglsbølle Distrikt.*

P. M. Ligesom det under 5. Juni 1803 Allernaadigst udkomne Reglement for Fattigvæsenets provisoriske Indretning lægger for Dagen, at det er Regieringens Villie, at den Fattige og Trængende paa billig Maade nyder Forsørgelse, saaledes er det ikke mindre min Attraa og mit Ønske, at dette Kongebud klogeligen kunde blive efterlevet. Ja enhver, som kiendte Indretningen tilforn for de Fattiges Forsørgelse i mine Godser, vil indrømme, at den Fattige ikke led nogen Nød, naar jeg om Trangen var underrettet, hvorfor skulle jeg da nu mindre ønske at lindre de Armes tunge Kaar, naar blot Billighed og passende Forhold tages under Betragtning, og at dette skeer, derom bør jeg ikke tvivle; imidlertid har dog en Deel af mine Bønder i Longelse Sogn for mig angivet, at de af Fattig-Commissionen for Districtet var ansat at udrede til Fattiges Underholdning dette Aar pr. Tønde Hartkorn $2\frac{3}{4}$ Fdk. Korn og 4 R 8 S Penge, som de har beviist med den af Commissionen over Ansætning og Almisse udfærdigede Fortegnelse, — siden de formente, det blev byrdefuldt for dem i Almindelighed at udrede saa betydelig Almisse, anmodede de mig tillige at handle i denne Sag til Almissens Nedsættelse. Naturligvis vil Commissionen angive mig mere udstrakt Oplysning i ovenmeldte Tilfælde end mine Bønder vare istand til, og desaarsag udbedes samme herved. — Af Commissionens berørte og hermed tilbagefølgende Fortegnelse sees, at 56 Fattige ere antagne til Forsørgelse i Longelse og Fuglsbølle Sogner, iblant disse skal være 9, som opholde dem paa Søvertorp Godser, 6 paa Selv-Eyer Rasmus Boesgaards Enkes, 5 paa Selv-Eyer Hans Rasmussens, 2 paa Selv-Eyer

Anders Pæsens og ikkuns 13 under mine Godser; de øvrige høre dels til Skovsbo og dels opholde dem hos Selv-Eyere. Den største Del af Bøndergodset i Longelse og Fuglsbølle hører ind under Grevskabet og Møllegaard, og følgelig maa mine Bønder betale for de mange Fattige, som er udenfor mine Godser, hvilket vil sige, at jeg betaler. Dette gjorde jeg gjærne tilførn, ja med Glæde, men under det nye Reglement synes det mig urigtigt — de ommeldte Husbønder have godt Raad til at sørge for deres egne, især da Anders Pæsen og Rasmus Boesgaards Enke bliver fede og forædte af den Jord og de Huse, hvorfra de have jaget dem, som før besad det og som de nu efter den kongelige Forordning skulde sørge for. Istedentfor at mine Godser saaledes nu for en Deel ernære andres Fattige, formener jeg, at Commissionen rigtigere kunde foretage Calcul over hvad Almisse til foranmeldte Fattige vilde udgiøre, og dernæst ansætte den for enhver Husbond saaledes, at Reglementets Ord og Mening, at »Contribuenternes Formuestilstand og Leylighed skulde foruden Hartkornet komme under Betragtning«, kunde opfyldes.

I Henseende til Fattiglemmernes Vilkaar, som findes ansatte til Almisse, maa jeg ogsaa ønske nogen Efterretning, saasom

- 1) af hvilken Aarsag Enkemand Ole Nielsens 2^{de} Børn ere tilstaaede Almisse?
angivet: Faderen tiener Præsten som Avlskarl, Moderen er død, men Faderen har velhavende Familie, hvor eet af Børnene skal opholde sig.
- 2) Hans Fyenbos Hustrue i Vesterbye nyder Almisse?
angivet som ung og rask, men Manden meget ødsel, iøvrig istand til at tiene sit Udkomme.

- 3) Jens Pryds i Longelse under Søvertorp ansat til Almisse?
angivet at være Beboer af et Hus, hvortil ligger omtrent 4 Tdr. Land.
- 4) Christen Toftemand, Fuglsbølle, indført til Almisse?
angivet: saavel Mand som Kone ere unge, raske Folk. Manden tærsker paa Bierrebyegaard.
- 4) Enken Karen Madsdatter i Longelse under Søvertorp staar ligesaa for Almisse?
angivet: en Søn af hende, som boer i Lindelse, skal engang ved Forligelses-Commissionen have paataget sig at ville modtage og forsørge sin Moder til hendes Død, naar Søvertorps Eyer een Gang for alle betalte ham 10 Rdl. Dette er formodentlig opfyldt som af Hr. Lemming vedtaget, og hun derefter har opholdt sig hos denne Søn et Aars Tid, men er nu kommet tilbage under Longelse Fattig-Forsørgelse, som strider imod den sluttede Accord.

For det øvrige ønskede jeg Commissionens Oplysning, om den ikke finder det passende at bestemme Contingenterne for enhver Contribuent saaledes som oven er berørt og Billighed med Hensyn til Omstændighederne udfordrer, da jeg i andet Fald finder mig pligtig at indhente anden Bestemmelse for denne Sag.

Tranekier Slot, 27. Jan. 1804.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Fattigdirektionen for Svendborg Amt.

Hvorledes jeg har været nødsaget under 25. Januari sidst at tilskrive Fattig-Commissionen for Districtet Snøde og

Stoense her paa Landet i Anledning af indløben Klage fra mine Bønder over den Maade, paa hvilken Fattigforsørgelsen i bemeldte Sogne var ordnet og bestemt, vil den respektive Direction erfare af medgaaende Gienpart No. 1 som og Commissionens Svar findes i Documentet No. 2. Siden ingen Forandring er skeet ved den tagne Bestemmelse, maa jeg paa de Klagendes Vegne, med Henhold til forberørte min Skrivelse, overlade Sagen til Directionens Undersøgelse og bæste Afgiørelse; alleene maa jeg endvidere give mig den Frihed at tilføje, at foruden de Fejl jeg har forment at finde i Commissionens Forhandling, har jeg endnu adskilligt at bemærke: Den gamle Ansætning, som enhver Beboer i Forhold til Godsernes Fattige forhen har svaret, forbliver ligesom tilforn og skal af Contribuenterne udredes foruden det nye, som Commissionen har bestemt dem for, hvoraf følger den Besynderlighed, at siden det eene Gods forhen udredede ikke ubetydelig mere end det andet, saa vedbliver de fremdeles at være meget forskellige i deres Fattigcontingenter, uagtet Reglementet ikke hertil giver mindste Hjemmel. —

Endvidere tillader jeg mig ved den i Gienpart følgende No. 3 at underrette om, det jeg ligeledes har været beføyet at tilskrive Fattig-Commissionen for Districtet Longelse og Fuglsbølle i Anledning af deres brugte Fremgangsmaade til de Fattiges Forsørgelse, og siden hosgaaende Udskrift No. 4 af, hvad i dette Tilfælde er forhandlet i et af Commissionens Møder, ikke giver tilkiende, at den deri vil vedtage nogen Forandring, saa overdrages Sagen den respektive Direction til Eftergranskning og nærmere Bestemmelse, hvorhos jeg ikke undlader at anføre, at det ey, som Commissionen har sluttet, er min Mening, at ethvert Gods

skulle forsørge sine Fattige, men ikkuns, at en Godsejer, Selvejer eller Kapitalist skulde foruden Ansættelsen af Hartkornet lige med Fæstebønder svare mere i Forhold til enhvers Formues Tilstand og Leylighed, da et passende Forhold paa ingen Maade ellers kunde iagttages.

Tranekiuw, den 13. Marts 1804.

AHL. LAURVIG.

Til Amtmanden.

Pro Memoria! Fra Ds. Hvbhd. er mig under 12. ds. communiceret Amtets Fattig-Directions Forhandlinger over de indsendte Klager betræffende Fattigforsørgelsen i Snøde, Stoense, Longelse og Fuglsbølle Sogne, samt ved tillige at tilstille mig Longelse Fattigcommissions nærmere Erklæring endvidere forlangt min Betænkning i Henseende til, om og hvorvidt Hr. Proprietair Lemming til Søvertorp kan være forbunden fremdeles at udbetale Enken Karen Madsdatter de ved Forligelses-Commissionen hende lovede 10 Rdl. aarlig. Jeg unnlader altsaa ikke at meddele: Benævnte Karen Madsdatter henhører under Søvertorp Gods, hvor hun eller hendes Mand en Tid lang har besiddet Huus. Godsejeren bør forsyne hende med saadan frie Husleylighed, som hun kan være tient med; da han ey mener sig istand dertil, ønskede han gennem Forligelses-Commissionen at betale hende Penge isteden — dette kan ey tilstedes ham, thi skal Hr. Lemming ey forsyne de Fattige som forhen har været Fæstere eller Leyere paa hans Gods, med antagelig Husleylighed, da fries han derved fra en Byrde, som hviler paa alle Godsejere, og fritoges de for denne Byrde, blev de Fattige huusvilde, siden Fattigcom-

missionerne ey for Betaling kan tilveyebringe Logis til dem.

Tranekiær Slot, 26. Mai 1804.

AHL. L.

Til Sognepræst Bendixen paa Strynø.

Pro Memoria!

Uagtet jeg under 25. f. M. har meddelt Ds. Velærværdighed og øvrige Strynø Fattigcommissions-Medlemmer min Erklæring i Henseende til den af Commissionen lagte Plan til de Fattiges Forsørgelse paa Øen d. A., saa bør jeg dog ikke nægte Dem paa Grund af Forlangende i Skrivelse af 3. hujus endvidere bestemt at yttre min Mening denne Sag vedkommende, som herved skeer. Efterat have nøye overvejet den lagte Forsørgelsesplan og Contribuenternes Vilkaar i Almindelighed, skiønner jeg ikke andet, end at Planen jo stemmer fuldkommen med Ret og Billighed; ligesom jeg derfor paa ingen Maade kan som Eyer af Øen og Fæsternes Herskab have noget imod samme at erindre, saaledes henstiller jeg gierne den eller de Misfornøyes Anke — om nogen findes — under Amtets Fattig-Direktions Bedømmelse og Afgiørelse, der herved meddeles i skyldigst Giensvar til behøvende Efterretning.

Tranekiær Slot, 14. April 1804.

AHL. L.

Til Pastor Biilmann.

Siden Godsforvalter Scheel efter min Ordre har recommenderet Enken efter afgangne Jens Rasmussen i Hov, og hendes uopdragne Børn til Fattigcommissionen for

Snøde og Staaense, da jeg ansaae hende værdig til Commissionens Omsorg som Trængende til Understøttelse, har han nu forevist mig Deres skriftlige Beretning dateret 16. ds., der skal vise, hvad bemelte Fattig-Commission i dens Møde under 7. Juni d. A. har besluttet den ovennævnte Enke betræffende. Af Beretningen erfarer jeg med Forundring at Commissionen negtede Enken Understøttelse og formener, at jeg skulde underholde hende, fordi Manden har været Fæster paa Grevskabet, skjønt han forlod sit Fæste af egen Vilje efter at have ødelagt Bygninger og Jord. Commissionen undskylder sig tillige med, at den ikke veed, hvad hun ved Skiftets Slutning efter hendes afgangne Mand og siden efter afdøde Børn — der dog var Enkens Stedbørn — maatte være tilfalden. — Efter min Formening grundet paa Fattig-Reglementet maa det vel blive Commissionens Pligter selv at erkyndige sig om de Almissesøgendes Kaar og afhjælpe deres Trang og ingenlunde kan de være berettiget at henvise dem til Understøttelse andetsteds, hvor de Intet have at fordre. Snart synes det, som Commissionen var af de Tanker, at jeg selv skulde forsyne alle de Fattige, snart synes jeg efter Commissionens Mening ikke at maatte befatte mig hermed, medmindre Hs. Maj. befaler det; lettelig kunde Commissionen ved at handle saaledes udsætte sig for det Omdømme, at den handlede partisk og var stemt mod den Fattige, hvis bedste Forsørger den burte være. Fordi at Commissionen nu ikke længere skal kunde have de opgivne Undskyldninger at støtte sig ved, tilstilles den hermed en Attest fra Skifteforvalteren i mine Godser, der viser, at fornævnte Enke efter hendes Mand ikkun er tildelt i Penge 2 rdl 1 $\frac{1}{2}$ og enhver af hendes 4 uopdragne Børn 1 rdl 3 $\frac{1}{2}$. Fri Huusværelse har

jeg forskaffet hende og overlader det videre til Commissionen, som jeg iøvrig gjerne ønsker ville opfylde deres egne Pligter og ikke afgive sig med andre dem uvedkommende Ting.

Tranekiær Slot, 20. Sept. 1804.

AHL. L.

Til samtlige Præster.

Circulair Pro Memoria!

Da det nogle Steder her paa Landet skal være Tilfældet, at Koner og Børn af det ved Infanterie-Bataillionen staaende Mandskab tillægges Understøttelse af vedkommende Fattigcasser, uagtet bemelte Krigsfolk nyde saa meget som Tienstgiørende, der kunde synes tilstrækkeligt endogsaa til Familiens Underholdning, saa skulde jeg herved anmode D'Hrr. Sognepræster, at de, forinden nogen Familie af dette Slags gives Hjelp af Bidraget, som udredes til Fattiges Underholdning, ville indberette mig alle Omstændigheder, paa hvilke Fattigcommissionen anseer Familien at være trængende, fordi at jeg derefter med Hensyn til, hvad Soldaten nyder af Kongen, kan meddele de fornødne Oplysninger.

Tranekiær Slot, 8. November 1809.

AHL. L.

Til Provst Suhr.

P. M. Deres Velærværdighed har behaget i Anledning af mit Circulaire fra 8. November f. A. under 20. ds. at underrette mig om de Omstændigheder, som har anlediget, at 3 Mousqueterer ved Langelandske Infanteriebatallion, som ere bosiddende i Skrøbelev Sogn og paa Rudkiøbings



TRYGGELEV KIRKE

Grund, til deres Familie nyde Understøttelse af Sognedistrikternes Fattigkasse; af disse finder jeg, at Rasmus Pæsen Vindeltorpe kan behøve nogen Hjælp til Familiens Underholdning; men i Henseende til Rasmus Madsen af Gl. Skrøbelev og Rasmus Madsen, Rudkiøbing maa jeg anmærke, at jeg ikke anseer deres Vilkaar at være saa ringe, at de efter Billighed kan komme i Betragtning til Understøttelse. — Som Mousqueterer nyde disse Folk foruden Brød og Mundering en meget passende Betaling af Kongen, og naar de hos deres Værter, hvor de indquarteres, vil bestille noget, er der ingen Tvivl om, at de jo kan spare deres Lønning og Douceur-Penge samt Brød til Familiens Underholdning. Men almindelig klages der over, at Mandskabet af Langelandske Batallion ikke vil udrette noget til Nytte, hvor de indquarteres, men heller afgive sig med Drik og Spil. Det vilde efter min Mening kun give disse Laster meere Næring, naar man uden yderste Nødvendighed gav slige Mennesker Understøttelse, som de sikkert ey kan behøve, naar de kun vil arbejde og opfylde deres Pligter mod Familien, hvis Forsørger de er bleven.

Tranekjær Slot, 22. Januar 1810.

AHL. L.

Til Provst Brandt.

At Districtsjæger Hopf er tillagt Ordre paa Deres Velærværdigheds nærmere Forlangende at udlevere til Fattige i Humble Sogn 11¹/₂ Favn Knippelbrænde, det skulde jeg ikke undlade i Anledning af Deres Skrivelse fra 18. ds. herved at meddele.

Tranekjær Slot, 22. Jan. 1811.

AHL. L.

Til Pastor Fabricius.

Et anonymt Brev har bragt mig den Efterretning, at Kirkeblokken i Deres Sogne ikke have været aabnede siden Aaret 1809 og at Fattigcommissions-Samling indeværende Aar kun er holden *en* Gang. Jeg bør ikke undlade herom at underrette Ds. Velærværdighed, fordi at De ei skal udsættes for Ubehageligheder, ifald Efterretningen forholder sig rigtig og videre kunde blive urgeret paa denne Sag.

Tranekjær Slot, 7. Okt. 1811.

A. L.

Til Hans Velbaarenhed Borgmesteren i Rudkiøbing.

P. M.

I den seenere Tid viser sig næsten daglig meere og meere den store Trang paa Ruug, ogsaa her paa Øen, som hersker i heele Kongeriget. Ey uden Aarsag frygter jeg, at den Fattige vil kome til at lide Mangel paa Brød, naar ikke Udveje kan træffes at forhindre det. Jeg ønsker derfor at vide Deres Velbaarenheds Mening over følgende Spørgsmaale;

- A. Var det ikke godt, at en almindelig Undersøgelse paa heele Landet blev foretaget for at erfare, hvor megen Rug der fandtes?
- B. Vilde det derefter ikke være særdeles nødvendig, at ethvert Sogn (Præsterne og Fattigcommissionen i det heele) indgav Lister paa Antallet af Trængende i Distriktet?
- C. Efter at have erholdt Indberetning om Foranførte under Littr. A og B kunde efter min Formening en sikker Beregning gøres, hvor megen Ruug der til saadan Brug behøvedes.

- D. Et lige Quantum maatte oplægges paa tvende Steder, et i Nordre, et andet i Søndre Herred.
- E. Forinden denne Indretning var truffen, burde al Udførsel af Ruug stoppes.
- F. De Fattige eller Trængende maatte kunde erholde det Behøvende (dog kun skieppevis uddelt) for 2 rdl 3 ø Skiuppen og Resten af Fattigcommissionen erstattes efter Landspriserne de ydende.

Med Længsel forventer jeg Deres Velbhds. Tanker, for paa een eller anden Maade at lægge Haand paa Sagen.

Tranekiær Slot, 29. Marts 1812.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Provst Brandt.

En almisenyvende i Humble Sogns District ved Navn Mads Christensen af Hesselbjerg har hos mig foreviist indesluttet Prøve af noget, som formentlig skulde passere for Korn og af ham er modtaget hos en Mand i Sognet efter Anviisning.

Da samme findes aldeles uforsvarligt og ubrugeligt, saa maa jeg anmode Fattig-Commissionen paa det nøyeste at undersøge denne Sag, hvornæst jeg forventer Efterretning, om det virkelig forholder sig saaledes, at en Beboer i Sognet har begaaet den paaklagede Uforsvarlighed og hvad Navn han har, eller om Klageren maaske kunde have forebragt Usandhed, fordi at den skyldige kan vorde tiltalt. Iøvrigt formenes, at den rigtige Maade til at forskaffe de almisenyvende forsvarlige Vahre, ville være, naar Yderne leverte det pligtige paa ét Sted i Overværelse af vedkom-

mende Commissairer, og at de fattige derfra nød, hvad dem tilkom.

Tranekjær Slot, 6. August 1812.

A. J.

Til Provst Brandt.

Af Commissionens Skrivelse under 14. ds. er jeg bleven oplyst om, at Mads Christensens Hustrue af Hesselbjerg usandfærdigen for mig har andraget, at hendes Almissee Korn var hende leveret saa uforsvarligt, som en afgivet Prøve indeholder. For dette hendes slette Forhold fortæner hun alvorlig at ansees til Advarsel for andre i Fremtiden og til Straf for hende selv. Jeg har altsaa fundet det passende, at hun afsoner sin Brøde ved nogle Dages Fængsel paa Vand og Brød og har allerede foranstaltet, at hun bringes hertil i ovenmeldte Henseende.

Tranekjær Slot, den 19. August 1812.

AHL. LAURVIG.

Til Pastor Ortmann.

I Anledning af, at Gaardmand Hans Hansen Polleholm i Nordenbroe iblant fleere er anmeldt som vrangvillig til at bidrage til det Kornoplæg, som Regieringen viselig har bestemt til beste for dem, som under nærværende Aar behøve at købe og ey paa anden Maade kan erholde det fornødne, har han ladet mig tilmelde, at han endogsaa førend nogen i Sognet tilbød at levere 2 Tønder Byg til ovenmeldte Brug, men at han blot har staaet i den For mening, at Forpagterne paa Søegaard og Holme efter deres Avlsdrift i Forhold til en Bonde burte holde i Beredskab hver 10 Tdr. Korn til Anvendelse paa ovennævnte

Maade, hvortil disse Forpagtere skal have viist dem uvillige, hvad der forarsagede, at Hans Polleholm og fleere droge sig tilbage.

Da jeg ikke tvivler om, at Ds. Velærværdighed jo nøye kiender Sammenhængen med den ommeldte Begivenhed, saa anmodes De herved at oplyse mig, om Hans Polleholms Forklaring er sand samt om de tvende omtalte Forpagtere i Maglebye Sogn ey have fundet dem villige at yde det Kornoplæg, som kunde skiønnes at være passende i Forhold til deres Bedrift imod de mindre Jordbrugere, i saa Fald skulle de begge faa paa Hovedet af mig.

Tranekjær Slot, 24. April 1817.

AHLEF. LAURVIG.

Til Pastor Graae.

Det er bleven anmeldt for mig, at den døvstumme Hans Salemonsens af Fæbech, som synes at burde være Gienstand for Forsørgelse under Fattigvæsenet, aldeles mangler Tilholdssted og Underholdning. Jeg undlader altsaa ikke herved at anbefale Deres Velærværdighed fornævnte Hans Salemonsens til Antagelse af Bøstrup Fattig-Commission, fordi at han kan vorde forsynet med det behøvende.

Tranekjær Slot, den 16. Juni 1817.

AHLEF.

Til Amtsprøbst Saxtorph.

Jeg opfylder herved den saare behagelige Pligt at bevidne Ds. Høyvelbaarenhed og Landets heele respective Præsteskabs min Hengivenhed og skønsomme Tak for den hædrende Forretning, det overgav i min Haand ved at be-

stemme mig til Præsident for et stiftende Selskab under Navnet: Langelands patriotiske Selskab. Det vil blive mig en rigtig Glæde, om min Bestræbelse maatte kunde føre til det agtende skønne Maal, Medborgeres Held og Lykke, hvorved de høystærede Herrers Tilliid til mig end mere blev bekræftet. Stedse var det mit ivrigste Ønske med Kraft at kunde fremme Almeen-Vel, og enhver Leylighed, som hertil frembyder sig, er mig særdeles velkommen, ligesom Manden, der ved ædel Daad vil yde mig Hjælp og Bistand. Forsamlingerne kunde vel meget passende holdes hos mig og tage Begyndelse sidst i December eller først i næste Aar efter nærmere Bestemmelse.

Tranekjær Slot, d. 25. Nov. 1812.

AHL. LAURVIG.

Til Amtmanden.

Jo værre disse for Menneskeheden ulykkelige Tider blive, desto kraftigere maa Tanken besjæle de retsindige at udfinde Midler til de Byrders Lettelse, der truer næsten hele Verden med Ødelæggelse. Vores kiære Fædreland trænger ligesom alle Riger til Selvstændighed, til kraftige Midler til at forebygge en værre Fremtid og til en urokkelig Enighed blandt dets Beboere. Besjælet af denne Aand har Langelands Veltænkende besluttet at oprette et patriotisk Selskab, der fortrinlig attraaer at lette vores lidende Medmenneskers Kaar, at arbeide paa en for Staten nyttig Fattig-Indretning, ved hvilken Dovenskab og Lediggang skulde udryddes, Arbejdshuse anlægges og Bospisnings-Anstalter i samme vorde indrettede.

Man har bæret mig med Valget at forestaae dette Sel-

skab som Præsident; føler jeg mig endog denne Post ei fuldkommen voxen, saa skal min gode Villie erstatte det manglende. Dog selv med den allerbedste Villie vilde lidet eller intet blive udrettet, naar jeg ikke haabede, at indsigtfulde erfarne Mænd i Staten var at overtale til at understøtte mig med deres Raad.

Oplivet af denne Tanke tiltræder jeg gladelig denne Hæders Post, mens tillige er mit første Ønske, at Deres Høj- og Velbaarenhed vilde hædre Selskabet og glæde mig ved at blive Medlem af samme.

I denne Anledning vover jeg at bede Deres Høj- og Velbaarenhed at blive Æres-Medlem af det Langelandske Patriotiske Selskab.

En Mand af Deres sjældne Kundskaber, en Mand af saa ægte patriotisk Sindelag vil ei allene pryde, men ubeskrivelig nytte Selskabet. Deres Raad, Deres Vejledning vil forvise om Paalideligheden af vores Planer. En Udskrift af Selskabets første Mødes Forhandlinger har jeg den Ære at vedlægge.

Med den sande Højagtelse, jeg skylder en Mand af saa sjælden Værd, har jeg den Ære at undertegne mig

Deres Høj- og Velbaarenheds
ærbødige Tjener
AHLEFELDT LAURVIG.

Tranekjær Slot, den 11. Jan. 1813.

Til Pastor Fabricius.

Fra det Steinerske Skuespillerselskab er indkommet 5 Rdl. som Kiendelse, fordi Selskabet nogen Tiid har givet Forestillinger her paa Slottet. Ved indesluttet at sende De-

res Velærværdighed bemeldte 5 Rigsdaler anmodes De til-
lige at anvende samme til forefaldende Udgifter ved Fat-
tig-Arbejdshuset, som agtes opført ved Tullebølle.

Tranekjær Slot, 18. August 1818.

AHLEFELDT LAURVIG.

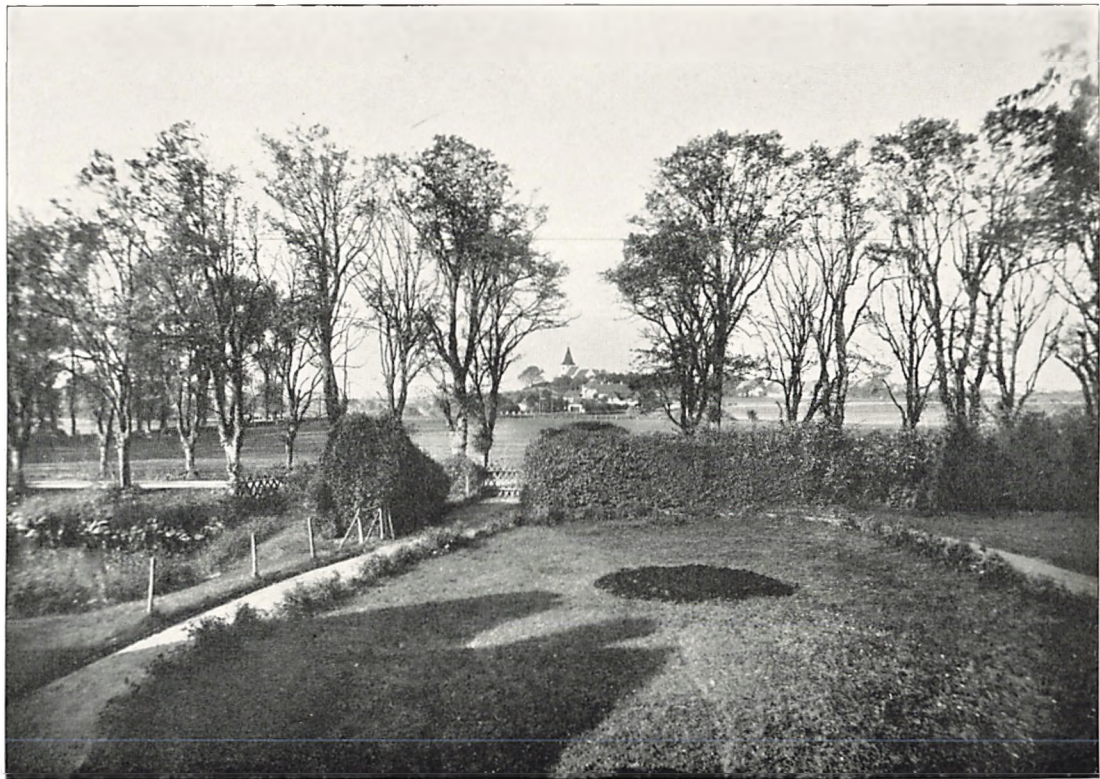
Da der ikke var nogen egentlig Nødstilstand paa Lange-
land under Krigen, heller ikke under den langvarige Spa-
nierepisode, vendte man Blikket udefter til andre Lands-
dele. Den største Nød herskede naturligvis i København,
takket være Bombardementet i 1807. Medens Generalen
ofrede et stort Pengebeløb til Lindring af Nøden i Hovedsta-
den, sendte Præsterne store Mængder af Levnedsmidler til
København, ligesom deres Sognebørn foretrak de at hjælpe
med Naturalier fremfor med Kontanter, men de gav efter
den almindelige Opfattelse i Forhold til deres Formuesom-
stændigheder ligesaa rundeligt som Generalen.

Til Fordel for Flaadens Genopbyggelse fældede Genera-
len en Mængde Ege i sine Skove og sendte Tømmeret ind
til København, desuden skænkede han en større Sum
Penge.

Til de danske Krigsfanger i England, for hvis Skæbne
Generalen nærrede megen Medfølelse, blev der fra Lange-
land sendt mange Pengegaver. Præsterne sendte de af dem
indsamlede Bidrag til Generalen, der besørgede dem videre
sammen med sit eget Bidrag.

Til Pastor Bendtz.

Med Ds. Velærværdigheds ærede Skrivelse fra 16. ds. har
jeg rigtig modtaget 93rdl. 2 # 4 β fra Skrøbelev Sogn til de



MAGLEBY KIRKE SET FRA GAVLEN PAA BROLYKKE

Danske i engelsk Fangenskab, og jeg bevidner Dem herved min Forbindtlighed for Deres særdeles Bestræbelse paa beste Maade at giøre Sagen rigtig og kundbar.

Angaaende det ansøgte Brænde til Grevskabets Fattige har jeg givet Skovrider Bøgvad fornøden Ordre.

Tranekiær Slot den 17. Jan. 1812.

AHLEFFELDT LAURVIG.

Til Pastor Bendtz.

Ved herved at meddele Deres Velærværdighed min Tilstaaelse for hidsendte 202 Rdl. 2 $\frac{1}{2}$ fra en Deel af Rudkiøbings Indvaanere til Understøttelse for de Danske i engelsk Fangenskab bevidner jeg Dem tillige min Forbindtlighed for den Omhu og Bestræbelse, hvormed De ved denne Lejlighed har søgt at mildne vore fangne Brødres Skiæbne.

Tranekiær Slot den 2. Februar 1812.

AHLEFFELDT LAURVIG.

Med de skiftende Biskopper, »mine høje Forsatte«, som Generalen i sin Egenskab af Kirkepatron plejede at kalde dem, havde Frederik Ahlefeldt meget Samarbejde. Dette Samarbejde var særlig intens under Spaniernes Okkupation, da de langlandske Præster gjorde megen Gavn som Mellemænd mellem de fremmede Soldater og de indfødte. Biskop Hansen fra Odense kom til Langeland for i Embeds Medfør at se, hvorledes alt forløb under de vanskelige og forviklede Tilstande, og for at raade og opmuntre. Den myndige Bisp, der som altid havde den lige saa myndige Bispinde med, boede under sit Langelandsophold hos Ge-

neralen og var rundt med ham overalt paa Øen. Bispnen forefandt alt i den bedste Orden, han kunde konstatere, at Langelænderne havde den samme Tillid til deres Præster som til Generalen og altid rettede sig efter dem. Bispebesøget blev af Betydning for den langelandske Gejstlighed, hvis Myndighed yderligere afstivedes. Biskoppen og Generalen havde altid harmoneret paa det bedste. Noget, der særlig knyttede de to til hinanden, var blandt andet Kampen mod Overtroen, begge hadede i lige høj Grad gammeldags Overtro og Mysticisme; men begge gik utvivlsomt for vidt: Langelænderne hang ved mange gamle, ganske uskyldige overtroiske Fordomme, som de to Herrer havde handlet klogere i at gaa noget lettere henover, flere langelandske Præster var af den Mening, at Biskop Hansen skød over Maalet, naar han i private Samtaler eller i sine Prædikener brugte urimeligt voldsomme Ord mod Overtroen, man misbilligede ogsaa, naar Hansen bekæmpede Former for Overtro, der var saa nøje knyttede til Menighedens Kristentro, at de næsten var blevet en Del af samme. Biskop Hansen var saaledes enig med Generalen i at kalde det Overtro, naar Folk fra Landevejen tilraabte pløjende og harvende Bønder eller Arbejdere: »Gud hjælpe jer!« denne Skik var iøvrigt bibeholdt paa Langeland endnu i Forfatterens Ungdom. De langelandske Præster var imidlertid ikke uvildige Parter i Sagen, eftersom de ikke kunde fordrage Biskoppen, der ingen Mukken taalte i Gelederne. Bispinden, der i en Aarrække havde været knyttet til Juliane Marie's Hof, var endnu mere ilde lidt; man mente, at hun hovmodigede sig overfor Præstekonerne. Paa Tranekær var der derimod idel Glæde, naar Bispeparret kom paa Besøg, og Generalen og hans Gæst sad oppe til

langt ud paa Natten og diskuterede lærde og æstetiske Materier, medens Bispinden huldsaligt smilende hørte til. Biskop Hansen var Rationalist af reneste Vand, herom vidner hans Valgsprog: »Nisi utile est quod facimus, stulta est gloria«.

Ogsaa til Biskop Plum, Hansens Efterfølger i Odense, stod Generalen i et særdeles venligt Forhold. Plum var Æstetiker om en Hals og meget ivrig for Folkeskolens Forbedring, saa der var nok af Tilknytningspunkter mellem de to. En Divergens skabte det dog, at Odense-Bispen højlydt opponerede imod en af Frederik den Sjettes Yndlingstanker, »Den indbyrdes Undervisning«, noget Monarken blev højlig fortørnet over. Derimod fandt Generalen det ganske i sin Orden, da Biskop Plum med endnu større Iver opponerede imod Forsøgene paa at udbrede den kristne Religion i Danmarks indiske Koloni, Trankebar. Den mere end nøgterne Biskop udtalte ganske ugenert, at han betragtede det som frugtesløst at forsøge paa at omvende de halv-eller helvilde Indere, og da Missionsselskabet sendte en Indsamlingsliste til Fyn og Langeland, for at Præsterne kunde samle Bidrag til Missionen, forbød han med Kancelliets udtrykkelige Billigelse Præsterne at samle ind, og Listerne blev konfiskerede. Biskop Plums officielle Motiv til at modarbejde Indsamlingen var det, at han mente, man ikke i de fattige Tider burde prelle Befolkningen for Penge; vilde Langelænderne og Fynboerne give til Indsamlinger, var det bedre at anvende Pengene til Stiftets Skolevæsen, der meget trængte til økonomisk Støtte.

Under Biskop Plums og Generalens hyppige Samvær i Odense og paa Tranekær blev »Fyns litterære Selskab« til. Selskabet fandt Udbredelse ogsaa paa Langeland, og Bi-

skoppen og Generalen ønskede, at Langelands Præster indmeldte sig som aktive Medlemmer. »Aktiviteten« skulde bestaa i, at Præsterne holdt »videnskabelige« Foredrag i Øens Skoler. De i Forvejen overbehyrdede Præster betaktede sig, og Sagen døde hurtigt hen. Denne bedrøvelige Udgang paa et af Plum's Yndlingsforetagender ærgrede baade Biskoppen og Generalen, men de lod den Fugl flyve og kastede sig med desto større Iver over Skolevæsenet. Sin Interesse for Skolevæsenet gav Biskoppen Udtryk i det af ham selv redigerede Tidsskrift »Egeria«. Bladet blev holdt og flittigt studeret paa Tranekær, det slog til Lyd for Pestalozzis Teorier. Generalen synes gennem Læsning af »Egeria« at være bleven paavirket til sit Arbejde for Opretelsen af Fattigstiftelsen i Tullebølle, der efter Generalens oprindelige Tanke tillige skulde have været en Slags Opdragelsesanstalt for de Fattige og for de der optagne Børn. Plum var en ligesaa fuldblods Rationalist som Hansen, hvad han Gang paa Gang gav Udtryk for i sine Skrifter. For de »Opvakte« paa Langeland nærede han den mest ophøjede Ringeagt, han yndede at betitle dem »De saakaldte Hellige«, »De moderne andægtige«.

Henimod Slutningen af Generalens Liv opstod en ret udbredt religiøs Vækkelse i enkelte Sogne paa Langeland. Det er vanskeligt at sige, hvorledes Generalen vilde have stillet sig, om Bevægelsen allerede, medens han levede, havde naaet en videre Udstrækning. Enkelte Udtalelser i et Brev til Birkedommer Wadsted peger hen paa, at Frederik Ahlefeldt næppe vilde have stillet sig i skarp Opposition. Disse Udtalelser var fremkomne i Anledning af Foreteelser indenfor den udpræget aandelig anlagte og reli-

giøst bevægede Befolkning paa det hans Moder tilhørende Gods Lundsgaard ved Kerteminde. Under sine mange og lange Ophold i Odense kunde Generalen paa nært Hold følge den paa Lundsgaardegnen optraadte Vækkelse, der synes at have vakt nogen Interesse hos ham.

Det var Kristen Madsen fra Bregnør i Drigstrup Sogn, der var Hovedmanden for Bevægelsen, og allerede denne Omstændighed kunde nok paakalde Generalens Opmærksomhed, da Bregnør hørte ind under Stamhuset Lundsgaard. Kristen Madsen var født i Munkebo, Nabosognet til Drigstrup. Af Profession var han Tømrer, og det var i denne Egenskab, at han flyttede til Bregnør og fæstede et Hus under Lundsgaard. Som Menneske var Kristen Madsen agtet og anset, og han omtaltes baade af Venner og Fjender som en dygtig og flittig Mand. Det var den af Hauge stærkt paavirkede Kertemindeskomager Ole Svane, der fremkaldte Kristen Madsens Vækkelse. Kristen Madsen hævdede, at Kristus havde aabenbaret sig for ham straks efter hans første Møde med Ole Svane, og han regnede siden da altid den Dag, hvor han var blevet omvendt, for sin Fødselsdag, der kom til at falde sammen med Kongens. Da den Nyomvendte af Naturen var udrustet med Talegaver og en vis suggestiv Magt, mente mange af hans Adepter at høre den hellige Aand tale igennem ham, det imponerede ogsaa mange, at Kristen Madsen uden at spise og drikke og uden andre Afbrydelser end Afsyngelsen af Salmesange kunde tale 12 Timer i Træk.

Paa Egnen ved Lundsgaard, som senere paa Langeland og i Landets andre Egne, var det ikke saa meget Kancelliet og den verdslige Øvrighed, som Præsterne, der var paa Nakken af Lægprædikanterne, som de fandt gik dem i Bedene,

Frederik den Sjette, der paa dette som paa saa mange andre Omraader var yderst liberal, havde ikke noget imod de Opvaktets Færden, hvilket faldt i god Traad med det, at han lige til sin Død holdt Haanden over Grundtvig. I det omtalte Brev til Birkedommer Wadsted skriver Generalen følgende: »... Ved Lundsgaard hører man meget om de »Opvakte«, de have mange Tilhængere paa Egnen, men optræde med Beskedenhed uden at fornærme nogen, saa Øvrigheden behøver ingen Møje at give sig med dem. Der bliver heller ey rørt ved dem, Prindsen,¹ med hvem jeg talte om det forleden, var af den Mening, at man skulde lade dem skjøtte sig selv og ingen Sten lægge dem i Vejen. Jeg tror, at baade han og Prindsessen ser med venlige Øjne paa dem. Til Langeland kommer denne Bevægelse ikke, dertil kender jeg mine Langelændere for godt . . . «.

Naar Generalen skriver, at Prins Christian og hans Gemalinde sympatiserede med Lægmandsbevægelsen, er det navnlig rigtigt for Caroline Amalie's Vedkommende. Prinsessen nærrede allerede dengang den varmeste Sympathi for Grundtvig, og da denne tog de gudelige Forsamlinger i Forsvar, gjorde hun det samme, dels af virkelig Overbevisning, dels for at støtte Grundtvig. Den senere Christian d. 8., der som Guvernør havde Kirkesagerne i Fyns Stift under sig, lagde i private Samtaler ikke Skjul paa, at man efter hans Mening ikke burde fortrædige de Opvakte, officielt stillede han sig paa samme Maade, navnlig da der var blevet rejst Sag mod den ovenomtalte Kristen Madsen.

At Prins Christians liberale Sindelag overfor de Vakte var Alvor, viste sig, da han kom til Magten, straks efter Christian

¹ Den senere Christian den Ottende, dengang bosat i Odense som Guvernør.

den Ottendes Regeringstiltrædelse ophørte enhver Antydning af Forfølgelse eller Chikaneri, og det kom aldrig igen. Det første Sted, hvor den nye Konge greb ind, var paa Langeland, hvor han straks tog de Opvakte under sin Beskyttelse og kraftigt desavouerede Herredsfoged von Schmidten, de Vaktens svorne Fjende. Kongens hurtige og energiske Indgriben skyldtes i første Række den Generalen personligt nærstaaende Provst paa Langeland Plesner og den fynske Husmand Johan Nielsen, hvilken sidste ledede den langlandske Bevægelse og havde haft Foretræde baade hos Christian d. Ottende og hos Caroline Amalie for at tale de langlandske Opvakes Sag.

I en Erklæring til Kancelliet skrev Prins Christian følgende: »De Mænd og Quinder af Almuen, som deltage i de religiøse Forsamlinger, have upaatvivleligen først og fremmest den gode Hensigt at søge Opbyggelse ved Guds Ord og at forbedre sig, og Følgerne ere virkeligen, at de blive sædeligere, mere moralske, gode Mennesker«. Prinsen skriver endvidere, at der overfor de Opvakte kun bør bruges gudelige Vaaben »ved sand evangelisk Kristendoms Foredrag i Skolerne, fra Prædikestolene, i de religiøse Forsamlinger og Bibellæsningerne, som Præsten selv bør forestaa og ej formene sin Menighed, naar den ønsker samme«. Prinsen fortsætter med at udtale, at Øvrigheden ikke bør gribe ind, før Præsten har opfordret dertil, og naar det er sket, maa det undersøges, om den paagældende i Forholdet til sin Menighed virkelig har været »som det paaligger en retskaffent og oplyst Sjælesørger«. Man kan straffe for »Handlinger, men ej for Meninger«. Naar Guvernøren i sin Skrivelse saa stærkt fremhæver de Opvakes Indflydelse paa en Bedring af de sædelige Tilstande, ligger det i, at der

rundt omkring paa Fyn, ikke mindst paa Kertemindeegnen, herskede megen Usædelighed, noget, som de Opvakte i mange Tilfælde yndede at føre tilbage til Befolkningens overdrevne Hang til Dans, Drik og Svir. De Vakte optraadte iøvrigt ikke som Hængehoveder, man hørte megen Latter og Spøg i deres Kreds, Glæden hos nyomvendte kunde give sig Udslag, der forekom Udenforstaaende noget komiske og gav Anledning til Sammenligninger med Davids Dans om Arken, saaledes som det er skildret i Det gamle Testamente. Det var i Anledning af Vækkelsen i Kertemindeegnen, at man første Gang anvendte Betegnelsen »den glade Kristendom«, et Udtryk, der senere ogsaa blev benyttet for at spotte Grundtvigianismen. Lidt efter lidt ophørte de Vakte med at udskille sig fra deres Naboer og hyldede mere og mere Grundtvigs Opfattelse, at de, som dansede, ikke behøvede at være »Verdens Børn«, med hvem de omvendte tvertimod skulde pleje Omgang for at kunne paavirke dem. Lige saa lidt søgte de Vakte at udsondre sig i religiøs Henseende, der blev aldrig Tale om Dannelsen af nogen Sekt; i Drigstrup, der var Hovedarnestedet for Bevægelsen, gik de Vakte lige saa gerne i Kirke, naar Sognepræsten, som naar deres Tilhænger, Kapellanen Monrad, prædikede. Iøvrigt plejede Drigstrupperne, der synes at have været meget bevægelige, paa enkelte Søndage at drage til fynske Sogne, hvor en ligesindet Præst var ansat, i Pinsen tog man til Vonsild, der dengang hørte til Sønderjylland, for at høre den af Herrnhutterne i Nabobyen Christiansfeld stærkt paavirkede Pastor Salling. Drigstrupperne kørte i Vogn til Snoghøj, hvorfra de i Baad roede over til Stenderup og videre til Fods til Vonsild.

Det Offentlige havde anlagt Sag mod Kristen Madsen for



**DRIGSTRUP KIRKEGAARD
I DAGGRUNDEN ODENSE FJORD**

Overtrædelse af Forordningen af 13. Januar 1741 om gudelige Forsamlinger, og samtidig anlagde Præsten i Kerteminde efter Ordre fra Kancelliet privat Søgmaal mod Kristen Madsen for Verbalinjurier. Prins Christian ønskede at skille de to Sager fra hinanden, saaledes at der kunde komme en Ende paa det, men det var netop det, Regeringen ikke ønskede, man ønskede tvertimod, at Kristen Madsen skulde have Processen hængende over sit Hoved som et Damoklessværd. Paa den ene Side vilde man nødig være stræng mod Manden, paa den anden Side skulde han i nogen Maade bremses gennem den Proces, som man holdt gaaende i 8 Aar. Sagen naaede da ogsaa først til Højesteret, efter at Kristen Madsen var død! Dommen blev yderst mild, en Bøde paa 30 Daler til Odense Amtsfattigkasse. En ganske kort Tid sad Kristen Madsen arresteret i Odense, hvor Herredsfogeden behandlede ham med den største Velvilje og Hensynsfuldhed. Da Lægprædikanten midt under Processen blev løsladt mod Kaution, fik Herredsfogeden ham til at love ikke mere at holde Forsamlinger. Men næppe hjemkommen blev det Kristen Madsen klart, at han ikke kunde holde Løftet, han rejste da tilbage til Odense og meddelte det til Herredsfogeden, der hørte venligt paa hans Ord og derefter hjemsendte ham med et nyt Tilhold. Kristen Madsen søgte nu at vinde Dronning Marie for sin Sag og skrev til hende: »— — efterdi her tales om, at Deres Majestæt er en ret Jesu Christi Elskerinde, der med Flid stræber og beforder den kristelige Kirkes Vedligholdelse — —«, men Marie Sophie Frederikke forholdt sig passiv, hun havde ikke Caroline Amalies Tilbøjelighed til at træde frem. Medens Processen stod paa, gennemrejste Kristen Madsen Fyn paa kryds og tværs, holdende For-

samlinger overalt, det blev paastaet, at der ikke var et eneste fynsk Sogn, hvor han ikke havde talt, hvilket turde være noget overdrevet, en anden Ting er, at han foretog de fleste Omvendelser under Processen.

Den af Kristen Madsen skabte Menighed, der var udbredt over alle Fyns Egne, havde sit Udspring fra Drigstrup Sogn, hvor Kristen Madsen boede, det meste af Drigstrup Sogn hørte ind under Stamhuset Lundsgaard. Kristen Madsens Navn var kendt over hele Danmark dengang, han var en udpræget Agitator, handlede sikkert i god Tro, og der var i hans Lære absolut intet, der afveg fra Statskirkens Lære, han indlod sig meget lidt paa Dogmerne, men krævede Omvendelse og hævdede, at de, der var omvendte, i Gerningen skulde vise, at de virkelig var omvendte og ikke leve som »Verdens Børn« levede, navnlig ivrede han imod Drik og Usædelighed. Naar Generalen skriver, at Autoriteterne ingen Ulejlighed havde med de Opvakte, er det for saa vidt rigtigt, som man kun anlagde Sag mod Kristen Madsen og en jydsk Agitator, der sammen med ham rejste rundt paa Fyn, men Husmanden fra Bregnør var til Gengæld ogsaa Sjælen i det hele. Ellers undlod man at fortrædige Kristen Madsens Tilhængere, for saa vidt de holdt sig indenfor de Skranker, der var sat af Forordningen af 13. Januar 1741 »anl. hvorvidt gudelige Forsamlinger udenfor den offentlige Gudstjeneste til videre Opbyggelse og Guds-frygtigheds Øvelse under vedkommende Læreres Opsyn maa tillades, og hvilke derimod som utilladelige og mistænkelige forbydes«. Denne Forordning, der var udstedt af Christian den Sjette og højlig præget af hans Aand, var det eneste, Øvrigheden havde at holde sig til, naar Talen var om gudelige Møders Tilladelighed, men Forordningen var

langt fra tidssvarende i den pietistiske Konges Oldesøns Tid. Forordningen gaar ud fra, at det under almindelige Forhold altid vil være Sognepræsten, der afholder de gudelige Møder, er han forhindret i at være til Stede, skal han repræsenteres af sin Kapellan eller Katheket, »eller, hvor ingen er, nogen anden gudelig og veløvet studiosus, for hvilken Præsten dog selv skal være ansvarlig«. Forsamlingen skal holdes i Præstegaarden eller i et andet Hjem i Sognet. Der gives i Forordningen udtrykkelig Tilladelse til, at Lægfolk maa samles i private Huse og der »opbygge sig af Guds Ord, opmuntre, opvække, paaminde og styrke hverandre«. Forsamlingen maa kun bestaa af ganske faa Personer, de maa kun være samlede kort Tid, »og igen adskilles uden nogen Slags Æden og Drikken at foretage«. Der maa ikke være Personer af begge Køn til Stede, ved Kvindemøder skal »en Præst eller Katheket eller anden gudelig og erfaren Person, som af Præsten dertil beskikkes« holde Orden. Forsamlinger maa aldrig afholdes, uden at Præsten først har faaet Underretning derom, og han har ikke alene Ret men ogsaa Pligt til at »have nøje Indseende« med hvad der foregaar, han skal tit selv indfinde sig, og han maa nøje overvaage, »at intet enten mod Guds Ord eller Kirkens og Statens Indretning der forhandles«. Den, der har conciperet Forordningen, har været saa forudsendende at paabyde, at »intet fanatisk foretages«. I Forsamlingerne maa ingen uden gejstlige »prædike og forklare Guds Ord ved Haranguer eller vidtløftig Tale, skønt det er enhver tilladt, som enten spørger, eller naar det i andre Tilfælde behøves at sige sin Mening i faa Ord om de Ting, der forhandles, efter den Kundskab, Gud haver givet enhver til bedre Prøvelse, Rettelse eller Underretning«. Det, som

skulde blive den betydningsfuldste Del af Forordningen, var Bestemmelsen i Artikkel 16: »Det skal fremdeles være aldeles forbuden, at nogen enten Mandfolk eller Quinde, gifte eller ugifte, maa rejse omkring alene eller med Følgeskab fra et Sted til et andet under Navn at styrke og opvække andre og der at anstille Samlinger. Men enhver skal blive i det Kald, han er kaldet til, leve stille, nære sig redelig og æde sit eget Brød; hvorved det dog er uforment, at den ene kan besøge den anden, privat opbygges af hverandre, men uden Anhang at gjøre eller Forsamlinger at anledige. Men Quinder især og ugifte skal blive paa deres Sted, tjene, arbejde og derhos opbygge sig selv i Stillehed og lære af andre, som Skriften dem byder, og deres Kjøen det sømmer, uden at indbilde sig noget Kald til at lære og prædike«.

Forordningen sympatiserer aabenbart ikke med den Tanke, at Præsten skulde holde Taler til sin Menighed uden for de beskikkede Stunder, for det siges udtrykkeligt, at vel er Præsten kaldet til »paa al mulig Maade at befordre Menighedens Opbyggelse«, men han maa paa den anden Side ikke gøre det til en Kristenpligt for dem af hans Sognebørn, som han vil »undervise udi deres Saligheds Sag ved Guds Ords Lærdom og rene Forklaring« at indfinde sig ved de ureglementerede Sammenkomster. De, der indfinde sig »maa ikke forsømme deres timelige Næring, Profession eller Tjeneste«, »Quinder maa ikke uden deres Mænds, Børn ikke uden deres Forældres, Tjenestefolk uden deres Husbonders Villie og Tilladelse gaa dertil«. Disse tre Kategorier af Medborgere, hvem det forbydes uden Tilladelse at gaa til Møderne »endskjøndt det ikke altid kan være vel gjort«, skal med des større Flid besøge den offent-

lige Gudstjeneste, læse privat i Bibelen og tale privat med Præsten om deres Sjæles Tilstand«. En Smule Velvilje skinner igennem, naar der i Slutningen af Forordningen staar, at de gudelige Møder ikke maa forstyrres.

Enevælden yndede hverken i Christian den Sjettes eller Frederik den Sjettes Tid Forsamlinger og det private Initiativ, og havde derfor vanskeligt ved at finde sig til Rette med de gudelige Møder, skønt man gerne vilde befordre Guds frygt. Præsterne søgte paa nogle Steder at aflede Strømmen ved selv at afholde kristelige Møder og Bibel timer. At forhindre Vækkelsesmøderne var ugørligt, men de tvende Paragraffer 14 og 16 gjorde Sagen meget vanskelig, tilmed da Domstolene vare i Vildrede med Fortolkningen. Generalen delte ingenlunde Regeringens Uvilje imod Forsamlinger og privat Initiativ, det fremgaar med tilstrækkelig Tydelighed af hans Virksomhed og af mundtlige og skriftlige Udtalelser, men nogen Interesse for specielt kristelige Forsamlinger kunde man ikke forudsætte hos ham: Frederik Ahlefeldt gennemgik i sit 72-aarige Liv absolut ingen religiøs Udvikling, der var ikke Antydning af religiøs Krise i hans Tilværelse, fra han modtog sin første aandelige Paavirkning og til han gik i sin Grav blev han staaende paa det kras materialistiske Standpunkt, til hvilket hans Ungdoms Lærere havde ført ham op. Voltairesk Deisme tilsat med goethesk-spinozistisk Pantheisme var og blev hans Ledestjerne. Da han døde i 1832, var han endnu helt og holdent et Barn af det 18. Aarhundredes sidste Halvdel, og den religiøse Reaktion, som indvarsledes af Bourbonernes Restauration og gennemsyrede hele Europa, gik sporløst henover ham. Han havde opdraget sin Datter efter de selv samme Grundsatninger, og hun drog ud i Verden med sin Faders Livs-

syn, men saavel i religiøs som i saa mange andre Henseender gled Elise bort fra sit fædrene Ophav, og den religiøse Flodbølge, der skyllede hen over Tyskland under og efter Frihedskrigen, rev ogsaa hende med sig, næsten ethvert af hendes Breve bærer Vidne herom.

Hvad Regeringsform og sociale Spørgsmaal angaar, holdt Generalen ogsaa fast ved Ungdommens Idealer, han vedblev lige til det sidste at være en Reformernes Mand i Oplysningstidens Aand, længe efter at man i hans Fædreland var kommet bort fra Sansen for Reformen, og han var til sin Død en overbevist Tilhænger af den kongelige Enevælde. Fra Lundsgaard fik Generalen Lejlighed til at følge med den nye Bevægelse, der skulde præge Danmark ikke blot i religiøs men ogsaa i politisk Henseende. Bevægelsen prægede Landet politisk, fordi den religiøse Vækkelse blev Forløberen for det politiske Gennembrud. De religiøse Sammenkomster gav Folk Blod paa Tanden, man fik Sans for Møder, Komiteer, Bestyrelser, Forhandlinger og Diskussioner, man fik Sind og Øren opladt for den Nydelse at høre andre og specielt sig selv tale, og den Talestrøm, der brusede henover Danmark fra de gudelige Møder, var en tro Contrafej af senere Tidens Vælgermøder, ikke at tale om Sogneraad, Menighedsraad o. s. v. For adskillige Mennesker blev Vækkelsesmøderne en Forskole, ja, et Springbræt for senere Deltagelse i det politiske Liv, Langelænderen I. A. Hansen er i saa Henseende et typisk Eksempel.

Lundsgaard, der først havde tilhørt Generalens Moder, blev efter hendes Død Bolig for Sophie Ahlefeldt, der var Generalens Svigerinde i dobbelt Forstand, idet hun var gift med hans Broder og desuden var Søster til hans første Hustru. Sammen med Grevinden boede hendes Søn, Gene-

ralens nærmeste Arving og tillige hans Myndling. Generalen tog sig i en Aarrække med megen Omhu af Svigerindens timelige Vel, senere indtraadte Uvenskab og Brud, men saalænge den gode Forstaaelse herskede, kom Generalen jævnlige til Lundsgaard og kan ikke have undgaaet at blive draget ind i de Begivenheder, der prægede Lundsgaards-egnen. Om hans Stilling til Sagen har vi ingen anden Pegepind end de noget vage Udtalelser i det ovennævnte Brev, men at han ikke kan have været udenfor Bevægelsen, er givet, da Sophie Ahlefeldt og hendes Søn ikke mindre var levende interesseret i Begivenhederne. Jens Juel Ahlefeldts Enke var ingenlunde som Søsteren, Generalens første Hustru, et alvorligt, religiøst Gemyt, men tvertimod en verdslig, foretagsom og meget intrigant Dame, men Fruen paa Lundsgaard var fra sit Barndomshjem vænnet til en religiøs Atmosfære, og efter hendes Breve at dømme, synes hendes Sind ikke at have været upaavirket af den religiøse Opvaagnen i Tyskland. Grevinde Ahlefeldt stod paa en god Fod med Præsten i Kerteminde, Paludan-Müller (Digterens Fader), der tillige var Præst ved den til Lundsgaard hørende Kirke i Drigstrup Sogn, Kristen Madsens Hjemsted. Paludan-Müller var en sikker Gæst paa Lundsgaard, naar Generalen var der paa Besøg. Senere døde den personlige Forbindelse hen som Følge af de ulykkelige Familieforhold i Præstegaarden i Kerteminde. Derimod vedblev Generalens Arving at komme til Præsten. Saalænge Generalen var Formynder for Christian Ahlefeldt stod han i en meget nøje Forbindelse med Pastor Paludan-Müller og fik ikke alene megen Indflydelse paa Kirke- og Skoleforholdene i Drigstrup, men ogsaa i Kerteminde. I Kerteminde var Indflydelsen selv sagt kun indirekte, men i Drigstrup, hvor

Generalen paa sin Myndlings Vegne var Kirke- og Skolepatron, var hans Indflydelse meget betydelig. Vi har i et tidligere Bind af nærværende Værk omtalt Generalens Ven-skab med den meget formaaende Statsminister Kaas. Kaas, der efter sin Hjemvenden fra Norge blev Præsident for Kancelliet, var den, der havde haft mest Indflydelse paa Skoleforordningen af 1814, han kom sammen med Generalen i Besøg paa Lundsgaard, hvor han traf Pastor Paludan-Müller. Præsten fik Kancelli-Præsidenten til at se paa den gamle, forfaldne Skolebygning i Kerteminde; Resultatet af dette Eftersyn blev det kongelige Reskript af 15. Februar 1805, der ikke blot skaffede Kerteminde en ny Skolebygning, men ogsaa organiserede hele Byens Skolevæsen fra Grunden af.

Ved Generalens Hjælp fik Paludan-Müller ogsaa Kirke- og Skoleforholdene i Drigstrup ordnede.

Generalen varetog med den samme Interesse sine Pligter i Drigstrup som ovre paa Langeland. Kirken fik en haardt tiltrængt Restaurering, og samtidig saa Generalen i Forening med Pastor Paludan-Müller Skolen efter i Sømmene. Kapellan pro loco i Drigstrup, Monrad, der nominelt havde Tilsyn med Skolen, var efter Drigstrupernes Sigende »saa dum som et umælende Dyr«; hvordan det nu end forholdt sig var han en forsømmelig Præst og dertil kom, at han var en maadelig Prædikant, der Aar ud, Aar ind holdt de samme Prædikener om Søndagene. Folk paa-stod, at han havde sine Prædikener liggende i en Bøtte og at han Nytaarsdag »vendte Bøtten«. Præsten gjorde absolut intet ved Skolevæsenet, Læreren, Juel, var fordrukken og ikke ganske uangribelig i sit Forhold til Begreberne mit og dit, men iøvrigt havde han Evner som Lærer, og Ge-



Herunder hviler Sjælen
 af Ensamlevemand
Christen Madsen
 og Hustru
 som begge døde
 Han var født i Slagelse
 1. Marts 1756
 og døde i København d. 13. Febr. 1823.
 En Mand
 der gik ind i Guds Kirkehed
 indvundet af Anden
 med Tro og Kraft
 Han blev et Medlem af det
 Kristelige Livs Aikbetale
 1. Jan. d. 18. Maaned. Tid
 hvorom Almenmængden
 i Lønne heder bærer Vidne
 ————
 Denne Mindetale blev rejst
 af Venner d. 28. Marts 1823

CHRISTEN MADSENS GRAY PAA DRIGSTRUP KIRKEGAARD

neralen konstaterede gode Kundskaber hos Børnene. En god Del Splid vakte Uvenskabet mellem Juel og Kristen Madsen. Degnen hadede Lægprædikanten for hans Ivren mod Drik og Svir og hævnede sig ved at udsprede ondsindede Rygter om Kristen Madsens og de andre Opvaktes personlige Færden. Striden blev ikke alene ført ved Sammenkomsterne og Møderne, men den forplantede sig ogsaa til Pressen, idet Odense-Bladene optog Indlæg fra begge Sider. Avisangrebene vrimgledede af Skældsord mod Kontraparten. Tonen blev ikke højnet, da Pastor Monrad tog fat og deltog i Debatten. Til sidst blev Skænderiet saa groft, at Kancelliet lagde sig imellem! Paludan-Müllers Syn paa den af Kristen Madsen fremkaldte Vækkelse var det samme som Generalens: Ulyst til at gribe ind og samtidig manglende Interesse. I sit personlige Forhold til de Vakte var Paludan-Müller altid venlig, han anerkendte de Opvaktes Bestræbelser for at leve i Overensstemmelse med Kristendommens Forskrifter, samtidig mishelligede han de Opvaktes megen Tale om Helvedesstraffene, som vaskeægte Rationalist var det ham desuden imod, at de Opvaktes Religiositet ikke var »praktisk«. Det var ham ogsaa ubehageligt, at de Opvakte frembragte Splid i Menighederne og derved handlede i direkte Strid med de Ord i Christian den Sjettes Forordning, der kræver »at det ey bliver til nogen Disputeren, men at al Ting sker i Skikkelighed og Sagtmodighed«.

Da man foreløbig ikke kunde blive af hverken med Kapellan eller Degn, maatte man tage Forholdene som de var. Generalen og Paludan-Müller enedes om, at der maatte føres et nøje Tilsyn, og Generalen ordnede det da saaledes, at Svigerinden paa Lundsgaard stillede en Vogn til Præstens Disposition, saaledes at han af og til kunde køre til

Drigstrup. Ellers maatte Paludan-Müller gaa frem og tilbage mellem Kerteminde og Drigstrup. Generalen lod Skolen ombygge, og Præsten tog Overledelsen af Undervisningen i sin Haand, saaledes at Drigstrup Skole snart fik et godt Lov paa sig viden om.

Ligesom i de langlandske Kirker indførte Generalen ogsaa i Drigstrup den evangeliske Salmebog, han var her i fuld Overensstemmelse med den udpræget rationalistiske Paludan-Müller. Ligesom paa Langeland var man i Drigstrup yderst misfornøjet med at skulle skifte Salmebog, men det nyttede ligesaa lidt her som der, og Biskop Hansen var som sædvanlig ganske paa Generalens Side. Man havde tidligere benyttet Guldbergs Salmebog, medens Kingo's var den oprindelige paa Langeland. Befolkningen i Drigstrup synes paa den Tid at have været mere kirkelig interesseret end Beboerne i Kerteminde, for medens det viste sig umuligt at faa gennemtvunget Katekisation i Købstadskirken, lykkedes det ude i Landsognet, til stor Glæde for Generalen, der en Søndag fik Biskop Hansen med ud at overvære dette glædelige Skue.

Generalen fik personligt ikke synderligt at gøre med »De Hellige«, som Folkevittigheden paa Kertemindeegnen kaldte dem, for da Kristen Madsen for Alvor traadte frem, havde Frederik Ahlefeldt overdraget sin nu myndige Brodersøn Styrelsen af Lundsgaard og blandede sig fra nu af ikke mere i Sagen. Generalen maatte dog nogle Gange, medens han administrerede Lundsgaard, tage Affære. Det var da en vakt Gaardmand i Drigstrup, Niels Knudsen, Fæster under Lundsgaard, optraadte som Lægprædikant og paa flere Maader overtraadte Forordningen af 13. Januar 1741. Paa Trods af Forordningen holdt Niels Knudsen Vækkel-

sesmøder i Drigstrup Skole, og det gik ikke af uden alvorlige Spektakler, for Lærer Juel vilde forhindre Deltagerne i Forsamlingen i at komme ind, det var nær kommet til Haandgribeligheder mellem Gaardmanden og Læreren, men Pastor Monrad lagde sig imellem. Generalen lod da gennem Sognefogeden, der ogsaa var Fæster under Lundsgaard, Skolen lukke. Bemeldte Sognefoged, Gaardmand Morten Andersen, synes at være optraadt lidt vel overlegent ved den Lejlighed, men da man kun har hans Uvenners Beretninger at holde sig til, er det vanskeligt at dømme retfærdigt om hans Optræden, han blev straks angrebet af de Vakte, og der var ingen, som tog ham i Forsvar. Paa Lundsgaard var Morten Andersen ikke yndet, da han var nøje knyttet til den der ilde lidte Lærer Juel, man har vel heller ikke syntes om, at han, der erklærede, at Ordlyden i Forordningen af 13. Januar 1741 strengt maatte overholdes, selv syndede derimod ved at forulempe fuldt lovlige Møder i Niels Knudsens Hjem, blandt andet ved en Lejlighed, hvor ikke Manden selv, men Pastor Monrad talte. Ligeledes undlod Morten Andersen at gribe ind, da en Flok Modstandere i Drigstrup under et af Møderne hos Niels Knudsen kastede Sten ind ad Ruderne i Stuen, hvor Deltagerne var samlede. Sognefogeden fik paa en Maade Medhold af Herredsfogeden i Kerteminde, der svarede de vakte paa de til ham rettede Klager, »at naar de lod Forsamlingerne fare, fik de Fred i deres Huse«. Møderne blev fra nu af holdt i Niels Knudsens Hjem, men Gaardmanden overtraadte atter Forordningen ved selv, skønt Lægmand, at holde Taler, og mere graverende var det, da han gav sig sig til at holde Møder udenfor Drigstrup i Nabsognet Munkebo. Det kan kun ses, at Generalen har grebet ind

den ene Gang, da det drejede sig om Skolen, senere tog Øvrigheden Sagen i sin Haand. Niels Knudsen var fra først af ikke synderlig populær i Drigstrup og de omliggende Sogne, da han bestemt foreholdt sine Tilhørere, at de skulde vise deres Kristendom i Gerningen og holde op med deres mange Gilder og det deraf flydende Drikkeri og Kortspil. Det var et meget ømt Punkt at røre ved der paa Eggen, som var velhavende, og hvis Beboere holdt meget af at more sig.

At der hos de Vakte viste sig noget Hovmod overfor dem, der ikke sluttede sig til Vækkelsen, øgede Striden; i et Indlæg i Sagen gav Niels Hofman-Bang til Hofmansgave Udtryk for dette med følgende Ord:

» . . . Det eneste, der er at beklage, er, at disse, som alle saadanne afsondrede, mistro og paa en vis Maade overse alle andre, der ej søge Saligheden paa samme Vej som de, og især at de ej staa i det Forhold til den beskikkede Lærerstand, som enhver Menigheds Lemmer burde, men som altid vil være et pium desiderium allevegne, hvor Menighed og Lærer afvige saa vidt fra hinanden i deres Meninger om det, der er dem det højeste og helligste . . . «

Hofman-Bangs Indlæg, der var baaret oppe af en vis Sympati for hele Bevægelsen, pegede paa, at de dannede og oplyste havde Lejlighed til gennem Bøger at granske efter Sandhederne i Statskirkens Lære, medens de udannede ingen anden Udvej havde end »imellem dem selv at granske deres Meninger« — »men det er da ogsaa billigt, at vi ej misunder Almuen den Frihed, som vi selv glæder os ved at have og fægte for, hvor den nægtes os, at vi ind-

rømme dem Ret til ufortalte og uforfulgte at nærme sig til Guddommen paa den Vej, der synes dem den nærmeste, at vi tilstaar dem den Publicitet, der for dem er det, som den litterære er for os«. Naar Hofman-Bang skriver om, at Bevægelsen er »et glædeligt Tegn paa, at Sansen for noget højere end Bugens Fylde og Øjnenes Lyst er til Stede«, og dermed hentyder til de Opvakes Krav om en vis Askese, ramte den bekendte Botaniker og Godsejer ikke alene de ikke opvakte Bønder, men ogsaa de gejstlige og verdslige Autoriteter paa et ømt Punkt. Man vilde ikke gerne mindes om, at Kristendommen kræver Maadehold, adskillige Præster paa Kertemindeegnen holdt lidt mere af Selskabelighed og Kortspil end strængt foreneligt med deres Embede. Pastor Andresen i Kerteminde udtalte endog fra Prædikestolen: »Jeg danser, min Kone danser, og hvem der siger, at det er en Synd, er en Pharisæer og Hykler«. Disse Ord vakte den største Forargelse mellem de Vakte og bidrog til det bitre Fjendskab mellem dem og Præsten, der gik saa vidt, at Andresen ikke en Gang vilde tale over Kristen Madsen ved hans Begravelse. De verdslige Autoriteter syntes ikke om, at en Del af Befolkningen skilte sig ud fra de andre og vilde leve anderledes, end Skik og Brug var, her som i det gamle Rom holdt Øvrigheden paa, at panis et circenses virkede beroligende. En større Anstødssten var dog de Opvakes Opfattelse af, at de havde Lov til at sætte sig udover Landets Love, naar Bibelen efter deres Mening krævede det, og Autoriteterne, der ellers havde mødt Hofman-Bangs Udtalelser med Forstaaelse, følte sig ilde berørte over en Passus i hans Indlæg: »Det synes mig i sig selv at være en klar Sag, at naar Øvrigheden byder mig noget, der strider mod min Samvittighed, saa skal jeg ej

gøre det. Derom har alle Moralister og Teologer været enige, og ingen Konge eller Minister har nogensinde vovet at ville gendrive denne Sætning.«

I Revninge Sogn, hvor Jorden for en meget stor Del hørte ind under Lundsgaard, og hvor Sognekirken var Stamhusets, spillede Vækkelsen en betydelig Rolle, medens Generalen administrerede Godset, selv om den ikke var saa betydelig som i Drigstrup, det gik her, som det gik i Drigstrup, at de Opvakte lidt efter lidt gled over i Grundtvigianismen, der kom til i høj Grad at præge alle de Beboere, som hørte ind under Stamhuset Lundsgaard.

Vækkelsen i Revninge var som saa mange andre Steder paa Fyn udgaaet fra Herrnhuttismen. Sognepræsten, Ludvig Boesen, var Tilhænger af Herrnhuttismen uden naturligvis at vedkende sig det officielt, hvad der vilde have medført hans Afskedigelse i Henhold til Christian den Sjettes Reskript. Reskriptets Bestemmelser i saa Henseende havde været gældende ogsaa under Christian den Sjettes Efterfølger, men i 1771 fik Herrnhutterne en Slags officiel Anerkendelse gennem den dem givne Tilladelse til at danne en Menighed i Christiansfeld. Før den Tid havde man henregnet Herrnhutterne til Sekterne, og de havde af den Grund kun haft Lov til at bo i Fredericia, hvor Medlemmerne af de tolererede Sekter kunde leve uforstyrrede. Dette var en Uretfærdighed og i Strid med Landets Love, idet Herrnhutterne i Virkeligheden ikke dannede nogen Sekt, men anerkendte Statskirken og ikke paa noget Punkt afveg fra den Augsburgske Konfession. Efter Reskriptet af 1771' Udstedelse fik Herrnhutterne Lov til et Par Aar efter at bygge en Kirke eller et

Bedehus, som de selv kaldte det, i København, og hermed var i Virkeligheden ethvert Skel mellem Herrnhutterne og Medlemmerne af Statskirken udslettet.

I Modsætning til den fra Drigstrup udgaaede Lægmandsbevægelse var Herrnhuttismen blevet udbredt af Præsterne og havde haft sit Hovedarnested i Egnen omkring Assens og Faaborg.

Naar man under Frederik den Sjettes liberale Regimente til at begynde med stillede sig noget vrangvilligt til de fynske Vakte, kan det ikke undre, at Christian den Sjettes pietistiske Regering stillede sig absolut afvisende til Herrnhuttismen, der vilde danne en særlig »Brødremenighed« indenfor Folkekirken og indføre det apostoliske Fællesskab. For Pietismen var det en særlig Anstødssten, at Herrnhutterne betragtede sig som en lille af Vorherre selv udvalgt Flok, der skulde være Surdejen indenfor Statskirken.

Det er autentisk, at Boesen ogsaa udenfor Kirken søgte at paavirke Revningerne i herrnhuttisk Retning, selvfølgelig uden nogensinde at benytte det omstridte Navn; sikkert er det, at han lagde de første Spirer til det kristelige Liv, der senere under Generalens Styrelse af Lundsgaards Gods skulde præge Sognet. Det er blevet paastaet, at Pastor Boesen derigennem tilkendegav sin Samhørighed med Herrnhutterne, at han hyppigt brugte disses Betegnelse af Kristus »vor Broder, det lille Lam« (Christiansfeldernes »Bruder Lämmlein«), Udtrykket er dog den Gang bevislig blevet anvendt af Præster, som ikke havde det mindste med Grev Zinzendorfs Tilhængere at gøre. Mere afgørende i saa Henseende var Boesens Forkyndelse, og saa den Omstændighed, at han var en hyppig Gæst i de herrnhuttiske Sogne Dreslette og Flemløse i Vestfyn hos de be-

kendte Præster Mygind og Wederkinch. Boesens Søn, Præsten i Vigerslev, gik officielt over til Herrnhuttismen og var saa ivrig, at han endog lod alle sine Børn opdrage i Christiansfeld.

Herrnhuttismen dannede et Bolværk mod Rationalismen, idet Medlemmerne af Brødremenigheden holdt sig ganske fri for den kirkelige Retning, der skulde afløse Pietismen og i saa mange Aar være eneherkende i Danmark. Herrnhuttismens største Betydning var maaske den, at den overfor Rationalismen saa stærkt hævdede Læren om Forsoningen.

Generalen har næppe haft noget imod Brødremenigheden, som han vel har stillet sig til som til De Vakte, han kendte fra Slesvig Herrnhuttismen, der var langt mere udbredt i Hertugdømmerne, hvor den havde tre Fristeder. det store Altona, Glückstadt, og Frederiksstad, her kunde Brødrene optræde officielt, ligesom de i Kongeriget gjorde det i Fredericia. Det var under sit lange Samvær med Landgreven af Hessen, at Generalen lærte Herrnhuttismen at kende, Landgreven saa med venlige Blikke paa Brødremenigheden, hvis mange symbolske Ceremonier tiltalte den følsomme Mand, han fandt Behag i Herrnhutternes Kærlighedsmaaltider, de saakaldte Agaper, der ledsagedes af Salmer og Bøn og efterfulgtes af Indtagelsen af den hellige Nadver. De meget smukke Salmer, der benyttedes ved Agaperne og ved Gudstjenesterne, vare skrevne af Herrnhuttismens Stifter Grev Zinzendorf, og der blev lagt megen Vægt paa Udførelsen af Salmesangen. Den særegne Form for Altergang kan ogsaa tænkes at have behaget Landgreven: Umiddelbart før den hellige Handling vadskede Brødrene hinandens Fødder, og bagefter gav de hverandre



KIRKEN I LAURVIG

Broderkysset. Fodvadskningen var en symbolsk Handling, der skulde give Udtryk for Ydmyghed, og som endnu den Dag i Dag foretages af Paven til Minde om, at Kristus Aftenen før Korsfæstelsen vadskede sine Apostles Fødder.

Pastor Boesen stod Generalens Familie meget nær og havde været nøje knyttet til Frederik Ahlefeldts Morfader, hvem han tilegnede et Værk om Lundsgaard.

Ludvig Boesen kalder sin Bog (se følgende Blad):

Langebæk udtalte sig rosende om Bogen og fremsatte samtidig det Ønske »at de havde saadan een om hver Herregaard i Landet«.

Af Bogen faar man det Indtryk, at Beboerne i Revninge havde den samme Lyst til at more sig som Drigstruperne, og at de fulgte den gamle Grundsætning »skal der være Gilde saa lad der være Gilde«. Ved Forlovelses- eller Bryllupsgilder hos Gaardmændene blev der indbudt indtil 100 Gæster, der plejede at faa følgende Traktement:

- »1) Kirsebærssuppe,
- 2) Lammesteg,
- 3) Grisesteg,
- 4) Gaasesteg,
- eller naar det er ringere i den sted Flæskebørste,
- 5) Oxe-, Lamme- eller Hønsesuppe,
- 6) Bergfisk.«

De stærke Drikke flød i Strømme, og megen Fuldskab var den naturlige Følge heraf, det var som »Skaffer« (Opvarter) ved slige Gilder, at Kristen Madsen i Drigstrup fik Indblik i Menneskeslægtens Fordærvelse. Pastor Boesen tilkendegiver i sin Bog om Lundsgaard absolut ingen Forargelse over sine Sognebørns stærke Hang til Livets Goder,

han taler tværtimod med en Slags Velbehag om alle de lækre Sager, der serveredes ved Gilderne i Revninge.

Pastor Boesen skrev en Del historiske Værker foruden det nævnte, nemlig »Helsingørs Beskrivelse« og »Herluf Trolles Levned«. Blandt hans opbyggelige Skrifter skal nævnes »Vidnesbyrd om Jesu Lidelse«, ogsaa geografiske Værker udgik fra den flittige og mangesidige Mands Pen.

Naar Generalen var saa overbevist om, at den religiøse Vækkelse ikke vilde brede sig til Langeland, og beroligede sig selv og sin Birkedommer med Kendskaben til Lange-lænderne, saa stod han ikke alene med den Opfattelse: Der var vist ikke mange, der havde troet, at »Det lille Tyrki«, en Betegnelse, der var temmelig udbredt, og som Langeland ikke havde faaet for sine Beboeres Dyders Skyld, ogsaa vilde blive grebet af Vækkelsen. Bevægelsen kom da ogsaa kun til at optræde ganske sporadisk og døde temmelig hurtigt hen uden at afsætte nævneværdige Spor — Beboerne faldt tilbage til den gamle Gænge, og det gik ikke som i saa mange fynske Egne, at Vækkelsen omsattes i Grundtvigianisme, hverken Grundtvig eller den anden mægtige Skikkelse indenfor den danske Kirke, Mynster, kom til at betyde det mindste for Langelænderne.

I Generalens andet Grevskab, Laurvig, udviklede de kirkelige Forhold sig noget anderledes end paa Langeland og i Fyn. I Modsætning til Langeland havde Pietismen slaaet dybe Rødder i Laurvig, ogsaa Herrnhuttismen vandt stor Indflydelse og bevirkede, at Rationalismen ikke fik Fodfæste. Gert Hansen, den betydeligste Nordmand indenfor Herrnhutterbevægelsen, var rejst den lange Vej ned til Grev Zinzendorf, for paa selve Stedet at blive indviet i

Beskrivelse

over

det smukke og fornønlige

Stamhus og Herresæde

Lundsgaard

ved Kierteminde i Fyen

med

underliggende Eyendomme og Herligheder

og

Efterretning

om

alle Gaardens og Godssets Ehere

indtil denne Tid,

Efter Muelighed samlet og udført ved

Ludwig Boesen,

Sognepræst for Rynkebye og Revninge

Menigheder.

Kjøbenhavn, 1769

Trykt og bekostet af Kongl. Univ. Bogtr. A. S. Godiches
Efterleverste, og findes sammesteds tilkiøbs.

Tilegnelsen lyder som følger:

Høj- og Velbaarne Herre
Herr

Jens Juel

Deres Kongl. Majestets til Danmark og Norge etc.
Kammerherre

Stifter og Herre af Stamhuset
Lundsgaard og Tershauge
min naadige Patron

overleveres underdanigen disse ringe Blade
til Vidnesbyrd om

min Høragtelse og Taknemmelighed
for beviiste Belgierninger
og ønskes hierteligen at
alle Herrers Herre

maa ved Deres tiltagende Aar
endnu længe opholde Dem
til

Deres Højadelige Families
og

alle Underdaneres Beste,
herefter bevare

den af Dem saa smukt opbygte Gaard
fra Ildens Magt og andre uhyggelige Tilfælde
og for al Ting skienke Dem
de beste Betsignelser for Siæl og Legem
af

Ludvig Boesen.

Brødremenighedens Lære. Han opholdt sig i længere Tid i Generalens Grevskab og holdt mange offentlige Møder, ved hvilke han skabte talrige Proselytter. Forordningen af 13. Januar 1741 blev ikke haandhævet saa strængt i Norge som i Broderriget, og følgelig blev Gert Hansen nogenlunde ladet i Fred. Ogsaa Hauge vandt Tilhængere blandt Laurvigs Indvaanere. Hauge følte sig selv nøje knyttet til Herrnhutterne, og det var mellem dem, han skabte sine første Proselytter. Medens det paa Fyn hovedsagelig var Præsterne, der var ilde stemt mod de Vakte, saa den norske Gejstlighed for den største Dels Vedkommende med venlige Øjne paa Hauge, det var saa meget mærkeligere, som han baade i Tale og Skrift skarpt angreb Norges Præstestand. Derimod var de verdslige Myndigheder ham ilde stemt og vilde af al Magt holde ham nede. Hauge var Norges første Lægprædikant, og Navnet »Sværmer« blev straks klæbet paa ham, han proklamerede nemlig, at hans Omvendelse og religiøse Propaganda skyldtes en Aabenbaring: Kristus havde vist sig personlig for ham og befalet ham at drage ud og omvende Menneskene. Af Embedsmændenes Indberetning til Kancelliet fik dette Indtrykket af, at Hauge fremkaldte »utidig Grublen«, og at Folk ved ham lokkedes til »sørgmodig Ørkesløshed«. Hauge fik Skyld for meget, som han ikke med Rette kunde gøres ansvarlig for, det gik med ham som med saa mange andre Agitatorer, hans Disciple førte hans Lære ud i Konsekvenser, som Læreren ikke selv kunde følge, det var saaledes uretfærdigt, da Rygtet gav Hauge Skylden i en meget opsigtsvækkende Sag: En Lægprædikant, ivrig Tilhænger af Hauge, dræbte et nyfødt Barn, for at det ikke skulde henfalde til Synd, dette Barnemord gav Anledning til, at man

begyndte at gaa strængt til Værks mod Hauge. Dertil kom yderligere, at Hauges mere verdslige Venner skadede ham ligesaa meget som hans religiøse Meningsfæller: Hauge, der var Storkøbmand og havde mange Skibe paa Søen, havde ikke Tid til at ofre sig helt for denne Virksomhed, da hans Virken som Lægprædikant distraherede ham herfra. Nogle betroede Mænd begik svingagtige Handlinger indenfor Hauges Forretning, og da det blev opdaget, gav de deres Principal Skylden. Det danske Kancelli gav nu Ordre til den stedlige Øvrighed om at arrestere Hauge, hvorefter der blev nedsat en Kommission til at undersøge hans Forhold. Saaledes stod Sagerne, da Generalen i 1805 solgte Laurvig, men af Indberetninger fra hans Funktionærer i Laurvig ses det, hvilket Røre Begivenheden havde vakt indenfor Grevskabet og over det ganske Norge. Hauge havde et mægtigt Tilhæng fra de sydligste af Norges Egne helt op til Nordkap. Kancelliet ønskede derfor ikke at skabe en Martyr, der kunde blive farligere end den oprindelige »Sværmer«, men gik frem imod ham paa samme Maade som mod Kristen Madsen paa Fyn, idet man holdt Processen svævende i Aarevis og lod Hauge have den videst mulige Frihed. Efter at have siddet nogen Tid i et mildt Fangenskab fik Hauge Lov til at tage, hvorhen han vilde, dog maatte han ligesom Kristen Madsen love ikke at afholde gudelige Forsamlinger; ligesaa lidt som den fynske Kollega holdt han Løftet, men rejste rundt og prædikede. Hauge havde bedre Greb paa at behandle dem, han og hans Tilhængere kaldte »Verdens Børn«, for han gjorde straks efter sin midlertidige Løsladelse Autoriteterne velvillige imod sig ved at oprette tvende Saltkogerier, han havde opfundet en Metode til at frembringe Salt, som det var me-

get vanskeligt at skaffe tilveje under Krigen med England, han lærte Bønderne og Fiskerne selv at lave Salt og gjorde dermed Staten en betydelig Tjeneste. Dommen, der først faldt det Aar, Norge blev adskilt fra Danmark, blev ligesom Kristen Madsens latterlig mild i Forhold til hele det Postyr, man havde rejst: En ubetydelig Pengebøde.

Hauge havde Forbindelse med de enkelte Nordmænd, der var knyttede til Grundtvig, saaledes Professor Hersleb, den mest fremragende norske Teolog i Datiden, og hans Kollega Stenersen.

Da Generalen arvede det norske Grevskab, var Bergensen Johan Lakier Sognepræst i Laurvig By, som personel Kapellan havde han den Christian Fabricius, der senere blev kaldet til Præst i Tranekær; samtidig med at være Kapellan i Laurvig sad Fabricius som Sognepræst i den til Grevskabet hørende Kirke i Brunlanes Sogn. Fabricius' Fader havde samtidig været Godsforvalter og Birkedommer i Laurvig; disse tvende Stillinger vare ulørenelige i Danmark, men Laurvig eragtedes for det fornemste Grevskab »udi vore Riger og Lande«, og her kunde sligt derfor nok lade sig realisere, da der var tilkendt Besidderne større Magt og Indflydelse som Følge af deres Slægtskab med Kongehuset. Lakier var kaldet af Generalens Fader, som hans Efterfølger udnævnte Frederik Ahlefeldt Johan Frederik Sartz, hvis Virksomhed i Laurvig faldt sammen med den af Hauge fremkaldte Bevægelse, der ogsaa overskyllede Generalens Gods. Sartz, der var meget verdslig og desuden rig baade paa Gods og Guld, saa med den dybeste Foragt paa denne Lægmandsbevægelse, han blev senere Herredets Provst, slog sig paa Politik og indvalg-

tes i det overordentlige Storting af 1814, som Repræsentant for Laurvig og Sandefjord. Som Stortingsmand stemte han for Norges Tilslutning til Sverig. Sartz var baade Storkøbmand, Skibsreder og Godsejer, med sine rige Midler udfoldede han megen Godgørenhed, ofrede desuden store Summer paa almennyttige Foretagender i Laurvig, navnlig paa Skolen. Den megen private Virksomhed bragte Provsten i et ganske særlig nært Forhold til Menigheden, der i hans Embedstid gik meget flittigt i Kirke, i Henhold til Statistikken gik af Laurvigs halvtredie Tusinde Indbyggere nitten Hundrede til Alters aarligt.

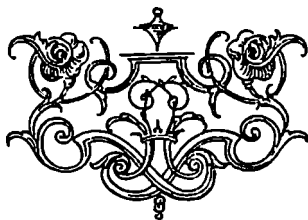
Af andre mere fremstaaende Præster ved det norske Grevskabs Kirker i Generalens Tid skal vi nævne følgende: Andreas Henne, der var Præst ved Brunlanes Kirke og fra først af ihærdigt støttede Generalen i hans Arbejde for Skolevæsenets Forbedring, herved kom han paa Kant med sin Menighed, der ikke udmærkede sig ved Reformiver; for at faa Fred trak han i Land og lempede sig saa meget som muligt efter sine Sognebørn. At Generalen var Pastor Henne bevaagen trods hans manglende Energi i Skolesagerne, kan ses af den Omstændighed, at han kaldede Sønnen til Præst i det store Sogn Hedrum, inden den unge Mand havde fyldt 25 Aar, før den Tid havde Conrad Henne været Kapellan i Laurvig By. Den yngre Henne blev sin Faders Efterfølger i Brunlanes og efterfulgtes i Aaret 1800 af Jens Samsing, den ivrige Rationalist, der var en af Huges Forfølgere. Samsing var en meget jordbunden Mand, der ved sin praktiske Dygtighed, blandt andet som Landbruger, satte sig i Respekt hos Menigheden; det blev almindelig troet, at Præsten kunde hekse og ved Hjælp af denne Evne var i Stand til at opdage Tyverier, ligesom



KIRKEN I LAURVIG

man for ramme Alvor mente, at Præsten førte Kampe med den personificerede Djævel, der flere Gange skulde have vist sig i Præstegaarden.

Provst i Laurvigs Provsti og Præst i Sande Herred Schelven var ved Siden af at være Præst tillige Historiker, han udgav saaledes i 1796 en Skildring af Grevskabet Laurvig, som han indledede med et Motto fra Horats: »Est quodam prodire lenus, si non datur ultra«.



SKOLEN

MEDENS Almueskolevæsenet paa Landet stod langt tilbage mange Steder i Danmark, inden Forordningen af 1814 traadte i Kraft, var Forholdene i saa Henseende gode paa Langeland. Dette skyldtes Generalens Fader og Bedstefader, hvoraf navnlig den sidste var meget interesseret i Pædagogik. Forordningerne af 23. Januar 1739 og 29. April 1740 »om Skolerne paa Landet« blev for Langelands Vedkommende gennemførte af Generalens Bedstefader, og vel at mærke ikke alene paa selve Grevskabet, men paa hele Øen, hvilket viste Regeringens Tillid til Ahlefeldts Dygtighed og Interesse for Skolesagen, for egentlig skulde Amtmanden have forestaaet Ordningen i de Dele af Øen, der ikke var Grevskabet undergivet. Foruden Amtmanden skulde de stedlige Præster være med til Gennemførelsen af Forordningerne, men da samtlige Øens Præster med Undtagelse af Rudkøbings ansattes af Greven, var det praktisk talt ham, der havde hele Sagen i sin Haand, for Grevskabets Vedkommende var han selv Amtmand. De tvende Forordninger dannede Begyndelsen til et egentligt Skolevæsen paa Langeland, idet Frederik den Fjerdes Forordning af 1721 om Oprettelse af Rytterskoler ikke gjaldt for

Øen. Det maa dog ikke opfattes saaledes, at der overhovedet ingen Skoleundervisning fandt Sted paa Langeland inden 1739, i samtlige Øens Sogne gav Degnene Børnene Undervisning i Kristendom. Degnene gled ganske automatisk over til at fungere under den nye Ordning, men da Gerningen blev adskilligt mere omfattende, ansattes der Hjælpelærere. Disse blev populært ogsaa kaldt Løbedegne, medens man betegnede de andre som Sædedegne. Senere fik Hjælpelærerne det halvt officielle Navn Substitutter. I Christian den Sjettes Forordning kaldes Hjælpelærerne Skoleholdere. Forordningen af 1814 gennemførte Betegnelsen Skolelærer. Navnet Løbedegn hidrørte fra Forpligtelsen til at give Undervisning ikke alene i det Sogn, hvor den paagældende var ansat, men ogsaa andre Steder, hvor der var mange Børn og derfor særlig Brug for ham.

Ledelsen af hele Øens Skolevæsen udgik fra Godskontoret i Tranekær, og Godsforvalteren var Kasserer. Dette var ikke nogen uvigtig Stilling, idet Pengevæsenet var Genstand for en meget indviklet Ordning: Grevskabet udredte 24 Kroner til Skolerne i hvert af Øens Sogne, de større Lodsejere skulde tilsammen svare det samme Beløb i hvert Sogn, Grevskabets Forpagtere betalte hver især 4 Kroner om Aaret, Præsten 2, det sidste kunde synes lidt haardt, da Gejstligheden havde megen Ujævnhed med Overopsynet ved Skolerne, men Tilskudet var af den Grund sat forholdsvist lavt. Alle de andre Beboere maatte svare efter en Ligning, ogsaa Tyendet havde Forpligtelser overfor Skolevæsenet, en Tjenestekarl maatte saaledes betale 4 Øre aarligt; og for at man kunde være sikker paa de 4 Øre, skulde Husbonden holde Beløbet tilbage af Vedkommendes Løn.

Skolevæsenets Regnskab laa til behageligt Eftersyn paa

Godskontoret, udenfor Regnskabet holdtes Udgifter til Lokaler, dem sørgede Grevskabet for. Det var en meget betydelig Indflydelse, de to Forordninger tillagde Grevskabets Besiddere, idet det var disse, der afgjorde, hvor mange Skoler der skulde oprettes paa Langeland, de bestemte Lærernes Løn og paalignede Udgifterne til Skolevæsenet paa Øens Beboere. Rammerne var meget vide, idet Christian den Sjettes Forordning absolut ingen Direktiver gav, men indskrænkede sig til at henstille, at rette Vedkommende, in casu Langelandsgreverne, » ligne hvad Skoleholderne for det øvrige til deres nødtørftige Ophold udi Løn og Indkomst skulle nyde, formodende, at de behandle Skoleholderne saaledes, at de ikke skulle gøre deres Arbejde sukkende«.

Degnenes Løn blev som Følge af det forøgede Arbejde sat noget op, nemlig med Halvdelen af Hjælpelærernes Aarsløn, der udgjorde 56 Kroner. Degnenes Løn bestod ellers i Indtægten af deres Avling, Hjælpelærerne fik i Tilskud til Lønningen Græsning og Foder til en Ko og 20 Læs Tørv om Aaret, Lønningen in natura var paalignet de respektive Sognes Beboere.

Fremskridtet fra de gamle Tilstande til dem, der fremkaldtes af de to nye Forordninger, var det, at der foruden i Religion nu ogsaa blev undervist i Læsning, hvad der gik ud over det, maatte Skolebørnenes Forældre betale ekstra. For at undervise et Barn i Skrivning, skulde Læreren have 2 Øre om Ugen, Regning takseredes til 4 Øre. I sin Instruks for de langlandske Skoler tilføjede Generalens Bedstefader: »Dog skulde der findes fattige Børn, som til at Skrive og Reigne hafde Begjærighed og disposition, nyder de samme Information uden Betaling«.

Foruden de her nævnte Emolumenter tilkom der Degn og Lærer Degnetraven, der ydedes in natura, enten i Skæppe eller i Neg, det var beregnet til en Trediedel af det, der ydedes Præsten. Medens Degnetraven var paalignet Menigheden efter Lejlighed, var Ofret frivilligt, der ofredes baade i Valuta og in natura.

Navnlig Generalens Bedstefader overvaagede med stor Iver og Interesse Undervisningen i de langlandske Skoler, hvor han hyppigt indfandt sig personligt i Timerne.

Grev Ahlefeldt var ikke ene om sin Interesse for Skolen, den var almindelig mellem Danmarks Godsejere, der kraftigt ansporedes af Kongerne; særlig Frederik den Fjerde og Christian den Sjette var meget ivrige for et forbedret Skolevæsen, en Tilbøjelighed, Frederik den Sjette tog i Arv efter sine Fædre.

Forordningen gav nogle Direktiver angaaende de eventuelle Læreres Kvalifikationer; da Landet var oversvømmet af Studenter, saa godt som hver Købstad i Landet, Rudkøbing inclusive, havde sin Latinskole, ønskede man at se brødløse Studenter i Degneembederne: » . . . og i hvorvel Vi allernaadigst gjerne se, at Degnekaldene efter Lovens 2—15 med skikkelige og dertil duelige Studenter forsynes, og derfor hermed alvorligen befale, at samme alle Ustuderede, der ellers kunde ligesaa vel have de til Degneembedet fornødne Videnskaber og ligesaa gode Testimonia skulle foredrages . . . , men om nogen skikkelig Student tre Aar vel har forrettet Skoleholderembede, saa han derfor kan fremvise gode Skudsmaal, saa skal han siden fremfor alle andre til Degnekald befordres, om han det forlanger«. For at være paa den sikre Side krævede

Forordningen følgende: » . . . saa bør dog Menigheden og Kirken ej bebyrdes med nogen uduelig eller til Skolehold utjenlig Degn, derfor at han er bleven Student, men ville hermed allernaadigst, at gudfrygtige, bequemme og veløvede, men ustuderede Personer maa og skulle foredrages saadanne Studerede, som ingen gode og tilstrækkelige testimonia vitae fremvise og ikke til opbyggelig Skolehold findes at være ligesaa bequemme«.

Som man kunde vente af en Forordning udstedt under Christian den Sjettes Regimente, var Kirkens Tarv i første Række Ledetraaden. Det fremgaar da ogsaa tydeligt af Indledningen til Forordningen: » at som Forfarenheden viser, hvilken usigelig Skade, Kirken og Landet derved tilvoxer, at Ungdommen, helst af den gemene Almue, hidtil ei overalt har haft Lejlighed nok, saaledes som ske burde, at oplæres i sin Kristendoms Grund, samt i Læsen, Skriven og Regnen, og derover tildels i saadan ynkelig Uvidenhed er opvoxen, at de hverken i det aandelige eller legemlige vide rettelig at søge og befordre deres eget Bedste, saa have Vi anset det for en af de største Velgierninger for Vore kiære og tro Undersaatter, og for en uforbigængelig Nødvendighed for Landet efter Vores Høist Saligste Herr Faders høilovlig Ihukommelse Hans Eksempel, at lade danske Skoler overalt i Vort Rige Danmark paa en bestandig Fod saaledes indrette, at alle og enhver, endog de fattigste Børn, overalt paa Landet kunne tilstrækkeligen undervises om Troens Grund, samt Salighedens Vej, Orden og Midler, efter Guds Ord og den evangeliske Kirkes sande, i Børnelærdommen korteligen forfattede Lære, saa og i at læse, skrive og regne, som saadanne Videnskaber,

der ere alle og enhver, af hvad Stand og Vilkaar de end maatte være, nyttige og fornødne«.

Kravet om at Børnene paa Landet foruden Læsning ogsaa skulde lære at skrive og regne annulleredes allerede i selve Forordningen, idet Paragraf 37 udtaler: »Børnene bør saa længe undervises, indtil de i det mindste have lært færdig at læse i en Bog og vide deres Kristendom, saaledes at Præsten skønner, at de fra ordentlig Skolegang kunne befries«. Det blev da ogsaa ordnet de fleste Steder paa samme Maade som paa Langeland, at de Forældre, der ønskede, at deres Børn skulde lære noget mere, traf Aftale med de respektive Degne og Hjælpelærere. En Bagdør lod Forordningen staa aaben, idet den bestemte, at de Børn, der ikke kom ud at tjene, inden deres Konfirmation »gaar hver Vinter mellem Rugsæden og Vaarsæden i Skole«. Forordningen indprenter yderligere de Unge, saavidt de er ugifte, at gaa til Katekisation.

Generalens Bedstefader udarbejdede selv en »Indrætning og Anordning for Skoele-Werket paa Langeland«, og det var paa Grundlag af den, at Generalen maatte tage fat, da han som den ivrige Pædagog, han var, skulde i Lag med Reformeringen af Skolevæsenet paa Langeland. Forordningen af 1814 kom først 23 Aar efter, at han havde tiltraadt Besiddelsen af Grevskabet Langeland.

Den langlandske »Indrætning« var saa nogenlunde holdt i Christian d. Sjettes Aand og selvfølgelig baseret paa Forordningerne af 1739 og 40. Indledningen peger i den rigtige Retning: ». . . . saaledes er udfunden og fastsat, at Guds hellige Naufns Ære og Hans Kongelig Maytts høj-Christlige intention, til Ungdommens Underviisning, ey alleene i dens Børne-Lærdom og Christendom, men endog

i Skriven og Reigen kan vorde fremmed, og det med maadelig Bekostning og nogenlunde taalelig Udgift for Almuen, Til hvilken ende og for over Aar og Dag siden til de Herrer Proprietarier og samtlige Lods Ejere her paa Landet er omsendt eet i overensstemmelse med dette opsatte Project, som af eendeel ved paateigning og af andre ved deres Tacito Consensu er vorden billigen og agnoscere. Saa efterskrevne Poster, ved derpaa erholdende Kongelig Allernaadigste Confirmation som visse og bestandige Regler for dette Gud behagelige Wærk herefter u-foranderligen skal holdes og iagttages.«

Med en priselig Hurtighed fik Ahlefeldt det hele sat i Gang, saaledes at Undervisningen paa Langeland kunde begynde i det andet Aar efter Forordningen af 1740's Udstedelse. Samtlige Skolelokaler stod parate i Foraaret 1742, og Undervisningen begyndte overalt efter Høst. Det, det kneb haardst med, var at faa de paalignede Pengebeløb indkasserede, selve Starten krævede naturligvis en Del. Pengene vare udskrevne efter Hartkorn ved forudgaaende Forhandling med Lodsejerne. Disse havde været villige nok til at love Bidrag, men da de skulde ud med Mønten, gjorde mange Vanskeligheder, flest Knuder gjorde Ahlefeldts Nabo Kaas, hans Bidrag indkom først, efter at der var foretaget Eksekution paa Nedergaard.

Indenfor Grevskabets Omraade havde Besidderen Ret til at udnævne samtlige Degne og Lærere. Der var naturligvis baade gode og mindre gode Lærere. Mest kendt af dem alle var Christian Stub, der udgav en Del af sin Faders Ambrosius Stub's Digte, der paa et nær, hidtil kun havde foreligget i Afskrift. At Christian Stub havde arvet noget af sin Faders digteriske Aare, viser følgende Digt til



PROVST SARTZ



PROVSTINDE SARTZ

FØDT BÜGGE

EFTER MALERIER AF PETER PETERSEN

General Ahlefeldts Fader, der havde kaldet ham til Degn
i Fuglsbølle:

Min Stub¹ har kun et Skud,
hvorfra skal jeg faa Brænde?

Mon Gud mig vilde det
fra Himmelen nedsende?

Nej! Altfør højt begjært,
tilmed jeg ikke tror,
at Træ og Brænde i
Guds Paradis opgror.

Nej! var jeg først kun der,
saa led jeg ingen Kulde;

da blev jeg varmet op
af evig Sol tilfulde;
men nu jeg mødig her
i Verden om maa vanke

og mig saa smaaligen
en Pind og Skikke² sanke,

som kunde varme mig
mit arme usle Skrog,
naar jeg helt tankefuld
vil læse i en Bog.

Bevis den Naade da
mod mig forfrosne Stympen,
som sig for Armod og
den kolde Vinter krymper,
at mig maa vises ud

¹ Det over Jorden staaende Stykke af et fældet Træ. Ordspillet refererer sig til, at Christian Stub kun havde et Barn. ² Gammelt Udtryk for Brænde; Ordet maa udledes af »skikke«, der efter Datidens Sprogbrug kunde betyde tildanne, altsaa i dette Tilfælde tildannet Træ = Brænde.

et Træ med Bul¹ og Stab²,
 som kunde varme mig
 til Vinteren den slap.
 Saa vil jeg ogsaa der
 ved Brændets varme Gløde
 med fuppet³ Pæremost
 min Gane stadig bløde
 for hvert et Klunt⁴ jeg sank,
 jeg vilde ønske saa:
 Gid Stammen Ahlefeldt
 i Velstands Flor maa staa!⁵

Digtet havde den tilsigtede Virkning, for Christian Ahlefeldt lod udvise et Træ til Ansøgeren.

Generalens Tiltrædelse som Besidder af Langeland faldt sammen med Oprettelsen af Blaagaard Seminarium i 1791. Forinden var der oprettet tvende andre Seminarier indenfor Monarkiets Grænser, først et i Kiel 1781 og 5 Aar efter et i Tønder, begge tyske. Kielerseminariets Tilblivelse skyldtes Cramer, som vi paa et tidligere Tidspunkt have

¹ Stammen af et Træ. Da en Bul ogsaa betød en Trøje, laa der i Ordet en Hentydning til, at Læreren kunde ønske sig et saadant varmende Klædningsstykke. ² Et langelandsk Udtryk for det ovennævnte Ord Stub. Da Christian Stub vidste, at det langelandske Forstvæsen tillagde »Stabben« en Fjerdedel af hele et Træs Værdi som Brændsel, var Ordet ikke alene indsat for at afgive Rim paa slap. ³ Det gamle Ord futte betyder at forbrænde hurtigt og med en ejendommelig Lyd, her skal Glosen formentlig opfattes som Udtryk for Pæremostens hurtigt berusende Virkning. ⁴ Det gamle danske Ord Klunt anvendtes baade overfor Mad og Drikke og kunde betyde en Klump og en Slurk. ⁵ Digtet blev fundet og afskrevet af Lærer Winther i Fuglsbølle og er meddelt mig af den Af-dødes Søsterdatter, Frøken Kristine Ottesen i Svendborg.

haft Lejlighed til at omtale indgaaende. Cramer stod paa Overgangen til Rationalismen, hvad det nye Seminarium kom til at blive præget af, hans Syn paa Bibelen var det ægte rationalistiske, at den fremfor alt skulde tjene til at vække Sansen for Dyd; iøvrigt var Cramer utrættelig i at paapege Bibelens Betydning som rent æstetisk Værk. Generalen, der fra ganske ung nærede Interesse for Pædagogik, fik fra Slesvig By Lejlighed til at sætte sig ind i Forholdene paa Seminariet i Kiel, og her ansporedes han yderligere til, naar han med Tiden var blevet Lensbesidder, at tage fat paa Arbejdet med at skaffe en bedre Lærerstab end den da forhaandenværende.

Den Mand, der i en ganske særlig Grad skulde komme til at præge de danske Seminarier og derigennem den danske Lærerstand, Peter Outzen Boisen, var udgaaet fra Kie-
leruniversitetet, hvor han i høj Grad havde vundet Cramers, Universitetets mægtige Kanslers, Gunst. Boisen vedblev hele sit Liv at mindes Cramer som sin største Velgører og som den, han skyldte sine fleste aandelige Impulser, under hans Auspicer besøgte han Seminariet i Kiel og blev der heftig grebet af Tanken om Indførelsen af lignende Institutioner i det øvrige Monarki, saaledes at hele Danmarks Lærerstand efterhaanden skulde komme til at bestaa af Seminarister. Allerede medens Generalen levede i Slesvig lærte han Boisen at kende, og det fælles Forhold til Cramer og den fælles Interesse for Seminarieresagen bragte dem hinanden nær. Generalen og Boisen var fuldstændig enige om, at Skolen maatte betragtes som noget langt væsentligere end Kirken, en Opfattelse, der kunde betragtes som ret naturlig hos Generalen, i Betragtning af hans Livssyn, men noget besynderlig hos Boisen, der vilde vie sit Liv til

Præstegerningen. Skønt Boisen vedblev at være Præst lige til sin Død, fraveg han dog aldrig den Grundsætning, at Kirken skulde træde i anden Række og vige Pladsen for Skolen. Boisens Tanke var, at Religionen skulde fjernes fra dens dominerende Plads i Skolen, herom var Boisen og Generalen enige, men førstnævnte vilde selvsagt indrømme Religionen en mere indflydelsesrig Stilling ved Skolen, end Generalen ønskede at gaa med til. De vare enige om, at Kristendomsundervisningen ikke burde begynde paa et for tidligt Tidspunkt, Boisen mente ved 9 Aars Alderen, Generalen kunde tænke sig den udskudt til Konfirmationsalderen. Begge vare af den Opfattelse, at Bibelens Lære, særlig det gamle Testaments, skulde bibringes Børnene med Forsigtighed, og at Steder, der formentlig kunde bidrage til at forvirre Børnenes Moralbegreber eller deres Opfattelse af Staten og Statsborgerens Pligter, burde stryges; for ogsaa Religionsundervisningen skulde tjene til at danne gode Borgere og til at give Børnene Klarhed over, hvorledes de bedst kunde udfylde deres fremtidige Stilling i Staten. Inden den egentlige Religionsundervisning begyndte, skulde Læreren mundtligt søge at bibringe Børnene Kærlighed til og Taknemmelighed overfor Gud; naar det var gaaet op for Børnene, at Vorherre var deres egentlige Fader, hvem de skyldte alt, skulde de lære hvilke Krav, Faderen stillede til dem, og her begyndte saa den egentlige Undervisning i, hvorledes en Statsborger skulde være og ikke være. Børnene skal lære at bruge deres Fornuft, og de skal ogsaa bruge den overfor Bibelen, deres Fornuft skal vise dem, at Bibelen taler sandt, de skal forstaa, at Vantroen er et Udslag af Ufornuft. Miraklerne maatte naturligvis elimineres, da de ikke have noget med Fornuf-

ten at gøre og kunde svække Børnenes Tro paa Bibelen, der følgelig maatte meddeles i Udtog. Denne Gudstro, der var fremkaldt ved Brug af den sunde Fornuft, skulde Børnene lære at anvende til praktiske Formaal.

Boisen var en diametral Modsætning til Danmarks andre Præster, der var Modstandere af Seminarietanken og som i de fra Seminarierne udgaaede Lærere saa en Art Konkurrenter. De andre Embedsmænd saa med de samme Øjne paa Seminaristerne som Præsterne, ogsaa Københavns Universitet og den akademiske Ungdom delte de gejstlige og læge Embedsmænds Fordom mod Seminaristerne. Her dannede dog Føreren indenfor den danske Kirke en Undtagelse: Biskop Balle saa med venlige Øjne paa Seminarierne. Generalen stod ingenlunde alene mellem sine Kolleger Godsejerne med Hensyn til sit Syn paa Seminarier, Navne som Reventlow, Schimmelmann, Daneskjold vidne herom. Baade Godsejernes Arbejde for Sagen og Præsternes Vrangvillie holdt sig langt op i Tiden.

Johan Ludvig Reventlow var af alle Godsejerne den mest interesserede i Seminaresagen, og den, der udrettede mest. Reventlow stod ligesom Generalen Cramers Ideer og Tanker nær, og Cramer skaffede ham nogle Lærere til Skolerne paa Trolleborg. Ganske særlig Vind i Sejlene fik Cramers Indflydelse, da Kansleren selv hvert Aar tog Sommerophold paa sin Gaard Søbo og saaledes blev en nær Nabo af Brahetrolleborg.

Det var fra Tyskland, som han besøgte i sine Studenteraar sammen med Broderen, at Reventlow fik Impulserne, for det var i Tyskland, at Tanken om Seminarier opstod. Reventlow paa Trolleborg oprettede et Seminarium, i hvis Ledelse han tog megen Del, ligesom han var utrættelig

med at overvaage Undervisningen i de nyoprettede Skoler, til hvilke han skrev en udpræget rationalistisk Katakismus. Reventlow var i første Række Philantrop i Rousseaus Lignelse, Rousseau var for ham og adskillige Philantroper indenfor den danske Godsejerstand en Slags Profet. Som Philantrop tog Reventlow sig af meget andet end Skoler og Seminarier. Han havde saaledes ligesom Generalen den største Interesse for Fattigvæsenets Omdannelse, for en bedre Børneopdragelse, for vanrøgtede Børns Frelse. Det var paa Basis heraf, at han stiftede en Opdragsanstalt, der blev opkaldt efter hans Ven A. P. Bernstorff. I dette »Philantropin« vilde Reventlow, der paa saa mange Maader havde vist sit sociale Frisind, vise sit religiøse Frisind, hvorfor Eleverne blev underkastede den mest forskelligartede religiøse Paavirkning, der spændte fra katolsk til deistisk, saa kunde Eleverne selv vrage eller vælge. Mange i Datiden fandt Ideen og dens Gennemførelse meget upraktisk, men de tyske aristokratiske Kredse i Hovedstaden gjorde saa til Gengæld desto større Reklame for Foretagendet. Baade Trolleborg Seminarium og »Bernstorffsminde« vare stærkt tysk prægede og havde en Del tyske Lærere, der først efter deres Ankomst til Fyn maatte lære Dansk for at kunne gøre sig forstaaelige for deres Elever. Det generede ikke Reventlow, der ligesom Generalen ogsaa indkaldte tyske Haandværkere. Han gjorde lige saa lidt som General Ahlefeldt Forskel paa Dansk og Tysk, det var for ham ganske synonyme Begreber, for Generalen stod det som noget saa selvfølgeligt, at han overhovedet ikke beskæftigede sig med Spørgsmaalet, vi have set, hvor overlegent han tog paa det ved Ansættelsen af en tysk Præst paa Langeland. Reventlow derimod gav Tanken Udtryk baade

i Skrift og Tale, formodentlig spillede der noget personligt ind her. Generalen stod paa samme gode Fod med de danske og tyske indflydelsesrige Kredse, medens Reventlow var lyst i Kuld og Køn af den Bernstorff-Schimmelmanske Clan og i nogen Maade opfattet som en Outsider af det tyskfiendtlige Parti. Reventlow har sikkert følt sig trykket af dette Forhold, derpaa tyde nogle Ytringer i et Brev fra ham: »Burde man ikke søge at udrydde den overdrevne Patriotisme eller saa kaldede Danskhed, der kaster en ufornuftig Foragt paa de fremmede og især paa de Tyske, der ofte udarter til den ublueste Fornærmelse? . . . Derimod før indskærpe den rette Patriotisme for indenlandske Varer og give disse Fortrin fremfor de fremmede Varer, der yndes saa meget hos os?«

Reventlows Raadgiver i alt hvad der angik Skolesager, var Udlænding, den halvt franske, halvt tyske Villaume, der først var Huslærer for Reventlows Børn, derefter Grevens højre Haand baade ved Oprettelsen og Driften af Trolleborgs Seminarium og »Bernstorffsminde«. Villaume var allerede, inden han flyttede til Danmark, en frugtbar og skattet Forfatter af Bøger med pædagogisk og philanthropisk Indhold. Her i Danmark vandt han et betydeligt Navn, blandt andet som den, der fik indført Gymnastik ved den danske Skoleundervisning.

Det nye Skolevæsen paa de reventlowske Godser var ikke ene om sit tyske Præg, det samme gjaldt alle Landets Almueskoler, de nye rationalistiske Skoleprincipper havde man udelukkende fra tyske Personer og tyske Bøger. Betegnende er det saaledes, at Lederen af det første Seminarium i Danmark udenfor Hertugdømmerne, Blaagaard, var en Tysker. Principperne for den nye danske Skole var skabt

af den tyske Officer og Godsejer, Frederik von Rochow, Gellerts nære Ven, Basedows Elev og Skaberen af den nye Almenskole i Tyskland. Bindeleddet mellem Rochow og Danmark var Reventlow, paa hvis Godser de første moderne danske Landsbyskoler opstod. Medens Rochows Teorier selvfølgelig ogsaa vare de ledende for Generalen under hans Arbejde med de langelandske Skoler, var Frederik Ahlefeldt ogsaa undergivet en anden Paavirkning, nemlig Pestalozzis, noget vi senere skulle komme tilbage til. Vejen til Danmark for de tyske Skoletanker, for de tyske Pædagoger og pædagogiske Forfattere og først og sidst for Rochow, gik gennem Kiel, og med Kiel havde alle de Godsejere, der som Generalen og Reventlow var interesserede i Pædagogik, en uafbrudt Forbindelse. Forbindelsen mellem Seminariet i Kiel og den danske Godsejerstand lettedes derved, at Seminariet hovedsagelig var oprettet ved Bidrag fra den holstenske Adels Side; af Godsregnskaberne i Tranekær ses det, at General Ahlefeldt under sit Ophold ved Gottorperhoffet ydede Pengebidrag til Kielerseminariets Drift. Cramer, der var Kielerseminariets ledende Aand, ønskede, at Aspiranterne skulde være nogenlunde ubeskrevne Blade, saaledes at de rationalistiske Former for Undervisning kunde virke desto kraftigere, de, der ønskede at blive optaget, behøvede kun at kunne læse, skrive og regne. Undervisningen blev næsten udelukkende givet under den Form, som Generalen satte saa stor Pris paa, Katekisation, i det hele taget blev Samtaler og mundtlig Paavirkning meget benyttede, man mente at følge et saa ophøjet Eksempel som Sokrates'. Bibelen blev bibragt Eleverne i Udtog. Som meget vigtige Fag an-

saas Geografi og Naturhistorie, derimod lagde man meget lidt Vægt paa Historieundervisning. Biskop Münter gav Udtryk herfor i en Henvendelse til den store Skolekommission: »... Om der nogensinde har været peloponnesiske og puniske Krige, kan være dem¹ ganske ligegyldigt; den danske Bonde og overhovedet Bonden i alle Lande har ikke mindste Fordel af en saadan Kundskab«. Selv til Danmarkshistorie fik de fremtidige Lærere kun det nødvendigtigste Kendskab. Elevernes Tænkeevne søgte man at udvikle, de skulde lære at tænke og udtrykke sig klart. Der blev ogsaa undervist i noget, man med et moderne Udtryk kunde kalde Sløjd, saaledes Indbinding af Bøger og Træskærerarbejde til Fremstilling af Møbler og andet Husgeraad. En god Side ved Undervisningen var det, at Lærerne in spe i Tide lærte at tale til deres Elever, idet de hver Dag maatte øve sig i at holde Foredrag, der underkastedes Lærernes Kritik. Sin Kendskab til og Interesse for Seminarieundervisningen modtog Generalen i Kiel, hvis Seminarium han Gang paa Gang havde besøgt sammen med Landgreven af Hessen, Institutionens ivrige Protektor. Men det Seminarium, hvorfra Generalen hentede sin meste Paavirkning, var dog det, der senere oprettedes af Ludvig Reventlows Broder, Landboreformernes store Mand. Det var Vesterborg Seminarium paa Lolland. Begyndelsen skete i Vesterborg Præstegaard, hvor Præsten, den ovenomtalte Boisen, gav Undervisning til Eleverne, der fik deres Logis og Kost hos Bønderne i Sognet. Der blev klaget noget over, at Bønderne var glubske i deres Krav om Betaling. Prisen, der var sat efter Kapitelstakst, var saaledes i Almindelighed beregnet til 8 Tønder Hvede.

¹ Lærerne.

Biskop Boisen gav imidlertid Bønderne Medhold og attesterede, at de ikke kunde præstere præstanda for synderlig mindre. Lederen var Søn af tyske Forældre, født ude ved Vesterhavet i et sønderjydske Sogn ved Højer. Da Boisen havde absolveret sin teologiske Eksamen ved Universitetet i Kiel, kunde han ikke tale et Ord Dansk, men Reventlow kaldede ham uden Betænkeligheder til Sognepræst i Vesterborg under Grevskabet Christianssæde, dog førend den nye Præst kunde tiltræde sit Embede, maatte han atter tage teologisk Eksamen, denne Gang paa Dansk, men skønt han først maatte lære Sproget efter sin Ankomst til København, fik han dog ligesom ved Eksamen i Kiel præ ceteris.

Vesterborg Seminarium blev Boisens Kælebarn, og man gaar ham næppe for nær ved at sige, at hans Indsats her i Livet først og fremmest blev Lærervirksomheden, der overskyggede hans Præstegering. Da Boisen var Rationalist og som saadan overbevist om, at hans Livsgering burde bestaa i at gøre Nytte, har han næppe gjort sig Skrupler ved Tanken om, at hans gejstlige Virksomhed ofte blev Stedbarnet, selv da han avancerede til Biskop over Lolland-Falsters Stift. Han følte med sig selv, at han havde større Anlæg som Pædagog end som Præst, derfor var han ogsaa ganske i sit Es, naar han befandt sig mellem sine Elever, der hang ved ham og betragtede ham som en Fader. Saaledes som det hele var organiseret i Vesterborg Præstegaard, mindede det om vore Dages Højskoler, hvor det levende Ord spillede en større Rolle end det døde Bogstav, og hvor der herskede en fri og kammeratlig Tone mellem Lærer og Elever, og naar Eleverne betragtede Biskoppen som deres Fader, betragtede han til Gengæld dem som sine Børn. Boisen virkede ikke alene som Lærer for sine

Seminarieelever, men han samlede saavidt muligt Stiftets Lærere hos sig og gav dem Undervisning. Det foregik i Høstferien, og Lærerne maatte selvfølgelig komme i forskellige Hold. Det har sikkert været et ejendommeligt Syn at se disse Lærere samlede paa Skolebænken, nogle af dem var gamle, graahærdede Mænd. Men Hengivenheden for Biskoppen var saa stor, at ingen tog i Betænkning at drage til Vesterborg for ligesom at blive Barn paany, man forstod Boisens Tanke hermed, han vilde højne Lærerstanden. Det var ogsaa for at højne Lærerstanden i det almindelige Omdømme, at Biskoppen fik sit Stifts Præster til jævnsides med Lærerne at give Børnene Undervisning i Skolerne. Lærerne blev ligesom finere for den almindelige Bevidsthed, naar Folk saa, at Præsterne ikke regnede sig for bedre end de og deltog i deres Gerning. En anden Virkning var den, at den lollandsk-falsterske Gejstlighed i en ganske særlig Grad blev pædagogisk interesseret, og naar Medlemmer af den blev forflyttede til andre Landsdele, virkede det til at udbrede Interessen for Almenundervisning. Vesterborg Seminariums Ry bredte sig hurtigt, ikke alene over hele Danmark, men over hele Norden, og ganske kort Tid efter Oprettelsen tilstod Staten Seminariet et aarligt Tilskud af 600 Rigsdaler.

Naar Generalen, saaledes som det fremgaar af hans Korrespondance, var saa ivrig for Oprettelsen af Seminarier og endog besluttede sig til selv at oprette et saadant i Tranekær, var Grunden blandt mange andre den, at han saa, at der foruden de mange gode langlandske Lærere ogsaa var adskillige ringe, ja, nogle, hvis Kundskaber var under Lavmaalet. Den gamle taabelige Fabel om, at Godsejerne ansatte deres afdankede Kuske og Kammertjenere i Lærer-

embederne, havde ligesaa lidt hjemme paa Langeland som noget andet Sted i Danmark, det være sig før eller efter Udstedelsen af Forordningerne af 1739 og 40, der ganske udelukkede den Art Ansættelser; men ikke desto mindre var der nogle enkelte Lærere i langlandske Sogne, der vare saa svagt belastede med Viden, at det sikkert havde været til mere Gavn for vedkommende Menighed, om disse »Lærere« var blevet erstattede med Tyende fra Tranekær. Det er saaledes notorisk, at saa sent som i 1809, underskrev Læreren i Bagenkop, Hoppe, sin Lønkvittering saaledes:

» . . . vor for ieg under Danist Qvæterer

Hoppe

Skolehaader paa Bagen Kop«

Skoleundervisningen i Bagenkop har aabenbart haft sine Mangler, at dømme efter selve Lærerens Færdighed i at bogstavere.

Som i saa mange andre Tilfælde i Generalens brogede Virksomhed kom det personlige Moment til at betyde saare meget, idet Generalen blev grebet af et ligefrem passioneret Venskab for en Seminarist, der omkring Aarhundredeskiftet blev ansat som Lærer i Tranekær. Generalen gik en Tid lang ganske op i dette nye Venskab, der blev et Sidestykke til det tidligere Forhold til Forvalter Seehusen. Generalen var daglig sammen med Friedrichsen, og gennem Venskabet for ham groede en Sympathi for Seminarister i al Almindelighed op, en Sympathi, der tog saadan Overhaand, at adskillige besindige Mennesker rystede paa Hovedet over denne Generalens nye Passion. Venskabet med Generalen synes ikke at være gaaet Friedrichsen til Hovedet, han var en helt igennem hæderlig Mand, der ikke vilde misbruge

den Tillid, der vistes ham, at han søgte at øge Generalens Interesse for Ansættelse af nye Seminarister, er der ikke noget at sige til, han var nemlig selv den første Seminarist paa Langeland og synes at have været den første danske Seminarist, Frederik Ahlefeldt kom i nærmere Forbindelse med, tyske Seminarister havde han alt dyrket i Gottorperaarene. Ved en enkelt Lejlighed ansatte Generalen en Ikke-seminarist som Lærer, men vedkommende var rigtignok ogsaa blevet uddannet af Friedrichsen, og det var for Generalen en endnu bedre Garanti end det bedste Testimonium fra Vesterborg eller Blaagaard Seminarium. Dette nye Venskab vakte den samme Skin-syge mellem Grevskabets Funktionærer som Forholdet til Seehusen, som man saa inderlig havde glædet sig over at være blevet af med. Friedrichsen tegnede oven i Købet til at blive farligere end Seehusen, der iøvrigt heller aldrig havde misbrugt sin Stilling som Yndling. Da der mellem Funktionærerne var et Kapløb om, hvem der kunde faa mest Magt over Generalen, følte man sig meget ubehageligt berørt over den nye Favorit. Bestræbelserne for at komme Læreren til Livs ved Øretuderi mislykkedes som sædvanlig, det var noget, Generalen var ganske uimodtagelig for, det vidste Folk iøvrigt, men det var dog et Forsøg værd i Betragtning af den nye Konkurrents Farlighed. Maalet synes at have været fuldt, da Generalen ved et stort Middagsselskab paa Tranekær, hvor der var Rangspersoner til Stede, blandt andre Provsten, lod Lærer Friedrichsen sidde ved sin højre Side. Provst Saxtorph, der var en fordomsfri Mand, tog Situationen med smilende Anstand, han vidste desuden, at der var et Præcedens, idet Reventlow ved en lignende Lejlighed havde anbragt Læreren i Korinth

ved sin Side og demonstrativt omfavnet bemeldte Lærer, da man rejste sig fra Bordet. Reventlow vilde gennem denne Handling hædre Lærerstanden i Almindelighed og Seminaristerne i Særdeleshed og vise, hvor højt han satte Standen, det gik ganske efter Recepten »seid umschlungen Millionen«. Generalen har sikkert i højere Grad ønsket at hædre Vennen end Seminaristerne i Almindelighed og han yndede, naar det passede ham, at sætte sig ud over Skik og Brug. Frederik Ahlefeldt havde desuden ikke Reventlows naive Tillid til slige impulsive Handlingers store Betydning. Reventlow mente virkelig, at en Scene som den nævnte betød noget for hele Danmark epokegørende, ligesom Indvielsen af en ny Æra. Reventlow opnaede i alt Fald, at der blev talt Landet over om Middagsselskabet paa Brahetrolleborg, og Akten berømmes højt i nogle Kredse.

Det tjener i høj Grad til den langelandske Gejstligheds Ros, at den fuldt og helt stillede sig paa Generalens Side i hans Krav om at faa Seminaristerne frem. Saxtorph nede i Magleby, Suhr i Rudkøbing, Østrup i Longelse, Schurmann i Lindelse vare akkurat lige saa seminaristbegeistrede som Generalen. Det nære Forhold mellem Kirke-Skolepatronen og Øens Præster øvede her sin Indflydelse. Sikker er det, at Generalen saa meget som muligt virkede for, at Præster og Lærere skulde samarbejde, det var vel ogsaa noget af Hensyn hertil, at han under sin Inspektion af Skolerne gerne var ledsaget af en Præst eller af Provsten. Det var ogsaa under Indflydelse fra Generalens Side, at adskillige af Langelands Præster gav regelmæssig Undervisning i Skolerne, ligesom det for en stor Del var ham, det skyldtes, at Katekisation var mere almindelig paa Langeland end i de fleste andre af Landets Egne. Langeland var en

Slags Oase i Ørkenen, hvor Præster og Lærere omgikkes paa en behagelig Maade, Lærerne var velseete Gæster i Præstegaardene lige saa vel som hos Gaardmændene. Ægteparret Graae i Bøstrup Præstegaard vilde fra først af bevare den gamle Holdning overfor Lærerne, men ogsaa dem rev den nye Tid med sig, in casu under Indflydelse fra Generalens Side. Et Forhold, der bidrog til at fylde Kløften mellem Gejstligheden og Lærerne, var den Omstændighed, at Generalen ansatte et Par Lærere, der var nær beslægtede med nogle af Øens Præster, hvilket ikke synes at have vakt noget som helst Røre hverken opefter eller nedefter.

Til Pastor Marstrand.

Naar 2 Personer, som allerede har Løfte paa Degnekalde, først bliver befordret, skal Deres Velærværdigheds Svoger, Skoleholderen i Hennemved, ved forefalden Vacance, komme under Betragtning, naar han dertil findes duelig og samme maatte forlange, som jeg ifølge meget ærede under 23. Julii ey skulle lade være umeldet.

1794, August 12.

AHLEFELDT L.

Udenfor Langeland havde de allerfleste Præster den Tro, at Seminaristerne var vigtige, og at de, naar man ikke af al Magt holdt dem nede, vilde ende med at se deres gejstlige Foresatte over Hovedet. Præsterne gjorde sig derfor al den Umage, de kunde, med at tvinge den nye Slags Lærere ned paa et saa lavt socialt Niveau som muligt, søgte at latterliggøre dem, talte om deres manglende Kundskabs-

fylde, kaldte dem »Halvstuderede Røvere«, et Navn, der længe blev fastholdt og med en saadan Iver udbredt af baade gejstlige og verdslige Embedsmænd og af Akademikerne i det hele taget, at Ordet Seminarist tilsidst blev en Slags Skældsord. Værre blev det naturligvis, da i 20erne og 30erne af det nittende Aarhundrede den saa pludselig opdukkede Interesse for Skolevæsenet begyndte at tage noget af sin tidligere Kraft. Nu kunde Sognepræsterne uhindret udfolde deres Hovmod overfor Lærerne, der med en ilde anbragt Taalmodighed fandt sig i deres Foresattes Behandling. Bastholm havde forudset denne Tingenes Tilstand og ønsket at hans Protegéer, Seminaristerne, ude omkring i Sognene skulde kaldes »Folkelærere«, hvorved han mente, at Standen ligesom vilde blive højnet, men Forsøget prellede af paa Præsternes Uvilje og Lærernes ydmyge Underkastelse under deres gejstlige Overhoveder. Denne Ydmyghed bidrog til den almindelige Latterliggørelse af Lærerstanden, der ogsaa vandt Indpas i Litteraturen og paa Theatret og holdt sig til ind i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede. Paa et enkelt Punkt holdt Lærerne gennemgaaende Stand, adskillige Præster stillede det Krav til de dem undergivne Lærere, at de skulde være Dus med Gaardmændene i Sognene, et Krav der kraftigt støttedes af Bønderne selv, men Lærerne bøjede sig ikke.

I enkelte Tilfælde kunde der være noget berettiget i Dan- nelsesfilistrenes Uvilje mod Seminaristerne, idet disse til Tider gerne gave sig Udseende af at sidde inde med mere Viden, end de i Virkeligheden havde; Seminaristernes noget overfladiske Kundskaber og Manglerne i deres Dan- nelse kunde paa den Maade træde skarpere frem. Indenfor Regeringskredsene var der en vis Bestræbelse efter at stække



LANGESTRANDS KIRKE

Vingerne paa Seminaristerne, for at disse ikke skulde blive for store paa det, Seminarieforstanderne fik Tilhold om ikke at bibringe de unge Mennesker Kundskaber, som man mente var over deres Stand, og det blev indskærpet Lederne, at de skulde lære Eleverne Ydmyghed, Beskedenhed, Nøjsomhed og tarvelige Sæder, det berømte eller berygtede Hyrdebrev, som Landets Biskopper paa Foranledning af Kancelliet udstedte ved Reformationsfesten, skulde yderligere slaa disse Krav til Lærerne fast. Biskop Boisen fik dog efter et heftigt Skænderi med Münter Hyrdebrevet noget omredigeret, saaledes at der i Stedet for den megen Tale om Ydmyghed kom til at slaa nogle Formaninger om, at Lærerne, der var unge og uerfarne Mænd, skulde være beskedne i deres Forhold til Præsterne og betragte dem som deres Vejledere. Et Fællesreglement for Landets samtlige Seminarier af 1818 fulgte nærmest Boisens Tanke. At Generalen fuldt og helt stod paa Boisens Parti, siger sig selv. Han viste sin Sympathi ved at tage over til Lolland for at gæste Vesterborg Seminarium, dette Besøg opfyldte en Tid lang Generalens Sind og Tanker, og det er vel nok dette Besøg, der har givet ham Lyst til Oprettelsen af et Seminarium i Tranekær. Da Generalen kom tilbage fra Lolland medbragte han den Overbevisning, at Vesterborg var bedre end noget andet Seminarium i Danmark, de tvende i Hertugdømmerne iberegnet. En ubegrænset Beundring for Seminariets Leder var ogsaa en af Følgerne af Besøget. Generalens store Gavmildhed gav sig ogsaa til Kende under Besøget paa Vesterborg, idet han skænkede Biskoppen en Sum til Brug for hans videre Arbejde i Læreruddannelsens Tjeneste. Naar Generalen efter den Tid vilde have en ung Langelænder anbragt paa et Seminarium, foretrak

han næsten altid at sende Vedkommende til Vesterborg. En medvirkende Aarsag hertil kan det naturligvis have været, at han som saa mange andre fandt, at Blaagaards Seminariums nære Beliggenhed ved Hovedstaden var farlig for de unge, ubefæstede Elever. Iøvrigt blev Blaagaards Seminarium efter Københavns Bombardement 1807 flyttet til Jonstrup.

Den Maade, hvorpaa Boisen optraadte overfor sine Elever, tiltalte det frisindede hos Frederik Ahlefeldt, og det at Sangen i saa høj Grad var taget med, ikke blot som Led i Undervisningen, men ogsaa som et Middel til at paavirke de unge Mennesker, syntes han godt om. Om den tilpas frie Tone, der herskede mellem Lærerne og de unge, udtalte Generalen sig med Sympathi, han holdt selv af, at Tonen ikke var for højtidelig. I Modsætning til Cramer vare Boisen og Ahlefeldt af den Mening, at Historielæsning baade var dannende i al Almindelighed og desuden nyttig og praktisk, og de enedes derfor om at søge Historiekundskaben udbredt blandt Ungdommen. Navnlig lagde Generalen Vægt paa, at baade Seminarierne og Skolerne gav en fyldig Undervisning i Fædrelandshistorie, ogsaa i deres Egenskab af gode Patrioter mødtes Boisen og Ahlefeldt paa dette Punkt. Om Generalens Sans for Historie vidnede hans Bibliothek, der var rigt forsynet med historiske Værker. Skønt baade General og Biskop var stive Latinere, hævdede de dog, paa Trods af Tidens Strøm, at Latin ikke burde være det væsentligste Dannelsesgrundlag. De to har dog næppe nogensinde drømt om en total Afskaffelse af de gamle klassiske Sprog ved den højere Undervisning, men de havde det samme Syn paa Latinens og Religionens Stilling i Skolen, begges Indflydelse burde begrænses. Biskop

Boisens stærkt rationalistiske Bibelhistorie, som Generalen straks efter dens Udgivelse indførte i de langlandske Skoler, egnede sig da ogsaa godt til at pointere Religionens beskedne Stilling indenfor Undervisningen i de langlandske Skoler.

Et Udvalg af Generalens mange Breve til Boisen vil give et Billede af deres indbyrdes Forhold.

Et ungt Menneske ved Navn Mads Rasmussen, en Søn af Teglmester Rasmus Jeppesen, som staaer i min Tiende, tegner til at have megen Lyst til Skole-Underviisningen, hvortil jeg, saavidt kan bedømmes, ogsaa troer han vil være vel skikket. Foruden den Øvelse, han har erhholdet hos min Ven den værdige Skolelærer Frederiksen her i Byen, har han nu i nogen Tid opholdt sig hos en Degn og Skolelærer her i Landet som Medhjælp. Han er nu 18 Aar og Tiiden er for Haanden, da han bør uddannes viidere for med Held at kunde betræde den Virkekreds, han selv har valgt sig. Jeg anmoder derfor Deres Højærværdighed, at bemelte Mads Rasmussen næste Efteraar maatte blive antaget og ansat som Seminarist ved Westerborg Seminarium, hvorom jeg ser Deres behagelig Gensvar imøde.

Tranekjær Slot, 27. Februar 1808.

AHLEFELDT-LAURVIG.

Pro Memoria.

Af ganske Hierte erkierder jeg Deres Højærværdigheds patriotiske Sindelag, som De end mere giver Udtryk ved de Tanker, De i Behagelige af 27. Oktbr. sidst gunstigen har

meddeelt mig og som har Ungdommens Kultur og dermed forbundne Kundskab om Fædrelandet til Formaal. Det er saa saare nødvendig og vigtig for Ungdommen. Jeg drager ikke i Tvivl, at Deres Plan jo vil stifte sand Nytte, og det er mig en Behagelighed at kunde i noget medvirke til, at den gode og tænkende Mands Fliid og Virken kan nyde Fremgang og vorde til Gavn og Glæde. — Med Fornøjelse tegner jeg mig altsaa til det foreslagne Øiemed for et Bidrag af 1000 rdl, og jeg bliver Ds. Højærværdighed ret meget forbunden, at De gav mig Leilighed til Deltagelse i denne almeennyttige Sag. Skulde Biskoppen ønske flere Penge, har De kun at befale.

Tranekjær Slot, 21. Februar 1809.

AHLEFELDT LAURVIG.

P. M. Det Bekientskab, jeg gjennem aflagte Besøg allerede har den Fornøielse at have til Deres Høiædle Højærværdigheds Seminarium, bestyrker mig i den Forvisning, at de der uddannede unge Mennesker ere udmærket skikkede til Lærere for Ungdommen, og min Lyst og Adtraae for Skolevæsenets beste Fremme opvagte det Ønske hos mig, stedse at kunde forsyne mine Skoler med Lærere derfra, naar jeg selv ingen havde, nogle som jeg med Tryghed kunde befordre. Jeg giver mig altsaa den Frihed med fuld Tilliid at henvende mig til Deres Højærværdighed, og udbeder mig den særdeles Godhed, at De fra Deres Seminarium ville recommendere et Menneske, som kunde modtage en Skoele her paa Landet til næste Mikkelsdag eller November, hvor en nye Skolebygning vorder opført; til denne Skole findes 5 Tdr. Land god Jord,

20 Læs Tørv aarlig og nogle Læs Brænde, som desuden hertil kommer. Lønnen bliver 50 rdl.

Jeg anbefaler mig i Deres Højærværdigheds beste Erin-
dring og med sand Højagtelse forbliver

AHLEFELDT LAURVIG.

Tranekjær Slot, den 9. Juli 1810.

Pro Memoria.

Deres Høyædle Højærværdigheds særdeles varme Anbefaling for Seminarist Mads Jeppesen bliver mig stedse et umiskiendeligt Beviis for hans Dannelse og Moralitet. Jeg frydes ved denne Overbeviisning end mere, som jeg ikke kan tvivle om, at min Hensigt med at bestemme ham til Ungdomslærer vil lykkes og bære heldige Frugter. Nu at kunne paaskiønne hans anvendte Flid med et godt Skole-Embede saa hastigt Omstændighederne tillader det, vil være mig meget behageligt, og denne Forsorg skal Mads Jeppesen ikke savne. Jeg beder iøvrigt Deres Højærværdighed om den gunstige Tilladelse, naar flere duelige Subjecter forekommer mig, at turde bestemme dem til Westerborg Seminarium, kun der ønsker jeg de unge Langelændere dannede for Skolefaget.

Tranekjær Slot, 8. Juni 1811.

A. L.

Deres Højærværdighed tillader, at jeg atter henvender mig til Dem angaaende et ungt Menneske, som jeg ønskede jo før jo hellere antagen ved Deres Seminarium. Det er nemlig Jørgen Hansen, der nogle Aar har forestaaet Underviisningen i Hesselbjerg Skole i Humble Sogn; han er

noget over 20 Aar gammel, besidder goed moralsk Character og viiser Anlæg og Lyst til Skolevæsenet; han ville blive fortrinlig duelig, naar han paa Deres Høyærværdigheds Seminarium, som jeg erkiender at være det bedste i Landet, endvidere kunde vorde dannet til sin Bestemmelse. Hans Stilling i Lægdsrullen foreenet med Krigs-Commissairesns Udladelse seeneste Session gjør det rimeligt, at han indeværende Aar ville vorde udskreven, naar han ikke paa ovenmelte Maade kunde fortsætte sin Bane, og jeg ville meget beklage, om han saaledes skulde hindres fra at dannes til duelig Ungdoms Lærer. — Jeg smigrer mig i Haab, at Deres Høyærværdighed vil tage Bliid Hensyn til denne min Anbefaling og forunde Jørgen Hansen Plads paa Westerborg Seminarium hastig muelig. Takkende Biskoppen for Deres sidste ærefulde Besøg her.

Tranekjær Slot, 10. Februar 1812.

A. L.

Atter føler jeg mig Ds. Høyærværdighed end mere forbunden for den sjeldne Beredvillighed, hvormed De i behgl. af 20. f. M. tilbyder at vil virke for Jørgen Hansen fra Hesselbjerg Skolen, og da jeg ønsker ham ansat paa Deres Seminarium fra Paaske, saa skal han indfinde sig hos Dem de første Dage efter Paaske Helligt og tør altsaa vente, at Ds. Høyærværdighed vil lade forskaffe Quarteer til ham og behgl. underrette mig, hvad for ham aarlig skal betales, at jeg kan medgive ham den Deel deraf, som forud erlægges. Jeg har den Ære her at forelægge Jørgen Hansens Døbeattest, hans Skudsmaal og en Prøve af hans Skrift. Jeg har Grund til at haabe, at han vil blive meget duelig

for Skolefaget. At vort Lands Skoler alle kunde besættes med Lærere for Deres Seminarium, er mit kæreste Ønske, og det vilde være mig meget behageligt, om Ds. Højærværdig kunde jo før jo kærere forskaffe mig tvende unge Mennesker, som paa Deres Seminarium ere expederede og alt-saa kunde tiltræde Skoler. Lønnen for enhver vil blive 150 Rdl., 3 Tdr. Rug, 4 Tdr. Byg foruden reglementeret Skolejord. — Jeg tør haabe mig beæret med Deres behgl. Gien-svar det først mueligt og henlever med fortrinlig Høyagtelse.

Tranekiær Slot, 3. Marts 1812.

AHLEFELDT LAURVIG.

Atter ønsker jeg at bringe et ungt Menneske under deres Højærværdigheds særdeles heldige Veiledning forat dannes til Ungdoms Lærer for vores Øe, hans Navn er Christian Harboe og hans Forældre boe heri Byen. Jeg holder af den unge Mand, som kunde han være min Søn, og ønskede han var det, alt vil jeg gjøre for ham og til hans Forfremmelse. Medfølgende Attester fra vedkommende Herrer Sognepræster godtgjøre hans Alder, og giver ham fortrinligt anbefalende Vidnesbyrd, hans Anlæg vil, ufeilbarlig beskyttede under Ds. Højærværdigheds sjeldne Omhu, blive fuldkomnen uddannede og omsider glæder jeg mig i ham at see et Menneske, som med saa mange Fleere skyldte Dem og Deres Seminarium den varmeste og hengivenste Tak. — Jeg udbeder mig beæret med Ds. Højærværdigheds Bestemmelse, naar han skal møde og hvad for ham bliver at betale.

Tranekiær Slot, 8. Februar 1813.

AHLEF. LAURVIG.

I Anledning Ds. Høyærværdighed særdeles behagelige af 16. f. M. undlader jeg ikke her at hoslægge Prøveskrift og Regnestykke fra Harboe, som jeg er forvisset vil finde Deres fuldkomne Biefald og give Dem sikker Haab om hans Fremskridt paa den valgte Bane.

Tranekiær Slot, den 6. Marts 1813.

AHLEFELDT LAURVIG.

Det glæder mig meget at erfare af Deres Høyædle Høyærværdigheds behagelige af 10. ds. og dermed fulgte Prøvearbejde af Seminarist Jørgen Hansen hans fortrinlige Fremgang paa den valgte Bane. Deres Yndest for ham er mig Borgen for hans Fliid og Moralitet, der alt giver mig velgrundet Haab, at vores Æe i ham vil finde en Mand, som med Hæld og Hæder i Tiiden vil virke det gode og udbrede sand Oplysning i sin Kreds. At bistaae ham fremdeles med Understøttelse, er mig en kiær Pligt. Han kan altsaa gjøre Regning paa, at jeg klarerer hans Underholdning ved Seminariet med videre. Stedse med Hengivenhed og Højagtelse.

Tranekiær Slot, 29. Mai 1813.

AHLEFELDT LAURVIG.

Hvor gierne jeg end ønskede, at Jørgen Hansen forblev her paa Landet, da jeg anseer ham at være en meget duelig Ungdomslærer, saa finder jeg det dog særdeles billigt efter Grundene, som indeholdes i Deres Høyædle Høyærværdigheds behagelige af 9. ds., at give mit Samtykke til, at han

indtil videre ansættes ved en Skole i Lolland med den Betingelse, som De gunstigen har foreslaaet, at Jørgen Hansen maa findes villig at komme tilbage til Langeland, naar jeg kalder ham til et Skoleembede, hvorved han forbedrer sine Kaar. Deres Højærværdighed beder jeg at tilgive, naar jeg denne Gang formedelst Upasselighed ikke Egenhændig har kundet nedskrive disse Linier, hvorved jeg iøvrig har den Ære at bevidne Dem min Højagtelse og Hengivenhed.

Tranekjær Slot, 18. September 1815.

(sign.): *AHLEFELDT LAURVIG.*

Jeg beder Deres Højærværdighed modtage min Tak for hvad de har gjort for Christian Harbo, der nylig var oppe hos mig paa Brolykke og forebragte mig Deres Ord. Han staar som Deres Højærværdighed udtaler i Uddannelse over mange Prædike-Bæster, men han lærte af den mig kjære Ven Lærer Frederiksen, og hans Umag med ham har gjort ham til den bedste Lærer her syd paa Landet. Lærer Harbo er mig altid meget kiær, og jeg ser ham ofte her og paa Skolen og taler mange Timer med ham heroppe om Aftenen.

Idet jeg takker Deres Højærværdighed for den venlige Erindring forbliver jeg

Biskoppens ærbødige Tjener
AHLEFELDT LAURVIG.

Brolykke 9. Oktober 1820.

Det var ikke muligt for Generalen at faa alle de unge Langelændere, han ønskede at hjælpe til at blive Seminarister, anbragt hos Boisen paa Vesterborg, eftersom Plad-

sen var begrænset. Der var Plads til 15 Elever, og der kunde kun optages 5 om Aaret, dertil kom, at der var megen Rift om at komme til Vesterborg, og mange unge Mennesker gik lang Tid paa Expectance. Senere blev Elevantallet fordoblet og vedblev at vokse. Regeringen syntes ikke rigtig om den Popularitet, et ganske privat Seminarium, som Boisens nød, og ansaa det for en indirekte Kritik af det mere officielle Blaagaard, som hovedsagelig blev holdt oppe ved offentlige Midler. Men Reventlow var for mægtig og indflydelsesrig en Mand til, at man kunde modarbejde en Sag, der havde hans Støtte. Christian Reventlow var stærkt interesseret for Vesterborgs Seminarium, hvis Ledelse han dog, alt som Tiden gik, trak sig noget tilbage fra, saaledes at det hele udelukkende kom til at hvile i Boisens Hænder. Reventlow var nemlig lidt efter lidt blevet klar over, at hans vidtflyvende Planer om en Art højere Undervisning af Seminarieeleverne ikke lod sig realisere, og da Reventlow ikke kunde faa det, som han vilde, lod han den ulige mere nøgterne Boisen raade. Dette kunde dog ikke forhindre, at det lollandske Seminarium Landet over mere benævnedes Reventlows end Boisens. Naturligvis støttede Reventlow Seminariet rigelig med Penge, og det, at alle vidste, at Biskop Boisen i mange Henseender var Reventlows højre Haand, lagde en Nimbus over Institutionen. Kancelliets Uvillie blev dog efterhaanden overvunden, da det viste sig, med hvor smaa Midler Vesterborg blev drevet, Boisen var nemlig et Finanstalent, og det var Lederen af Blaagaard ikke, dette Seminarium slugte en uforholdsmæssig stor Mængde Penge. Generalen delte Christian Reventlows Opfattelse af, at Lærerstanden bedst kunde blive højnet gennem Bibringelse af bedre og flere Kundskaber, men

Boisen holdt paa, at denne Tanke var upraktisk, Lærerne maatte ikke i social Henseende være alt for meget hævede over den Del af Befolkningen, de vilde faa mest med at gøre, nemlig Bønderne. Lærerne skulde først og fremmest kunne de Ting til Gavns, som de skulde lære Landboudommen, og de skulde være fortrolige med Landalmuens Tankegang. Dette Boisens Syn bevirkede, at der paa Seminarierne blev sørget for, at de Elever, der stammede fra Landet, ikke glemte de landlige Sysler, og at de, der var Bybeboere, lærte dem. Biskoppen forlangte derfor, at de af Seminarieeleverne, der var i Kost hos Bønderne, skulde deltage i Høstarbejdet, desuden blev det indrettet saaledes, at hver af Eleverne fik sit Stykke af den store Præstegaardshave at dyrke. Boisens Syn paa Sagen viste sig hurtigt at være for praktisk, det lykkedes ham ikke at amalgamere Lærerne og Bønderne, de var og blev 2 Klasser for sig. Heller ikke Boisens Tanke, at Lærerne skulde nøjes med et vist Maal af Kundskaber, som ikke maatte overskrides, viste sig at være praktisk, han kunde ikke skære alle de unge Mennesker over een Kam, der fandtes nemlig altid Elever, som var begærlige efter at lære mere, end det, der bibragtes dem i de regelmæssige Timer, der var rigelig Adgang til Selvstudium paa Seminarierne gennem de i Kvantitet og Kvalitet voksende Bogsamlinger, og der var i Regelen en eller to Lærere paa hvert Sted, der gerne gav lærvillige Elever en mere udvidet Undervisning. Der var god Tid til privat Arbejde, idet Seminarieundervisningen varede i tre Aar, hvad der var meget rigeligt i Forhold til den Sum af Kundskaber, der bibragtes Eleverne. At Boisen ikke havde noget imod denne Privatundervisning, kan ses deraf, at han

selv gav de Elever, der ønskede det, Undervisning i sit Mordersmaal, Tysk. Der blev af Boisen lagt særlig Vægt paa Undervisning i Naturhistorie, der skulde meddeles paa en praktisk Maade, saaledes at de fremtidige Lærere, naar de kom ud i Livet, kunde gøre deres naturhistoriske Kundskaber frugtbringende, ikke alene overfor Skolebørnene, men ogsaa overfor de Voksne, hvem de skulde kunne give nyttige Vink og Forklaringer. Det samme gjaldt Undervisningen i Fysik, der skulde have et saa praktisk Præg som muligt. Megen Vægt blev der lagt paa Matematiken, idet der ikke blot blev undervist i almindelig Regning, men ogsaa i Aritmetik og Geometri. Eleverne fik Færdighed i Tegning, en Specialitet var det paa Vesterborg at lære at tegne Landkort, det blev et væsentligt Led i Geografiundervisningen, et betydeligt Fremskridt, eftersom Datidens Geografiundervisning ellers bestod i Udenadslæren, overfor hvilken Boisen stod paa et ultramoderne, man kunde godt sige grundtvigsk Standpunkt. Ved Siden af de reale Fag stod Paavirkning af Eleverne gennem Samtale og Foredrag; Eleverne fik paa denne Maade meddelt visse Regler for Sundhedens Bevarelse, de fik at vide, at Overtro var forkastelig, det blev gjort dem forklarligt, at de skulde stræbe efter Dyd. Den religiøse Paavirkning var indskrænket til et Minimum og bestod mest i Foredrag om kristelige Dyder, navnlig Sædelighed. Da Salmesangen i Landsbykirkerne paa mange Steder var yderst mangelfuld, interesserede Ahlefeldt og Boisen sig for, at der blev bibragt Eleverne musikalsk Sans, og Undervisning i Sang og Musik spillede en fremtrædende Rolle. Orgler var en forholdsvis sjælden Ting dengang i Sammenligning med vore Dage, men da Vesterborg Kirke samtidig med Tranekærs fik et Orgel,

blev der givet Seminariets Elever Læjlighed til at traktere dette Instrument. Legemsøvelserne blev ikke forsømt, selv om Begrebet Gymnastik dengang befandt sig paa sit allerførste Stadium, den nærliggende Vesterborg Sø gav Anledning til, at man lærte Eleverne at svømme og at ro.

Aanden fra Vesterborg kom i høj Grad til at præge Langeland paa Grund af de mange Lærere, der var udgaaede fra dette Seminarium, men ogsaa Generalens stadige personlige Forbindelse med Boisen, Biskoppens Artikler i »Egeria«, der opfyldte Frederik Ahlefeldts Sind og Tanke, fik Indvirkning paa det langlandske Skolevæsen. Det var ikke alene fra Langeland, at der sendtes Elever til Vesterborg, ogsaa fra de andre Landsdele flokkedes de unge Mænd paa det lollandske Seminarium, en særlig Betydning havde det for Sønderjyderne, der var lede og kede af det ravtyske Tønder-Seminarium.

Naar Generalen ikke kunde faa en Aspirant anbragt paa Vesterborg som Følge af Pladsmangel, henvendte han sig paa Skaarup. Dette var ganske naturligt, eftersom Skaarup Seminarium var oprettet med Vesterborg som Forbilled. Boisen var Skaarupforstanderens, Pastor Wedells, Ideal, blot krævede Wedell en Del mere af sine Elever, der blandt mange andre Fag maatte lære Psykologi og desuden fik Undervisning i det menneskelige Legems Bygning. Der var ogsaa et Fag, der kaldtes Deklamation, hvilket skulde give Eleverne Øvelse i det mundtlige Foredrag, hermed sammenknyttede Wedell Timer i Methodik. Ligesom Boisen interesserede Wedell sig for Legemsøvelser, og Gymnastik var paa Skaarup betegnet som et særligt Fag, Undervisningen i det, vi nu kalder Sløjd, blev ført adskiltigt videre paa Skaarup end paa Vesterborg, Hensigten var den

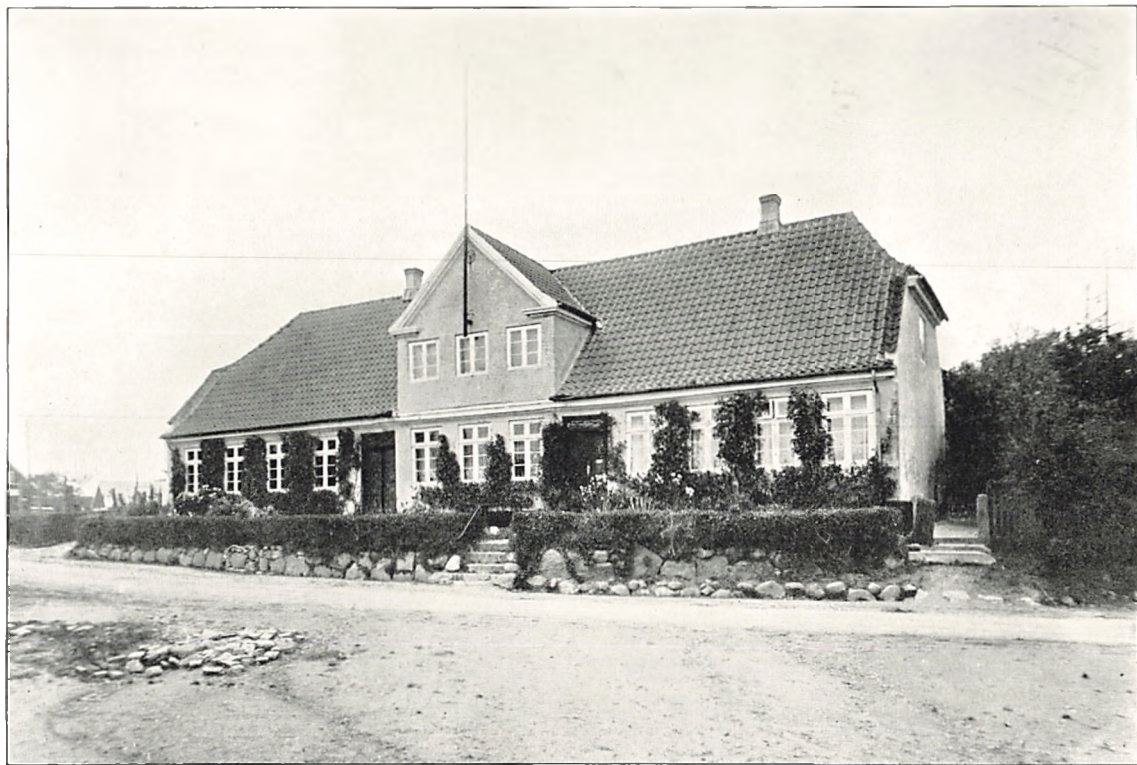
samme begge Steder: Eleverne skulde som Lærere kunne tage Haand med i ved forefaldende Arbejder ude paa Landet, derfor lærte de f. Eks. at udføre Sadelmagerarbejde og at flette Straahatte og Kurve.

Naar Generalen forgæves havde banket paa Vesterborgs og Skaarups Døre, gik han til Blaagaard med sine Indmeldelser. Der er lidt Inkonsekvens i Generalens ringere Sympathi for Blaagaard, da der dog her i visse Henseender undervistes i Overensstemmelse med hans Teorier. Der er saaledes ikke Spørgsmaal om, at der bibragtes Eleverne et større Maal af Kundskaber end paa Præstegaards- og Herregaardsseminarierne, men Undervisningen blev saa ogsaa til Gengæld noget mere overfladisk. Paa Blaagaard var saaledes Tyskundervisningen obligatorisk, ligesom Dansk var anført som et særligt Fag paa Skolens Program. Dette sidste var dog maaske mere en Slags Ompostering, idet Danskundervisningen bestod i Øvelse i at tale, noget der paa Vesterborg var indbefattet under Katekisationen. En af Grundene til Generalens Syn paa Blaagaard var den, at det ikke forekom ham heldigt at have Elever fra Landet sammen med de mange Københavnerne, der udgjorde den faste Stok paa Blaagaard. I Modsætning til de andre Seminarier besøgte Blaagaard ogsaa af Medlemmer af de højere Stænder, saaledes anbragte selveste Biskop Balle en af sine Sønner som Elev paa Blaagaard. Det kan i denne Forbindelse tilføjes, at en Søn af den al-mægtige Minister Ove Høegh Guldberg var ansat som Lærer paa Skolen. Et Fortrin maa Blaagaard have haft i Generalens Øjne, den større Øvelse, der blev givet Eleverne i selv at meddele Undervisning, idet Børnene fra Skolen i

Blegdam fik en Del af deres Undervisning af de mere frem-skredne Blaagaardsseminarister.

De praktiske Færdigheder blev ikke drevne saa stadigt som paa Vesterborg, dog kunde Eleverne arbejde i den store til Seminariet hørende Have, der strakte sig helt ned til Peblingsøen og efterhaanden blev til en hel Botanisk Have, hvor Professorer fra Universitetet botaniserede og i Tilknytning hertil holdt Foredrag for Eleverne. Da Blaagaard i Modsætning til Vesterborg var et Internat, faldt det lettere at forme Institutionen som en Slags Opdragelsesanstalt, skønt Dimensionerne var større, der var foruden Forstanderen hele syv Lærere og flere Hundrede Elever. Lærerne fik da ogsaa her mere Indflydelse paa Elevernes hele aandelige Habitus, maaske blev Tonen ogsaa noget strængere, der blev i hvert Fald vaaget over Elevernes Færdigheden udenfor Undervisningstimerne, her gjorde vel nok ogsaa Faren ved Hovedstadens umiddelbare Nærhed sig noget gældende. Naar Eleverne om Søndagene eller paa andre Fridage aflagde København et Besøg, skulde de efter deres Hjemkomst gøre Rede for, hvorledes de havde anvendt deres Tid, og der blev vaaget meget nøje over, at Eleverne ikke søgte daarlige Adspredelser. Da Begrebet var noget vagt, og Opfattelsen heraf desuden divergerede indenfor Seminariets Ledelse, gav det Anledning til et efter Nutidens Begreber noget usmageligt Posekiggeri. Forholdene paa Blaagaard bevirkede imidlertid, at man lettere kunde bedømme, om en Elev var »bequem« til at være Lærer, og det kunde hændes, at et ungt Menneske blev bortvist som værende »ubequem«. Ogsaa Elevernes Opførsel i al Almindelighed kunde der vaages over, og en og anden Elev blev sendt hjem til sine Forældre paa Grund af Ud-

skjelser af forskellig Art. Skønt Eleverne paa Blaagaard var bestemte til senere hen at udføre visse kirkelige Handlinger og desuden skulde give Skolebørn Religionsundervisning, blev der kun lagt ringe Vægt paa den religiøse Undervisning. Dette maa ses i Relation til Samtiden. Det var en religionsfjendtlig Tid, og Forholdene var i Henseende til religiøs Paavirkning ikke anderledes paa Vesterborg, hvor dog en Biskop stod i Spidsen for Institutionen. Maa-ske var Forholdet mere udpræget paa Blaagaard end paa Landseminarierne, det var nemlig baade Lærernes og Elevernes Ambition at omgaas Studenterne paa lige Fod. Studenterne ved Københavns Universitet skiltede med deres Vantro, og naar de nedlod sig til at omgaas Blaagaards Seminarieelever, der ferierede i Hovedstaden, var det i mange Tilfælde for at bibringe dem deres Syn paa Religion og for at lade dem høre deres Spotterier over Kristendommen. Da Seminaristerne betragtede Studenterne som en Art højere Væsener i Kraft af disses Dannelse, var de ikke sene til at efterligne deres Læremestre, ja, til at overbyde dem. Denne Beundring for Studenterne havde andre Virkninger. Seminaristerne søgte at ligne alma maters Sønner i ydre Henseende, brugte Fremmedord, som de ikke selv forstod, slog om sig med paaklistrede Lærdomme og vilde tvinge Lærerne paa Blaagaard til at copiere de ydre Former for Universitetsundervisningen. Flere af de unge Lærere, som Guldberg, lod sig lokke paa Glatis, hvilket gav sig ret latterlige Udslag og fremkaldte Spotterier i de gammeldags Kredse, der var fjendtlig stemte mod Seminarierne.



NORDENBRO SKOLE

*Skrivelse til Provsterne paa Langeland
af 18. Febr. 1792.*

Fra Stiftamtmanden og Biskoppen udi Fyens Stift er under 21. Jan. sidst til samtlige Stiftets Skole-Patroner skeet Indbydelse til at tage Deel udi det paa Blaagaard anordnede Skoleholder-Seminarium, hvortil af Odense Skole-Communitets overskydende Beholdning aarlig skal betales 500 rdl, hvorimod Skole-Seminarieret for dette Bidrag skal modtage 12 Seminarister fra Fyens Stift uden nogen Betaling for deres Underviisning, Kost og Vask, hvilke Seminarister kunne indtræde til næstkommende 14de Maii m. v.

Dersom man skal vente Almuens moralske Forbedring, som er og bliver de vigtigste Formaal for en Skole-Patron, ved at kalde Lærere til Skole-Embeder, saa maa fornemmelig sees derhen, at Skolelærerne virkelig ere saa delige, som de, til dette vigtige Øiemed at opnaa, bør være. Og da man erfarer, at Kongen af landsfaderlig Kierlighed søger at træffe de bedste Indretninger til, at unge Personer kan ved det oprettede Skoleholder-Seminarium blive underviiste og oplærde i det der udfordres til en Skolelærers Pligter, saa ville Deres Velærværdighed behagelig erfare, om der udi Langelands Nørre Herred findes saadanne Subjecta, som ønskede at indtræde udi bemeldte Skoleholder-Seminarium, for der at blive underviiste til selv med Tiiden at kunde blive gode Lærere; og hvad enten nogen eller ingen af saadanne Personer udi bemelte Herred maatte findes, forventes derom Deres behagelige Efterretning.

AHLEFELDT LAURVIG.

*Skr. til Stiftamtmanden og Biskoppen i Odense
af 24. Martii 1792.*

Ifølge mig tilhændekomne Placat af 22. Januar indeværende Aar betreffende det paa Blaagaard anordnede Skoleholder-Seminarium med dertil fœiede Foranstaltninger, har jeg anmodet Herredsprovsterne udi mit Grevskab Langeland, at de ville, forsaavidt jeg er berettiget til der at kalde Skoleholdere, erfare udi enhvers Herred, om nogle Personer maatte findes, som havde Lyst til at indtræde i bemeldte Seminarium, for der at gøres duelige til Skole-Embeder.

Efter saadan Bekiendtgjørelse har i Følge vedlagte verificerede Gienparter, allene meldt sig Skoleholderen Mogens Rasmussen paa Risting i Homle Sogn, som attraaer at duelliggøres ved denne Indretning, hvis Ansøgning desangaaende findes forsynet med Attest fra Provsten i Langelands Sønder-Herred og Sognepræsten fra Homle Menighed. Hvilket jeg ikke til denne nyttige Sags Fremme, skulle lade være umeldet, men meget mere dertil have bemeldte Mogens Rasmussen paa beste Maade recommenderet.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Skolelærer Schmidt i Skrøbelev.

I Giensvar paa indløben Skrivelse, dateret 4. ds., undlader jeg ikke at meddele, at naar Deres Søn Jens Peter vorder antagen som Seminarist ved Skaarup Skolelærerseminarium, vil jeg aarlig bidrage 25^{rdl} til Betaling for Kost og Logis, saalænge indtil han derfra dimitteres.

Tranekjær Slot, 12. Septb. 1810.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Seminarist Mads Jeppesen.

Pro Memoria!

Da det er mit kiæreste Ønske at kunde ansætte duelige Mænd ved mine Skoeler her paa Landet, saa kan Du sikkert gjøre Regning paa, at naar Du fra Seminariet erholder Vidnesbyrd, som kan forvisse mig om Din Duelighed og moralske Opførsel, vil jeg sørge for Dig med et passende Skole-Embede det snarest mueligt, hvilket jeg ikke undlader at melde i Anledning Din Skrivelse fra 28. ds.

Tranekiær Slot, 30. Mai 1811.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Provst Brandt.

Det glæder mig at kunde melde Deres Velærværdighed, at Hr. Biskop Bojsen paa Westerborg under 20. ds. har tilskrevet mig, at Skolelærer Jørgen Hansen paa Grund af min Anbefaling til denne Paaske skal blive antagen paa Seminariet, uagtet den sædvanlige Indtrædelsestid er September Maaned. Ds. Velærværdighed ville behage herom at underrette Jørgen Hansen og derefter hastig muelig at melde mig, til hvilken Tid han kan være istand at tiltræde sin Bestemmelse, fordi at jeg derom kan meddele Hr. Biskoppen det Fornødne, som da har lovet at besørge Quarter for ham.

Tranekiær Slot, den 28. Februar 1812.

AHLEFELDT LAURVIG.

Det var den Omstændighed, at Generalen i Friedrichsen havde en fremragende dygtig Lærer, der gjorde, at han besluttede sig til at oprette et Seminarium i Tranekær. Da Planen skulde føres ud i Livet, fandtes der i Tranekær,

som var selvskrevet til Seminariets Hjemsted, et stort Skolehus og en af Generalen bygget Lærerbolig, der den Dag i Dag vækker Beundring ved sin Skønhed.¹ Da Seminariet skulde ligge for sig og ikke maatte have Lokaler sammen med Skolen, opførte Generalen et tredie Hus ved Siden af Præstegaarden. Inden Tanken om et egentligt Seminarium blev virkeliggjort, havde Friedrichsen i sin private Bolig allerede efter Henstilling fra Generalen oprettet et Kursus for Børn, som af deres Forældre ønskedes meddelt nogle flere Kundskaber end dem, de kunde faa i Almueskolen. Ogsaa i de andre Sogne paa Langeland, hvor der fandtes duelige Lærere, søgte Generalen at skabe noget lignende. Paa nogle Steder lykkedes det. Generalen havde oprindelig tænkt, at der ogsaa i nogle af de andre langelandske Sogne skulde uddannes Lærere, hvad der godt kunde have ladet sig gøre, eftersom Kravene til den udvidede Undervisning nogenlunde svarede til Seminaristuddannelsen. Planen kunde dog bedst gennemføres i Tranekær, der, skønt det var et lille Sogn, havde to Lærere, desuden bidrog mange andre Forhold til at gøre det lettere i Tranekær, navnlig det at Tranekær var en Flække, som man kaldte det dengang, og at Generalen boede paa Stedet. Da der var god Plads, indrettedes det fra først af saaledes, at Eleverne baade fik Kost og Logis hos Friedrichsen, men Elevantallet voksede, og man maatte søge ud i Byen, hvor det ikke viste sig at være vanskeligt at faa anbragt Pensionærer, eftersom Generalen i Reglen betalte for de paagældende, og man desuden ved at vise Imødekommenhed paa det Punkt kunde vinde Generalens Bevaagenhed.

Der blev af Friedrichsen lagt Vægt paa, at Eleverne skul-

¹ Billede af Lærerboligen i Tranekær findes i Generalen II. Del, Pg.136—137.

de faa Øvelse i selv at undervise, hvorfor han hyppig lod dem overvære Timerne i Almueskolen, og han lod ogsaa de fremmelige blandt sine Elever give Skolebørnene Undervisning. Pastor Fabricius i Tranekær forekom Generalens Ønske og lod en Gang imellem Seminarieeleverne besørge Konfirmandforberedelsen, noget der virkede mindre besynderligt dengang, end det vilde have gjort i vore Dage, eftersom man i høj Grad havde verdsliggjort Konfirmandundervisningen.

Paa Tranekær Ladegaard var der paa den Tid ogsaa en Slags Læreanstalt, idet Forvalter Nielsen om Aftenen samlede sine Landbrugselever til teoretisk Undervisning. Adskilligt af det, der blev lært paa Ladegaarden, mente Generalen kunde blive til Nytte for Seminaristerne, hvorfor han da ogsaa etablerede et Samarbejde mellem Seminariet og Ladegaarden. Da Nielsen, hvem det tildels var lykkedes at stoppe det Hul, der var fremkommet ved Seehusens Bortgang, var en dygtig og ivrig Pædagog, kom der noget godt ud af dette Samarbejde. Arbejdet kan ikke være forekommet Seminarieeleverne som saa helt fremmed, da disse kun bestod af tvende Kategorier, unge langelandske Bøndersønner og Lærere, som Generalen paa Grund af deres bristende Kundskaber havde sendt i Skole igen. Den sidste Kategoris Medlemmer vare samtlige Landbrugere for Herren. Det blev ingenlunde anset som et Tegn paa Uvilje fra Generalens Side, naar han beordrede en langelandsk fungerende Lærer til Seminariet i Tranekær, tværtimod, for han udpegede tit dem, der efter hans Mening var »duelige Subjekter«.

Ogsaa Generalens Gartner, den i sit Fag meget ansete Leissner, tog sig af Seminaristerne, der maatte deltage i

Arbejdet i Slottets Have saavel som i mangt forefaldende Arbejde paa Ladegaarden. Da der var et Orgel i Tranekær Kirke, fik Seminarieeleverne Lejlighed til at spille paa dette Instrument, der blev desuden givet Undervisning baade i Klaver- og Violinspil af Medlemmer af Generalens Kapel, desuden blev Eleverne indøvet i Korsang og Solosang. Et Fag, der næppe har været opført paa noget andet dansk Seminariums Timeplan, var Ridning. Generalens Berider blev beordret til at give Lærer Friedrichsens Alumner Timer i den højere Skole, og Generalen leverede de fornødne Rideheste. Som gammel Kavallerist har Frederik Ahlefeldt vel ment, at Ridekunsten, selv om den ikke kunde ventes at faa synderlig praktisk Betydning for Lærernes senere Livsbane — Lærerne blev i Henhold til kongelig Forordning ikke optagne i Lægdsrullen — dog vilde være dem til Gavn indirekte.

Det gik med Generalens Lærerskole som med saa mange andre smaa Præstegaards- og Herregaardsseminarier, den fristede kun en kort Tilværelse, der var for mange af den Slags Institutioner.

Til Cancelliet.

Pro Memoria!

Paa det Højkg. Cancellies Circulair under 29. f. M. har jeg den Ære at svare.

Langelands Skole-Indretning har hidindtil været i meget maadelig Forfatning, dels fordi Skolelærerne vare ukyndige Folk og deels fordi Grevskabet alene har maattet bestride Omkostningerne ved Skolevæsenet saavel i Henseende til Skolelærernes Lønning, hvoraf paa Landet gives

22, nemlig en i hver Skole, som andre Udgifter, hvilket viste sig deraf, at der i Godsforvalter Lassens Tiid aldrig førtes noget ordentlig Skoleregnskab, hvisaarsag de øvrige Godser her paa Landet ikke vilde bidrage til Skolerne, og da disse ere saa mange og desuden Aarlig medtage betydelige Udgifter, saa har det forhidindtil ey været gjørligt at frembringe nogen stor eller saa nyttig Forandring, som jeg ønskede; For nu at hemme dette Onde, har jeg gjort følgende Indretning: der skal ved hver HovedKirke opbygges en Seminaristskole, som bliver indrettet saaledes, at Lærerne kan logere 4 unge Mennesker i Huset, hvilke skal undervises i de Kundskaber, Forældrene maatte forlange; Bønderbørnenes Undervisning er bestemt saaledes: Grundig Undervisning i Religion og Moralitet, Kundskab om Fædrene-Landet, Læsning, Regning og Skrivning og dernæst Ager- og Havedyrkning. Enhver Skoleholder nyder 120 ^{rdl} i Løn, desuden Jord til 2 Køers Foder og Græs og fornøden Ildebrændsel. For nogenlunde at kunde bestride disse betydelige Udgifter ansøgte jeg det Højkl. Cancellie om, at Præsterne ved forefaldende Vacancer maatte aarlig bidrage noget til Skolernes Forbedring. Dette er skeet for en Deel, og jeg har derved vundet 180 ^{rdl} Aarlig til det benævnte Brug. Endnu i dette Efteraar bliver den første Skole bygget i Tranekier, denne bliver større end de andre, og de, som vil anbetroe Lærerne deres Børn til Opdragelse, kan foruden Sprogkundskaber erholde Undervisning i Musik, Tegning og Ridning. Saasnart en Skole efter den anden bliver færtig, agter jeg i Aviserne at lade bekendtgjøre, at en saadan Skoleplads er ledig, og de, som attraaede den, kunde indfinde sig til en bestemt Tiid for at blive examinerede, da den dueligste skulde erholde Em-

bedet, hvorved dog bliver denne Clausul, at Embedet kun forsaavidt bliver for Lærerens Livstid, saalænge han viiser sig flittig og ordentlig i sit Kald, af Erfaring troer jeg denne Condition nødvendig. — Videre Oplysning kan jeg i omskrevne Anledning ikke have den Ære at meddele.

Tranekiær Slot, den 5. September 1801.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Skolelærer Christensen i Ristinge.

Pro Memoria!

Paa det at Du kan blive end fuldkomnere øvet i Skolevidenskaberne, hvori Du allerede efter mig meddelte paa lidelige Forsikringer gjør god Fremgang og arbejder med Lyst, har jeg anseet det gavnligt til Din Lykkes Fremme, at Du nogen Tid, saalænge som efter Omstændighederne kunde være fornødent, nød Veiledning af Skolelærer Frederiksen her i Tranekær; i slig Henseende maa Du derfor quittere Ristinge Skole til dette Aars Mai og udflytte her til Byen, da Anstalt allerede er føiet til Logis, Kost med videre for min Regning, men Seng maa Du selv medbringe, og naar Du herefter, hvorom jeg ey betvivler, udøver et godt Forhold og Duelighed som Skolelærer, bliver jeg Dig altid Borgen for Befordring og Levebrød.

Denne Skrivelse ville Du forevise Sognepræsten S. T. Hr. Provst-Brandt.

Tranekiær Slot, 28. April 1804.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Provsten.

P. M.

Foranlediget af den Efterretning, jeg fra Hr. Provsten har modtaget, at det ifølge det Højkongelige Danske Cancellies Skrivelse af 25. f. M. igiennem Hans Højærværdighed Hr. Biskoppen er paalagt ved at indberette Præstekalds Vacancer tillige at opgive Kaldets Indkomster og Byrder, da Hans Majestæt Kongen har besluttet, at paa Præstegaardene skulde lægges en aarlig Afgift til et Skolelærer-Seminarii-Fond, meddeeles Dem nogle Oplysninger jeg finder at være nødvendige.

Det Højkongelige Danske Cancellie har behaget ved Skrivelse under 25. Maii 1799 i Anledning af min indgivne Forestilling at biefalde, at jeg ved indtræffende Vacance af Præstekald heri Grevskabet maatte indkomme med Forslag om, at en aarlig Afgift kunde blive paalagt Kaldene til Skolevæsenets Forbedring her paa Landet, og Tilfældet har ogsaa allerede fundet Sted ved nogle Præstekald. — Det er Dem bekendt, hvor højlig Skolevæsenet hos os, som vistnok ogsaa andre Steder, trænger til Forbedring og hvor nødvendigt det var at reise Kilder til Mueligheden af denne Sags gode Fremme. — Ved den af Cancelliet bifaldede Afgift for Præstekaldene til vores Skolekasse har vi naaet et vigtigt Hjælpemiddel, men det ville dog være for meget at paalægge Kaldene Afgift til et Skolelærer-Seminariifond foruden Afgiften til Landets egen Skolekasse. Desuden kan vi her ikke behøve nogen Seminarist fra Blaagaard Seminarium til Skolelærer, da der ved de Indretninger, jeg har sat i Værk, aarlig her i Tranekjær oplæres og dannes Subjecter til at antage sig Skoleembeder, naar Vacance indtræffer. De kiender selv den duelige Skolelærer

Friederichsen og at jeg ikke siger for meget ved at tiltroe ham fuldkomne Kundskaber og Natur-Gaver til at danne Lærere, og man vinder herved denne betydelige Fordeel, at her stedse vælges udsøgte gode Karakterer og Mænd, som Almuen og de Unge kiender og altsaa med meere Held kan virke i deres Fag. — Dette er mine Tanker i det omhandlede Tilfælde, og naar Hr. Provsten behager at indberette samme til Hs. Højærværdighed Hr. Biskoppen vil Sagen efter de locale Omstændigheder sikkert blive som man ønskede.

Tranekiær Slot, 15. Juni 1805.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Amtsprøvt Saxtorph.

Pro Memoria!

Ved herved at sende Ds. Højærværdighed en Gienpart af de Visitations-Forretninger, som Skoledirectionen dette Foraar har afholdt i samtlige Landets Skoler har jeg den Ære tillige at melde, at siden Directionen finder det gavnligt, at en Lærer ansættes ved Tranekiær Skole foruden den nærværende, som kunde give de Børn, hvis Forældre ønske det, en mere omfattende Undervisning, saa finder jeg, at Leilighed til slig Underviisning meest passende lader sig anbringe i de Værelser, der nu beboes i Skoelhuset af Hr. Friderichsen, ved at foretage de ubetydelige Forandringer, som i den Henseende maatte blive nødvendige. Og da bemelte Hr. Friderichsen intet har imod at overlade samme, naar han forsynes med en anden passende Boepæl, saa har jeg bestemt forat tilvejebringe ovenmelte almennyttige Lærestalt, naar Omstændighederne tillader det, at

bekoste et Vaaningshuus opført ved Skoelebygningen imellem denne og Degneboeligets Stuehuus til Beboelse for Skolelærer Friderichsen, som da udflytter af den nærværende Boepæl i Skolen og overlader samme til den bestemte Indretning.

Tranekjær Slot, den 10. Mai 1811.

AHLEFFELDT LAURVIG.

Generalen var en stor Beundrer af Pestalozzi. At han som Pædagog og ivrig Befordrer af Landsbyskolens Udvikling maatte staa paa Pestalozzis Grund, var klart, hele Samtiden var opfyldt af de pestalozziske Skoletanker. Men ogsaa Frederik Ahlefeldts philanthropiske Interesser peger hen mod det ophøjede Maal, det traadte klart frem, da han lagde Planer til et samlet »Philantropin« for Langeland, noget der af Mangel paa Kontanter maatte reduceres til Opførelsen af Fattiggaarden i Tullebølle, der langtfra opfyldte alle Generalens højtflyvende Forventninger. Det er ikke vanskeligt at drage en Paralel mellem Generalen og Pestalozzi, idet der var mange Berøringspunkter mellem dem. Begge nærrede Enthusiasme for Landbruget, noget de vare komne til ad meget forskellige Veje: Generalen var allerede fra sin Fødsel prædestineret for Landvæsenet, andre Kanaler havde ført den schweiziske Skolemand dertil, i første Række Rousseaus Naturevangeliem; Pestalozzi troede, at Bønderne levede i den af Rousseau saa højt skattede primitive Urtilstand, og Naturmennesker var naturligvis bedre end andre, en Vildfarelse, den franske Revolution skulde rive Verden ud af. Pestalozzi havde en Tid studeret til Præst, Generalen spillede en Slags Ypperstepræst paa Langeland, begge hav-

de lært nogen Jura, og begge, navnlig Generalen, forstod at bruge den. Begge var følsomme og sværmeriske, Pestalozzi overførte sin Følsomhed paa Virksomhederne som Folkeopdrager og Pædagog, Livet gav hurtigt efter Studenteraarene Frederik Ahlefeldt en Sans for det reelle, som Pestalozzi aldrig opnaaede, Generalen kunde hele sit Liv igennem forene sin Hang til Romantik og Sværmeri med en meget nøgtern og praktisk Realisering af sine Tanker og Planer. Hovedforskellen mellem de to var vel nok den, at medens Frederik Ahlefeldt egentlig aldrig for Alvor behøvede at kæmpe med Livet, men dansede livligt henad sin rosenbestrøede Bane, maatte Pestalozzi fra han var Barn lige til sin Død kæmpe mod vanskelige Livskaar. I Biskop Plum mødte Generalen en Pestalozzi-Enthusiast, der var ligesaa ivrig som han selv. Men Plum var ganske blottet for den berømte Pædagogets Følsomhed. Odense-Bispen var en Praktiker, der stod med begge Fødder fast plantede i Jorden. Da »Skoleværket« paa Langeland var et Produkt af Generalens og Plums Samarbejde, blev det præget af dem begge, mest vel nok af Bispen, for Frederik Ahlefeldt vilde gerne lempe sig og lade sig overbevise, medens Plum helst vilde dominere og end ikke bøjede sig for den enevældige Monark, naar hans Meninger om Skolespørgsmaal afveg fra Frederik den Sjettes. Plum smilede over Generalens Filantropi, den haandfaste Biskop holdt sig til det praktiske og faktiske og fandt Filantroper og Idealister lige taagede. Plum tog til Trods for sin Beundring for Pestalozzi Afstand fra dennes Natursværmeri og fra hans Prædiken Dyd og Fornuft og mente, at Skolen var til for at dygtiggøre Eleverne til det Kald, der ventede dem i Livet. Derimod greb Plum med Begærlighed Pestalozzis Tanker

om, at alle de Ting, der omgive Menneskene, skal drages med ind i Undervisningen. Plum søgte derfor at fremme Anskuelsesundervisningen og forlangte af Lærerne, at de skulde udvikle Ungdommens Sans for Etik og lære den at gennemføre Etikens Grundregler i det daglige Liv. Skolen skulde nemlig ikke alene have det Formaal at undervise, den skulde tillige være en Opdragelsesanstalt, Lærerne skulde søge at finde ud af den enkelte Elevs særlige Anlæg og dyrke dem, ligesom de skulde uddybe de gode Sider i Børnenes Karakter. Næppe nogen anden dansk har beskæftiget sig saa meget med Pestalozzi som Plum, og hvad han har skrevet og udgivet er gennemsyret af Pestalozzis Teorier. Det af Plum redigerede Tidsskrift »Egeria« blev ligefrem slugt af Generalen, der udnyttede Læsningen ved Ordningen af mange Skoleforhold paa Langeland. Foruden af Biskop Plum blev Generalen paavirket i pestalozzisk Retning af Statsminister Frederik Moltke, som vi have omtalt tidligere, og som havde Æren af at være en af de allerførste europæiske Statsmænd, der fik Øje for den schweiziske Pædagogs Betydning.

Pestalozzis Teori om »den indbyrdes Undervisning« blev grebet med Begærlighed af Generalen. Den, der for Danmarks Vedkommende havde brudt Banen for Princippet om »den indbyrdes Undervisning«, var Frederik den Sjettes Yndling, Oberst Abrahamson. Metoden havde for vort Vedkommende sin Rod i Klagerne over det mangelfulde Lærerpersonele, og ved sindrigt indrettede Tabeller, der indeholdt saa godt som alt det Børnene skulde lære, vilde man gøre Undervisningen lettere. Tabellerne blev ophængte i Skolestuerne og simplificerede i den Grad Undervisningen, at almindelig udrustede ældre Elever

ved Hjælp af dem kunde give deres yngre Kammerater Timer. Det var en Videreførelse af Pestalozzis Teori om Anskuelsesundervisningen. Generalen indførte straks den indbyrdes Undervisning paa Seminariet i Tranekær, hvorfra den vandrede videre til alle Langelands Skoler. Naar Generalen følte sig saa tiltalt af den indbyrdes Undervisning, har det sikkert noget haft sin Grund i, at han som gammel Soldat syntes om det militære Sving, Metoden gav Undervisningen, idet Brugen af Tabellerne medførte en kort, concis, summarisk Tale. Det var netop det, der bevirkede, at de fleste Lærere af Faget var mod den nye Form for Undervisning, idet de kaldte den mekanisk. Det var Frederik den Sjette, der holdt Retningen kunstigt oppe, og denne Undervisningsmetode ophørte samtidig med Kongens Død. Kong Frederiks ligefremme Passion for den indbyrdes Undervisning var hovedsagelig at føre tilbage til de Besparelser, Princippet medførte, idet man kunde klare sig med langt færre Lærere. Paa den anden Side var de omfangsrige og vidtløftige Tabeller dyre at anskaffe, men denne Ekstraudgift var for lidet at regne i Forhold til de Besparelser, der knyttede sig til Metoden i Kommuner med mange Børn. Paa Langeland kom dette til at spille en Rolle i Humble, Magleby og Rudkøbing, men det sidste Sted var udenfor Generalens Virkekreds. At den i Forvejen negligerede og mangelfulde Religionsundervisning ikke befordredes yderligere ved Hjælp af Tabeller med kortfattede Sammendragninger af Kristendommens Lære, havde den rationalistiske Samtid ikke synderligt Øje for. Derimod havde en og anden paa Langeland Øjnene aabne for, at Metoden kunde blive et Skalkeskjul for Lærerens Dovenskab, dette var saaledes Tilfældet i Illebølle, hvor der hu-

serede en Lærer, som vi senere skulle komme tilbage til. Da Illebølle Skole kun havde forholdsvis faa Elever, kunde Læreren ikke komme med det Paaskud, der blev gjort gjældende af Lærere ved Skoler med mange Børn. Ogsaa dovne Elever kunde bedre dække sig, idet den indbyrdes Undervisning medførte, at Eleverne i mange Tilfælde svarede i Kor i Stedet for enkeltvis.

Generalen fulgte troligt i sin Bedstefaders Fodspor med Hensyn til ihærdigt Arbejde for Skolens Udvikling paa Langeland. I den Periode, der ligger imellem den pietistiske Forordning af 1739 og den rationalistiske af 1814, stod de under ham henhørende langlandske Skoler paa et betydeligt højere Stade end Gennemsnittet i det øvrige Danmark.

Foruden de faa ganske elementære Fag, Christian den Sjettes Forordning indførte, lod Generalen i sine Skoler undervise i adskillige Fag, som knapt kendtes af Navn i andre Landsbyskoler. Til Undervisningen i Fysik knyttedes saaledes Begyndelsesgrundene i Astronomien, i enkelte af Fysiktimerne blev der undervist i noget, man kaldte »Mekanik«, og som man mente vilde blive af Betydning i Elevernes praktiske Gerning efter Udtrædelsen af Skolen. Ligeledes lod Generalen undervise i noget saa hypermoderne som Sundhedslære med en dertil knyttet mere omstændelig end ubetinget praktisk Diætik, der dog ogsaa nærmest blev optaget fra den humoristiske Side af Elevernes Forældre. Der blev ogsaa drevet saakaldte Forstandsøvelser, som smykkede sig med Navn af den sokratiske Metode, Læreren talte med Børnene om de Ting, der laa indenfor deres Fatteevne, og som de beskæftigede sig med i deres daglige Liv, derigennem skulde deres Forstand og

Tænkeevne skærpes, og Muligheden for at gaa over til vanskeligere og mere fremmedartede Emner udvikles. At Naturhistorien af enkelte Lærere og Præster blev drevet under Fællesvandringer i det fri, var ogsaa noget nyt og ganske i Pestalozzis Aand. At Generalen lod de respektive Sognepræster bistaa Lærerne i Undervisningen, havde blandt mange andre den Virkning, at der blev lagt mere Vægt paa Religionsundervisningen; til Brug for denne lod Generalen Biskop Balles Bibelhistorie benytte. Generalen var en af de første, der indførte Balles Lærebog som Supplement til Luthers Katekismus, Bogen kunde absolut ikke være Generalen ubehagelig, da den stod den Trosform, der var hans egen, Deismen, meget nær. Religionsundervisningen nærmede sig i det hele stærkt til Deismen; der blev talt saa lidt som muligt om Aabenbaringen, og alene Vorherres Navn blev nævnt, Kristus og Aanden saa godt som aldrig. Dertil kom, at Religionsundervisningen med dens praktiske Anstrøg søgte at gøre den kristne Religion begribelig for Børnenes Fornuft, og Ting, som man mente oversteg deres Fatteevne, blev sprunget over. Betegnende er saaledes Titlen paa en lille Bog, der blev benyttet meget ved Religionsundervisningen: »Vejledning til at kende Gud ved at betragte det mærkværdige og underfulde i Naturen.« Alt muligt blev blandet ind i Religionsundervisningen, og de mest heterogene Værker benyttedes i de langlandske Skoler, det kom af, at det dagligdags og almenfattelige i saa rig Udstrækning som muligt skulde drages ind under Religionsundervisningen. Religionstimerne benyttedes ogsaa til Foredrag om Moral og Pligt, men hvordan end Timerne formede sig, saa haandterede Lærerne baade det gamle og det nye Testamente, særlig det gamle, ganske



•DEN GREVELIGE FRISKOLE• I LAURVIG

som det passede dem, strøg noget, bortforklarede andet, føjede noget til af eget Fabrikat, saa Religionsundervisningen kunde blive til et fuldstændigt Kaos. Naar man gik saaledes frem overfor selve Bibelen, siger det sig selv, at Luthers Katekismus var udsat for en endnu værre Medfart.

Den bekendte Middelfartpræst Hans Jørgen Birch, der havde Evner til at træffe Børnenes Sprog og til at gøre sig forstaaelig for dem, var den første, der udgav en ABC med Billeder, et gammelt Eksempplar vidner om, at denne illustrerede ABC har været benyttet i langlandske Skoler. Baa- de Læsestykker og Billeder i Bogen havde praktiske For- maal og omhandlede de for Børnene dagligdags Foreteelser; ogsaa her maatte Landboreformerne holde for. Et ejen- dommeligt Vildskud var samme Forfatters meget benytte- de »Dydslære for Børn«. Den mest indviklede Sammen- blanding af alt muligt var ABC'ernes Fortsættelse, Læse- bøgerne, med isprængte gudelige Lovsange og Læsestykker, der paa en Gang kunde omhandle Kvægsygdommens Be- handling og dertil passende Udsnit af Bibelen. Efter Hen- stilling af Biskop Plum indførte Generalen en Læsebog, den fra det tyske frit bearbejdede »Nød- og Hjælpebog for Bondestanden«. Bogen er et broget Sammensurium af Lær- domme, som Landbefolkningen formentlig kunde have Nytte af at tilegne sig, blandt andet giver den en detailleret Fremstilling af, hvorledes man skulde tilberede den berømte eller vel snarere berygtede Rumford-Suppe. Denne uhygge- lige Suppe, der skulde koges paa gamle Knogler, og hvis Hovedbestanddel ellers var Blod, var paa Generalens Tid meget skattet af Filantroperne, der mente, at et af Fattigfor- sørgelsens mange Problemer var løst herigennem, eftersom Grev Rumfords Præparat ansaas for det billigste Fødemid-

del, der overhovedet kunde fremskaffes. Originaludgaven til den af Biskop Plum saa højt priste Nød- og Hjælpebog var indlemmet i Generalens Bibliothek, og Værket omtales i et Brev til Frederik Ahlefeldt fra hans yngre Broder under hans Studieophold i Dessau, Bogen var nemlig udkommet i Anhalts Hovedstad.

Der blev baade givet Undervisning i Geografi og Historie. Til Geografiundervisningen benyttedes en Bog, der var forfattet af Digteren og Skolemanden Edvard Storm. Storms Geografi betegnede et vigtigt Fremskridt, idet den ikke var en tør Opremsning af Navne, men gav en malende Beskrivelse af Lande og Stæder, der lettede Tilegnelsen og morede Børnene. Et Sted i Storms Geografi er ofte blevet citeret og danner en Illustration til Bogens Art: »I Asien laa Edens Have og derfra ere de første Mennesker komne«. Som Digter er Storm længst glemt, men hans Navn er bevaret som Stifter af »Efterslægtens Skole«. Det mest revolutionerende ved denne første danske Realskole, der i Henhold til Pestalozzis Theori skulde »danne Børnenes moralske Karakter«, var det, at man her helt og holdent tog Afstand fra det hidtil værende Universal middel, Prygl, og at man i nogen Maade indskrænkede den megen Udenadslæren, der blev afløst af frie Foredrag. Efter sit eget Sigende kunde Storm faa sine Elever til hvad det skulde være, blot ved et Blik, hvad han tilskrev det gode Forhold mellem sig selv og Børnene.

Til Historieundervisningen, der kun omfattede Danmark, benyttedes Mallings »Store og gode Handlinger af Danske, Norske og Holstenere«, det vil sige, at Lærerne benyttede Værket som Grundlag og fortalte Eleverne deraf, saaledes at der ingen Lektier blev givet i Faget, men Ele-

verne maatte i en følgende Time gengive, hvad Læreren havde meddelt dem i den foregaaende. I Henhold til de abrahamsonske Teorier skulde Repetitionen foregaa i Kor. Mallings Værk var som skabt til at fremme Generalens Planer for Historieundervisning, at vække Kærlighed til Konge og Fædreland. Bogen egnede sig i Kraft af sin Form ypperligt som Grundlag for Foredrag og for »indbyrdes Undervisning« med store Overskrifter, letfattelige Oversigter, planmæssigt inddelte Kategorier. Dette hindrede ikke, at Bogen blev en yndet Folkebog ogsaa blandt Langelands voksne Befolkning, hos hvilken den bidrog til at sprede Interesse for historisk Læsning, Værket var nemlig let tilgængeligt, affattet som det var i et klart, populært Sprog. Generalens Interesse for at faa Mallings Bog udbredt, ikke alene i de langelandske Skoler, men ogsaa i videre Kredse, kan maaske ogsaa noget hidrøre fra hans Bekendtskab med Forfatteren. Generalen var nemlig paa adskillige Omraader kommet i Berøring med den senere Statsminister, først og fremmest gennem den nye Salmebog, som Frederik Ahlefeldt interesserede sig saa stærkt for, og for hvis Udarbejdelse Ove Malling var en af Hovedmændene. Endvidere var Generalen kommet i personlig Forbindelse med Malling gennem dennes Arbejde i den store Skolekommission og gennem hans Virksomhed som Præsident for Landhusholdningsselskabet. I Tilslutning til Historietimerne indførte Generalen Undervisning om Landets Statsforfatning og Love, det blev overladt til Lærernes Konduite at bedømme, hvor meget eller lidt, der vilde være formaalstjæntligt for Børnene, i de fleste Tilfælde blev der fortalt Børnene om de nye Landbolove, og om hvor godt det var blevet indrettet for Bondestanden i Sammenligning med tidligere,

saaledes at Ungdommen kunde lære, hvor megen Tak den skyldte en faderlig Regering. Dette sidste var udgaet fra Reventlowerne, der tillige vilde have, at Børnene i Skolerne paa deres Godser skulde lære, hvilke nye Rettigheder, der var tilstaaet Bønderne. I enkelte af de langelandske Skoler prøvede man med nogen Tyskundervisning, uden at det dog førte til noget synderligt.

I samtlige langelandske Skoler blev der paa Generalens Initiativ givet Undervisning i teoretisk Landbrugs-lære, og i de til Lærerembederne hørende forholdsvis store Haver blev der bibragt Eleverne nogle elementære Regler for Havebrug. I Tranekær Skole blev der baade givet Sang- og Musikundervisning og lært at tegne. Hvad Tegningen angaar, blev der særlig lagt Vægt paa Pigernes Undervisning i dette Fag, der skulde støtte dem i Haandarbejdet, saaledes at Børnene vænnede sig til at sy efter Mønster. Drengene lærte at tegne Landbrugs- og Haandværkerredskaber.

Generalen havde meget store Udgifter af Skolevæsenet paa Langeland, dels til Lønninger, dels til Bygninger. Der var en Konto, som spillede en overordentlig stor Rolle paa hans Skolebudget, uforudsete Udgifter: Var der i nogle af Skolerne lærenemme Børn, hvis Forældre ikke havde Raad til at lade dem tage Del i den udvidede Undervisning, blev det ordnet ved Hjælp af Generalens private Kasse; kneb det for en Lærer at komme ud af det med Indkomsterne, kunde han let opnaa et Tilskud fra Generalens Lomme, desuden anvendte Patronen mange Penge til Komplettering af Skolebibliothekerne og til Anskaffelse af Lærebøger og andet Undervisningsmateriale. Dertil kom, at den øvrige Del af Langelands Befolkning skulkede sig fra at betale til

Skolevæsenet, saaledes at efterhaanden alle Udgifterne betaltes fra Generalens Kasse. Medens de gode Aar stod paa, tilflød der endnu Tilskud fra Øens »Proprietariusser«, men da Dyrtiden begyndte, hørte de ganske op, og den nødvendige Følge var den, at Grevskabets Udgifter til Skolekassen langt overskred det overkommelige og bidrog til at øge Generalens som en Lavine voksende Gæld. Dyrtiden medførte, at der maatte lægges paa Lærernes Løn, desuden maatte der bygges nye Skoler, og der maatte foretages Restaureringsarbejder ved de gamle. Ved Nybyggeriet og Restaureringerne blev der som altid, naar Generalen havde med noget at gøre, udvist overdreven Flothed, saaledes som da Generalen opførte den nye Skolebygning paa Hou, og Skolepatronen nøjedes ikke med i Henhold til det fraoven givne Vink, at lægge Skolerne paa de smukkeste Steder og at forsyne dem med Lege- og Øvelsespladser, men selve Bygningerne skulde være grundmurede og forsynede med Tegtag. Med Hensyn til Lærerlønningerne herskede der den største Vilkaarlighed, idet det hele laa alene i Generalens Haand, og den langelandske Skolepatron lod sig her som i saa mange af Livets andre Forhold lede af sine personlige Sympathier. Yndlingen, Lærer Friedrichsen, fik officielt 250 Daler om Aaret i Løn, hvilket var over det dobbelte af, hvad den bedst lønnede Lærer paa Langeland fik. Naturligvis kunde det fra Generalens Side gøres gældende, at Friedrichsen tillige var Seminarieførstander, men Seminariet i Tranekær var af de meget smaa, og Friedrichsens Arbejde kunde ikke siges at overskride de almindelige langelandske Læreres, der var derfor virkelig nogen Grund til den almindelige Misundelse, Friedrichsen var Genstand for, saa meget mere som Friedrichsen havde mere Jord

end de andre Lærere, og det var hovedsagelig af Jorden, Lærerne skulde leve. En Støtte for sin Ordning havde Generalen hos den store Skolekommission, der henstillede, at Seminarister altid skulde have en større Løn end Lærere uden Eksamen, om Forskellen var der dog ikke angivet noget bestemt.

Men hvorfra skulde Pengene skaffes, naar der var Ebbe i Godskassen? Allerede Forordningen af 23. Januar 1739 gav Anvisning i saa Henseende, Christian den Sjettes Regering fandt, »at man kunde høste en vigtigere og mere essentiel Frugt end Lysene paa Altret kunne medføre«, og bestemte derfor som følger: »Og som Vi allernaadigst have overvejet, at de Penge, som hidtil aarlig ved alle Kirker i Kjøbstæderne og paa Landet til Lys paa Altret som et i sig selv uskyldigt og velment, men dog ufornuødent Brug, ere anvendte, med større Nytte til Ungdommens bedre Undervisning, som et for Gud tækkeligere og for Kirken og Landet højst nødvendigt Værk kunde anvendes, og vore kjære og tro Undersaatter derved i de til Skolevæsenet fornødne aarlige Udgifter lettes, saa vilde Vi, at disse Penge efterdags til den fattige Ungdoms Skolegang skulle destineres . . . «.

Ingen kunde være mere overbevist end Generalen om, at Skolen var en langt nyttigere Institution end Kirken, og at den trængte langt mere til Penge end sidstnævnte, som han mente havde Overflod. De to nedenstaaende Skrivelser vil bidrage til at illustrere Generalens Syn paa dette Spørgsmaal.

Til Cancelliet.

Præsteembederne paa Langeland, hvortil mig allernaadigst er forundt Kaldsrettighed, er af saa gode Indkomster,

at intet derimellem er meget ringere end 6 à 700 rd^l, men de fleste af dem langt derover, derimod ere Skoleholderembederne paa Langeland ringe og i Tallet omtrent 50 Stkr. — med Glæde understøtter jeg disse saa højst nødvendige og trængende Indretninger af min egen Lomme, men der maa flere Kilder, naar samme skal hjælpes. — Naar Præsteembederne ere saa gode, at de ikke alene føde, men endog berige deres Mand, finder jeg det retfærdigt, at disse Embeder, naar de bliver ledige og kunde taale det, understøtte Skolevæsenet. Mit underdanige Forslag er derfor, at jeg ved et Præstekalds Vacance maae i Forening med Herredsprovsten accordere med Sognet om Præstetienden og af den i Penge forvanlede Tiende henlægge noget vist til Skolerne. — Paa dette mit allerunderdanigste Forslag er jeg mig det høje Collegii Bestemmelse udbedende.

20. Marts 1799.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Cancelliet.

Ærbødigst Pro Memoria!

Endskiønt jeg aldrig tillod mig nogen Tvivl om, at det Højkg. Danske Cancellie jo vilde biefalde det Forslag, som jeg under 20. Martii f. A. gav mig den Frihed at indkomme med, hvori jeg ønskede, at af Præstekaldene i Grevskabet Langeland maatte ved forefaldende Vacance bestemmes at svares en vis Penge til Skolevæsenets saa høylig trængende Forbedring i bemelte Grevskab, saa blev jeg dog sat i en Slags Forlegenhed og Uvished, siden Højbemelte Collegii Resolution længe udeblev, og det just indtraf, at 3^{de} Præstekald i Mellemrummet blev ledige; af denne Aarsag

og da den tilsigtede Afgift til Skoelekassen har til Hensigt at forbedre de Mænds Kaar, hvis Kald det blev at bibringe Ungdommen de første Grunde til at blive nyttige og gode Borgere og om muligt sætte disse Lærere istand til at forrette deres møisommelige Arbeide med Lyst og uden tryk-kende Nærings Sorg, saa fandt jeg mig pligtig at formaae de nye kaldende Præster at vedtage en saadan Afgift, hvilket de ogsaa for deres Leve- og Embedstid indgik. Det Højkg. Danske Cancellie har i Skrivelse dateret 25. Maii sidst, hvilken ikke førend i Julii Maaned indløb, tilladt mig ved forefaldende Leilighed at indkomme med Forslag i berørte Henseende; jeg giver mig altsaa herved den Frihed saavel at udbede Approbation paa den med 3^{de} i sidstafvigte Aar kaldede Præster paa Langeland indgaaede Accord om aarlig Bidrag til Skoelekassen, nemlig: Sognepræsten Hr. Brandt til Humble erlægger 120 rdl, Hr. Fabricius til Tranekjær og Tullebølle 30 rdl og Hansen til Bøstrup ligeledes 30 rdl, som og Bestemmelse for, at denne Afgift af efterkommende Præster skal bestandig udredes og aarlig til Skoelekassens Kasserer og Regnskabsfører betales.

Slesvig den 5. Februar 1800.

AHLEFELDT LAURVIG.

Lignende Anmodninger som disse tvende vare fra andre Godsejeres Side blevne rettede til Kancelliet, for paa mange andre Steder end Langeland var det saaledes, at Ligningen paa Hartkornet til hvert Sogns Skolekasse gav et meget magert Resultat, selv om Forholdet paa Langeland vel nok har været ret enestaaende, at en enkelt Mand, selve Skolepatronen, maatte udrede hele Udgiften. Resultatet af Henvendelserne blev, at man paa flere Steder ned-

lagde residerende Kapellanier og Katheketembeder, hvis hidtige Indtægter kom Skolen til gode. Det var første Gang, Staten, om end indirekte, ydede noget til de betrængte Læreres Bedste, men senere kom der lidt efter lidt Forordninger, der sigtede til at hjælpe paa Lærernes økonomiske Kaar: Forordningen af 25. November samme Aar sikrede saaledes alle de Lærere, der endnu ikke havde faaet tildelt Jord ved Bøndergaardenes Udflytning, saa megen Jord, som var fornøden til 2 Køers og 6 Faars Græsning, og Forordningen af 5. Juni 1801 gav Lærerenkerne Pensionsret. I Henhold til kongelig Reskript af 8. April 1800 blev der paalagt Præstekaldene i Bøstrup, Tranekær og Humble Afgifter til Fordel for Skolekassen i de respektive Sogne; derimod blev Generalens Tanke om, at alle de store Præsteembeder i Landet skulde beskæres til Fordel for Skolekasserne, ikke realiseret paa den Maade, han havde foreslaet. Derimod blev der eksproprieret fra Præstekaldene til Fordel for Seminariefonden, hvilket indirekte kom Lærerstanden til gode. De gennemgaaende meget velstaaende langelandske Præster tog denne Ekspropriering med Sindsro, enkelte havde, som vi have set, endog frivilligt afgivet af deres Indtægter, men fra de lavere lønnede Embeder rundt omkring i Danmark lød Præsternes Klager højlydt. Jammeren var for saavidt berettiget, som det virkelig ikke var Smaating, der afkrævedes Præsterne, nemlig 2 Trediedele af de aarlige Udgifter til Seminarierne, og det oven i Købet i den begyndende Dyrtilid. Regeringen tog Hensyn til Gejstlighedens Besværinger, og efter at Skoleanordningen af 1814 havde fungeret nogle Aar, blev en Del af Udgifterne til Seminarierne overført til Skolekasserne. Senere fik Skolekasserne Lod og Del i Konge- og Kirketienden.

Alt det kunde ikke forhindre, at Skolevæsenet blev Generalen en meget dyr Historie, og om nogen Erstatning blev der ikke Tale, da Skolerne til Dels gled ud af hans Hænder ved Forordningen af 1814.

Nedenstaaende Skrivelser giver et Indblik i den økonomiske Side af Skolevirksomheden paa Langeland og Generalens Forhold dertil. Man vil deraf blandt andet se, at Generalen kunde klare sig i en snæver Vending, som naar han paa Grund af Mangel paa Lokaler lader holde Skole i en af sine Forpagtergaarde.

Til Provst Brandt.

Paa Deres Velærværdigheds meget ærede i Henseende til Eftergivelse af Skoleholdernes Jorder, ey heraf at svare Tiende, maa jeg herved erklære, at da jeg, som noksom bekient, haver bortforpagtet alle Tiender til Forpagtergaardene, saa kan jeg forinden Kontrakterne udløber, med den beste Villie ey foretage noget heri for ikke at paatrække mig heraf flydende Fortrædeligheder.

6. Marts 1798.

AHLEFELDT LAURVIG.

Offentlig Bekendtgørelse.

Berettiget ved Høybaarne Hr. Generalmajor Greve Ahlefeldts Høye Resolution og Tilsagn om visse aarlige Indtægter for en Skolelærer i Tranekier :

- 1^o. En ny grundmuret Bygning til Beboelse saaledes indrettet, at Skolelæreren tillige kan logere unge Mennesker til privat Undervisning;
- 2^o. I fast Løn 140 ^{rdl} Dansk Courant foruden hvad Sognets Beboere og andre bidrage til Læreren for deres Børns Undervisning;
- 3^o. Fornøden Brænde og Tørv;
- 4^o. En Have bag Huset med et Vænge derved af 6 Tønder Lands Størrelse bedste Klasses Taxt.

Menigheden, hvis offentlige Religionslærer er her dens Tolk, seer med glad Forhaabning og med Taknemmeligheds varme Følelser for Velgiørerne den gavnlige Oplysnings blidere Dage imøde. Den retsindige, duelige, der iøvrigt maatte attraae dette Skole Embede, vil i disse, ifølge Høybaarne Hr. Grevens Befaling, offentlig bekientgiorte og Tranekjærs Skoles tilkommende Lærer hermed tilbudne Betingelser, sikkert her forudsee Vished om Arbejdets for-tiente passende Belønning. Den af Høybemelte Hr. Grevens forordnede offentlige Examen over dem, der imidlertid maatte melde sig, hvorefter kun den værdige og, om fleere indfinde sig, da den værdigste vælges og antages, er bestemt at holdes i Tranekier Kirke Onsdagen den 23^{de} Junius førstkommende. Almueundervisningens billige For-dringer: Læsning, Skrivning, Regning, Religion, Kundskab om Fædrelandet, Ager og Havedyrkning, ventes naturligvis i Forbindelse med gode Læregaver fyldestgjorte; paa-lidelige Vidnesbyrd om forhen beviist Fliid, Duelighed og Retsind kommer tillige i Betragtning. Skolen, hvor tillige paa nærmere Forlangende og Aftale vil kunne findes An-ledning til Ungdommens Underviisning i Sprog-Kundskab, Musik, maaskee og Tegning, vil inden September Maanedes

Udgang vorde aabnet. Portofrit Brev i denne Anledning modtages og fornøden nærmere Oplysning meddeles med Fornøelse af underskrevne Stædets Præst.

Tranekier paa Langeland den 2. April 1802.

FABRICIUS.

Til Pastor Jørgensen i Bødstrup.

Pro Memoria!

Næstkommende 23^{de} d. M. bliver efter Bestemmelse foretaget Examen i Tranekier Kirke til Valget af en Skolelærer for Sognets Børn. Deres Velærværdighed skulle jeg derfor tillade mig at anmode om behagelig at hivaane denne Forretning og paahøre, om og hvorledes de, som fremstille sig til Examen, ere i Stand til at fyldestgiøre de fordrende Betingelser samt derved tillige føre Protocol over det passerede, saavidt De maatte anse saadant fornødent, hvorom jeg ønskede at De i Forveien ville tage behøvende Aftale med Sognepræsten Hr. Fabricius.

Tranekier Slot den 12. Juni 1802.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Provst Brandt, Humble.

Pro Memoria! Deres Velærværdigheds Skrivelse af 19. ds. underretter mig om, at Skolelærer Rasmus Pæsen har opsagt sin Tjeneste til næste 1^{ste} Mai, fordi hans Løn ikke er tilstrækkelig til nødtørftig Udkomme, og da jeg fuldkommen indser, at Tidernes Kostbarhed gjør det umueligt for ham at forsyne sig med det nødvendigste for den hidtil havde Løn 20 ^{rdl} aarlig, saa bevilges, at bemelte Skole-

lærer Rasmus Pæsen maae nyde udi Tillæg 10^{rdl} aarlig, hvormed jeg haaber, han finder sig fornøiet.

Tranekier Slot den 22. Februar 1808.

AHL. L.

Til Pastor Østrup, Magleby.

Pro Memoria!

Det er mig ret bekient at Skolerne i Maglebye Sogn behøver en betydelig Forbedring, men nærværende Tiider er det umueligt øjeblikkeligt, meest af Mangel paa Materialer at faa deslige Arbeider fortsat; imidlertid er det min Beslutning at især Sønden- og Nordenbroes Skoler skal, hvis ingen andre ubekiente Hindringer indtreffer, dette Efteraar paabegynde Undervisningen. Hvad angaaer Lejlighed midlertidig til Underviisning for Søndenbroes Ungdom, da finder jeg, at en Stue i Maglebye Sognegaard dertil vilde være bequem og best passende, og saafremt Skoleungdommen af Nordenbro ej haver fornøden Plads i Skolen, da vil der blive Lejlighed til Underviisning i en Stue paa Nordenbrogaard, indtil en nye Skole vorder opført. Deres Velærværdighed ville behageligst tilmelde mig, hvad Borde og Bænke m. v. foreløbig maatte udfordres til Skolerne, fordi at samme kan vorde anskaffede. Til Skolerne i Nordenbroe og Bagnkop skal jeg nærmere være betænkt paa at kalde nye Lærere.

Tranekiær den 9. Juli 1810.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Grev Bille-Brahe, Hvedholm.

Pro Memoria! Efter at have modtaget Deres Højbaarenheds ærede fra 30. f. M. med indsluttet Gienpart af Svend-

borg Amts Skoledirektions Skrivelse til Dem af 10. Juli sidst afvigte, hvorved De erindres at foranstalte en Ligning over Brændselens Udredelse til Dreyø Skole saaledes, at enhver Jordegods-Eier og Selveier skulle udrede Brændselen i Forhold til Hartkornet under Skole-Districtet, undlader jeg ikke, forsaavidt Birchholms Hartkorn angaaer, der sorterer under dette District, skyldigst at meddele: Loven grunder i Almindelighed paa den af Billighed byggede Sætning, at hvo som høster Nytten af de til offentlig Brug og Indretninger føyende Foranstaltninger, bør ogsaa bære Byrden. At den 52. § i Skolereglementet skulle være en Undtagelse fra denne almindelige Regel, bør jeg ikke antage, naar det kommer under Betragtning, at Skole-Districternes Beboere, hvad enten de ere Eiere eller Fæstere af de brugende Stæder, have den fortrinligste Nytte af Skolerne; det synes følgelig ogsaa at være en grundet Følge, at disse Beboere og ikke Fæstebøndernes Herskab bør udrede Brændsel til Skolerne som hidindtil fra gammel Tid har fundet Sted og været brugeligt, dog saaledes at Fæstebønderne have udredet Brændselen af deres Steders Tiliggende efter Udvisning af Eierne, og de Beboere, som ikke selv havde Brændselen at præstere, maatte kiøbe samme ligesaavel som det, de behøvede til egen Fornødenhed. Jeg maa altsaa blive af den Formening, at Skolereglementet biefalder denne billige Fremgangsmaade, og saaledes vil det blive Birchholms Beboeres egen Sag at sørge for Ildebrændsel til Dreyø Skole, hvilket jeg ikke troer at være mig som Eyer af Øen anderledes end som anført er, vedkommende.

Tranekjær Slot den 7. Sept. 1810.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Pastor Fabricius.

I Anledning Deres Velærværdigheds behagelige af 20. ds. undlader jeg ikke herved at underrette om, at jeg har fastsat mit Aarsbidrag til Forøgelse af Langelands Skolelæreres Bogsamling til 100 rdl, hvilke Hundrede Rigsdaler vil kunne modtages af Godsforvalter Scheel imod herpaa tegnet Quitting.

Tranekjær Slot 24. Februar 1812.

A. L.

Til Godsforvalter Scheel.

Da Skolen i Bagnkop ikke er tillagt Jord og saadant nu bequemmelig kan iverksættes, forinden Beboerne udfærdiges Kiøbecontract paa de af dem kiøbte Jorder, saa har Du at anmode Landinspektøren, som er antagen til Hartkornets Beregning og Jordernes foregaaende Opmaalning, at han ved samme Lejlighed afsætter en Jordlod til Skolen saa bequemt som mueligt af den Størrelse, som Skole-Reglementet fastsætter, hvilken Jordlod tages af samtlige Bagnkops Jorder, men Hartkornet bør hvile paa Beboerne, der ligefuldt betale den accorderede Kiøbesumma til mig.

Brolykke den 12. Oktober 1812.

AHLF. LAURVIG.

Til Pastor Bojesen.

Pro Memoria!

Til Giensvar paa Ds. Velærværdigheds Skrivelse af 29. f. M. undlader jeg ikke herved at meddele:

Uagtet det ikke er min Hensigt, at den til Illebølle Skoele

udlagte Jordlod fra Lars Pæsens Gaard skal tilhøre Skolen bestandig, men, da den er langtfraliggende, kuns saalænge, indtil en bequemmere Jordlod ved en anden Lejlighed kan bestemmes udlagt for Skoelen, saa er det dog ikke min Beslutning nu fra en anden Bye at udlægge en Jordlod til Illebølle Skole, saaledes som De foreslaar, men naar det findes giørligt, ved Christen Biergs Gaards Bortfæstning eller paa anden passende Maade, skal en ny Jordlod til Illebølle Skole vorde bestemt. Imidlertid maa Skolelæreren være tilfreds med den Jordlod, som er udlagt fra Lars Pæsens Gaard. Siden Lars Pæsens Udlod ved Illebølle ikke benyttes til Sæd, men er bortleiet til Græsning, skionner jeg ey, at Deres Velærværdighed af denne Lod, saalænge den paa ovennævnte Maade anvendes, kan tilkomme Korntiende.

Tranekjær Slot d. 20. Juli 1814.

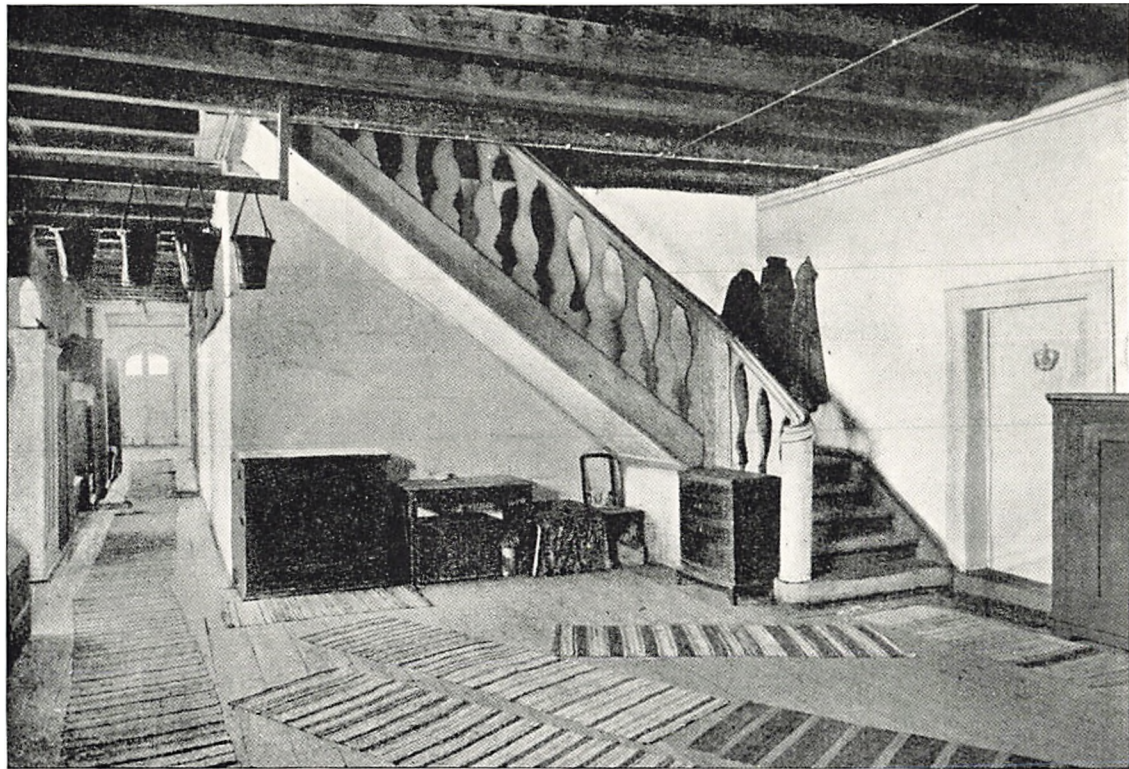
AHLEFELDT LAURVIG.

Til Godsforvalter Scheel.

Ved at tilstille Dig indesluttede Andragende fra Skolelærer Christensen i Kjædeby skulle jeg tillige anmode Dig at drage Omsorg for, at Skolelodden i dette Efteraar tilbørligen vorder indhegnet samt at Byemændenes Forhold med at afpæle den ommeldte Vei og bortleie Græsningen, undersøges og videre behandles.

Tranekjær Slot 3. Aug. 1814.

AHLEFELDT LAURVIG.



•DEN GREVELIGE FRISKOLE• I LAURVIG

Til Cancelliet.

Ved hermed at tilstille det Høykgl. Danske Cancellie en Ansøgning fra Amtsprovst Lund paa Skrøbeløv Sogn Skole-commissions Vegne dateret 2. d. M., hvori anholdes om, at 113 Rdl. N. W., som er Leieafgift dette Aar af bemelte Sogns nedlagte Degnekalds Jordlod, maatte tilflyde Distriktets Skoelekasse som Hjelp til Anskaffelse af fornyet Inventarium til den ny opførte Skoele, undlader jeg ikke at recommendere det ansøgte til forventet Indvilgelse.

Tranekiær Slot, 7. Septbr. 1816.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Skolelærer Friderichsen.

Da jeg til Anvendelse ved egne Bygninger selv behøver de Muurbrokker, som kan undværes fra Ringmuren omkring Tranekiær Kirkegaard, saa kan jeg ikke opfylde Dit Forlangende i Skrivelse fra 30. f. M., men skal jeg forære Dig Værdien af bemeldte Muurbrokker, som Du saa kan anvende efter eget Tykke. Jeg har den Glæde at tilmelde Dig, at jeg har forøget Din Løn med et Beløb, som skal vorde Dig meddelt, naar Du i næste Uge aflægger mig Besøg her syd paa Landet. Du skal ei bryde Dig om ildesindede Menneskers Misundelse og Ondskab, som ikke har rørt mig, men tro at jeg stedse forbliver

Din Ven

Brolykke, 6. Oktober 1816.

A. L.

Til Amtsprovst Lund.

Hoslagt behager Deres Høyærværdighed at modtage de mig ved ærede Skrivelse fra 19. ds. tilstillede Documenter,

hvorhos jeg ikke skulle undlade at meddele: til 2. Stykke: Jeg biefalder aldeles, at Biskop Bojsens Bibelske Historie foreslaaes til autoriseret Læsebog for øverste Klasses Børn i Langelands Skoler; naar Bogen dertil er antaget, bestemmer jeg mig nærmere, om jeg udlægger Betalingen for de 120 Exemplarer, hvorpaa Amtsprovst Saxtorph har subscriberet paa Amtsdirectionens Vegne; til 3die Stykke: Repartitionen over Bidragene til Skrøbelev nye Skolebygning er forsynet med min Approbation. Til 4de Stykke: Skolelærer Raskens Ansøgning om at være fritagen for at svare til Tullebølle Skolekasse det Bidrag, som ham var paalagt til en Medhjælperes Lønning, bifalder jeg som overensstemmende med Billighed, saalænge han besørger Skoleholdet ene.

Tranekjær Slot, 23. Decbr. 1816.

A. L.

Til Amtsprovst Lund.

Deres Høyærværdigheds ærede fra 28. ds. tilstillede mig en Repartition over 1 Rdl. N. W. pr. Td. Hartkorn af Skrøbelev Skoledistrict, som er bestemt at anvendes til Supplering af det manglende i Udgiften pro 1816 og videre til Anskaffelse af nødvendigt Inventarium; men da jeg ikke troer det mueligt for Almuen paa denne Aarets Tiid at udrede et saadant Bidrag, siden den vel vanskelig kan klarere de kongelige Skatter, saa maa jeg herved tillade mig at henstille til Dem, om De ikke finder det rigtigt at lade denne Sag noget henstaae, idetmindste saalænge indtil Landmandens Producter gjør det muligt for ham at tilvejebringe Pengene.

Hvis Repartitionen passerede Efteraar eller Foraar, for-
menes det bedre passende med Almuens Forfatning.

Den sendte Beregning behager De imidlertid at modtage
indtil videre.

Tranekiær Slot, 30. Juli 1817.

AHLEFELDT LAURVIG.

Nedenstaaende fire Skrivelser giver et Indblik i de for-
skelligartede Forhold, hvor Generalen maatte tage Haand
i Hanke som Skolepatron.

Til Gartner Hansen.

Pro Memoria!

Siden ingen Degn for nærværende Tiid er i Maglebye,
som kan afbenytte den til Degneboeliget henhørende Hauge
og den altsaa ville ligge udyrket, ifald jeg ikke sørgede for
sammes Anvendelse, beordres Du herved til at antage Dig
til Bearbejdning ovenmeldte Hauge ligesaafuldt som Broe-
lykke Hauge, og anvende Frugterne, som deraf kan ud-
bringes, til min Fordeel, siden jeg har besluttet af Haugen
at svare en vis Penge til Degnekaldet.

Tranekiær Slot, den 14. Martii 1801.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Pastor Næraae i Longelse.

Pro Memoria!

En Deel af Fuglsbølle Sogns Beboere have for mig andra-
get, at Skoleholder Wormslev i bemelte Fuglsbølle ikke,
som han bør, forestaar sit Skoleembede, men derudi viiser

megen Forsømmelse, da han sjelden er tilstede forat give Ungdommen den Underviisning, hvorfor de søge Skolen, men Skoleholderen i dets Sted afgiver sig med andre hans Embede uvedkommende Ting, hvortil han af en og anden bruges. De have derfor ansøgt mig at raade Bod paa denne for deres Børn saare skadelige Efterladenhed. — Siden Ds. Velærværdighed sikkerlig ifølge Deres Embede undertiden besøger Skolen, saa vil De best kunde vide, om Klagen forholder sig rigtig, hvilket maatte blive end mindre at overse, eftersom Skoleholder Wormsløv fremfor en Deel andre er forsynet med Kundskaber til vel at udføre sit Embede, naar han vil; Ds. Velærværdighed ville altsaa behage at paasee, at Skoleholderen udfører sine Pligter saaledes, at ingen grundet Klage skal indløbe, da jeg i sligt Fald nødsages at henvende mig til rette vedkommende Sted.

Tranekær Slot, 18. Februar 1804.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Amtsprovst Saxtorph.

Ved herved at remittere Ds. Høyærværdighed Skolelærer Christensens Klage dateret 3. f. M. over Maren Pæsdatter Pank, som nu opholder sig i Lindelse By, forsynet med Skolecommissionens paategnede Oplysning, undlader jeg ikke at meddele, at siden fornævnte Fruentimmer for mig har andraget og forklaret, at Sygdom hindrede hende at møde i Skolecommissionen, da hun dertil blev indvarslet, og derhos har erklæret sig villig for de brugte Skiældsord og andre Fornærmelser mod Skolelæreren at affinde sig paa den Maade, som bliver fastsat, saa kan det passerede afgjøres saaledes, at Maren Pæsdatter Pank i Skolecom-

missionen efter nærmer Indvarsling gjør Skolelæreren Afbigt og erlægger 2 Rdl. i Mulct til Skolekassen. Naar denne Bestemmelse er vorden opfyldt, forventer jeg derom at blive underrettet.

Tranekiær Slot, 11. September 1815.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Amtsprøbst Saxtorph.

Det er for mig bleven anmeldt, at Kirkesanger Rasken i Tullebølle nyelig har givet sig i Slagsmaal med Husmand Peter Madsen i samme Bye, hvorved Rasken er bleven saaledes tilredt, at han ey selv kunde forrette sin Tjeneste i Kirken, samt at han har solgt al den Brænde og Tørv, som han dette Aar har modtaget af Tranekiær Degnekalds Grund, og at han altsaa nu benytter sig af den Brændsel, som er leveret til Skoelens Forsyening, der altsaa savner det nødvendige, og Skolelærer Jacobsen maa med Vanskelighed søge at tilvejebringe Tørv til Skolen hos nogle af Districtets Beboere. Naar Rasken paa slig Maade forholder sig, kan han vel ikke betroes det Embede, han beklæder; — jeg tillader mig altsaa at overdrage Deres Høyærværdighed at beegne denne Sag, paa hvilken Maade De finder passende og nødvendig.

Tranekiær Slot, 25. December 1815.

AHLEF. L.

Høyærværdige
Hr. Amtsprøbst Saxtorph!

Skoleforordningen af 1814 bragte en gennemgribende Forandring i Generalens officielle Stilling til Skolen. Før

den Tid var Frederik Ahlefeldt en Art enevældig Hersker over Langelands Skolevæsen, for Fremtiden skulde en Del af hans Magt lægges i Hænderne paa den ved Forordningen oprettede Amtsskoledirektion og de enkelte Sognes Skolekommissioner. Den første Institution bestod af Amtmand og Provst, den anden af Sognepræsten og dem af Beboerne, der ejede mindst 32 Tønder Hartkorn, fandtes ikke saadanne i Sognet, udnævnte Amtsskoledirektionen et Par af Sognets Grundejere, der saa benævnedes »Skolepatroner«, desuden skulde der i Kommissionen sidde en saakaldet »Skoleforstander«, der af Amtsskoledirektionen valgtes »mellem de hæderligste Bønder i Sognet«. Lensbesidderne var fødte Medlemmer af de Direktioner, hvorunder deres Len sorterede. I 1789 var der blevet nedsat en Kommission, der skulde udfinde Midler til Forbedring af det danske Skolevæsen, den sad lige til 1814 og bestod af Balle, Bastholm, Reventlow, Schimmelman, Kancelliets Præsident Brandt, Trant, og Professor Sevel. Vi have haft Lejlighed til at omtale »den store Skolekommissions« Virksomhed. En Del af Kommissionens Forslag var allerede ført ud i Praksis, inden dens Virksomhed kulminerede og ophørte ved Forordningen af 1814, og alle større eller mindre Forandringer og Forbedringer indenfor Skolevæsenet ere at føre tilbage til Kommissionen. Reglementet for Skolevæsenet paa Landet af 1806 var saaledes Kommissionens Værk, og det var hovedsagelig paa dette Reglement, at den nye Forordning byggede. Kommissionens mest fundamentale Krav var bedre Lærere og tvungen Undervisning, og disse to Ting kom da ogsaa til at danne det egentlige Skel mellem Forordningerne af 1739 og 1814. Et af Kommissionen stillet Krav om, at Landboudom-

mens Skoleundervisning skulde komme til at staa paa Højde med Købstadsskoleundervisningen, opnaedes ikke realiseret. Den Kundskabsmasse, der krævedes bibragt Skolebørnene, var da heller ikke større, end den, der meddeltes i de allerfleste Skoler paa Landet inden Forordningens Udstedelse, paa Langeland havde Børnene lært adskilligt mere. Forordningen foreskriver i sin Paragraf 23: »Der skal i Skolerne undervises i Religion, Skrivning og Regning samt Læsning; ogsaa bør Skolelærerne vejlede Børnene til ordentlig Sang -- Ved Læsningen skulle fornemmelig saadanne Bøger benyttes, som kunne give Anledning til at danne Børnenes Sindelag, og som indeholde et kort Begreb om deres Fædrelands Historie og Geographi, samt meddele dem Kundskaber, der kunne tjene til Fordommens Udryddelse, og blive dem til Nytte i deres daglige Haandtering, og bør der ved al Undervisning søges Lejlighed til passende Forstands-Øvelser for de Unge«.

Hver Skoledag skulde der gives en Time i Gymnastik. For den konfirmerede Ungdom, der ønskede en lidt videre Uddannelse, blev der givet Lejlighed til en saadan gennem de Lærerne paabudte Vinterkursus. Denne Vinterundervisning var reduceret til tvende ugentlige Aftentimer.

Den øverste Styrelse blev som hidtil hos Kancelliet, til hvem de respektive Biskopper som Tilsynsførende gav Indberetning.

Godsejerne bevarede som hidtil Kaldsretten, men de vare bundne til at antage Seminarister, for saavidt saadanne vare for Haanden. Lærernes Løn blev betydeligt forbedret, foruden Udbyttet af deres Tjenestejord skulde de have 6 Tønder Rug og 10 Tønder Byg in natura samt 25 Tønder Byg efter Kapitelstakst. Desuden skulde Lærerne have gra-

tis Tørv og Brænde samt Hø og Halm til deres Kvæg. Som et Tilskud til Lærerlønnen maa det ogsaa regnes, at Skolejorden var tiendefri. Lærerlønnen paalignedes de respektive Sognes Beboere, og Skolekassen blev lagt ind under Skolekommissionen, der ogsaa overtog det regelmæssige Tilsyn med Skolens Virksomhed. Paa Langeland vedblev dog Generalen at have Skolekassen under sig en Række af Aar efter Forordningens Udstedelse, og han vedblev til sin Død Side om Side med Skolekommissionerne at inspicere Undervisningen i Skolerne, bistaaet af Præsterne.

Den nye Ordning, der i høj Grad beklippede Generalens Myndighed, generede ikke Frederik Ahlefeldt, der altid hurtigt fandt sig til Rette med det nye og saa med Velvillie paa alle Reformer. Nedenstaaende Skrivelser giver et Indblik i Generalens Stilling til Skolevæsenet under den nye Ordning.

Til Amtsprøbst Saxtorph.

Foranlediget af Ds. Høyærværdigheds behagelige Skrivelse mod Skolelærer Mortensen, dateret 30. f. M., undlader jeg ikke herved at melde: at da Jacob Nissen samme Dag meldte sig hos mig for at forlange den af Skoledirectionen truffne Bestemmelse forandret, har jeg paalagt ham uden videre Indvending ufortøvet at lægge Haand paa Værket og foranstalte den givne Ordre opfyldt. Iøvrig er jeg ganske eenig med, at der udnævnes en ny Skoleforstander i Jacob Nissens Sted, naar Skolecommissionen finder ham uduelig til denne Post og behagelig bringer en Mand i Forslag, som den ønsker dertil beskikket.

Tranekjær Slot, 3. Aug. 1814.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Amtsprovst Saxtorph.

Til Giensvar paa Ds. Højærværdigheds behgl. Skrivelse fra 6. ds. undlader jeg ikke herved at meddele: 1^o Sagens Afgiørelse mellem Skolelærer Christensen og Kjædeby Gaardbrugere biefalder jeg paa den foretagne Maade; angaaende Skoleloddens Indhegning er Godsforvalter Scheel tillagt fornøden Ordre. 2^o: Udpantningsordre følger til Sognefogden i Humble paa de ansatte Skole-Mulcters Inddrivelse. 3^o: Da Gaardmand Niels Rasmussen Hesselbierg er en meget brav Mand, saa biefalder jeg gierne, at han udnævnes til Skoleforstander. 4^o: Siden jeg ikke kiender Seminarist Larsen, og hans anbefalinger ikke ere fortrinlige, saa undgaaer jeg helst at kalde ham til Tullebølle Skole; derimod formener jeg, at da Seminarist Jørgen Hansen, for hvem jeg har anvendt endeel Bekostning, nu med Udmærkelse er færdig fra Westerborg, han desuden i Forveien er bekient at være særdeles brugbar til Skolehold, saa kan denne ansættes ved Tullebølle Skole, som høylig trænger til en virksom og brav Lærer. Deres Højærværdighed ville derfor behage at tilkiendegive Jørgen Hansen min Beslutning, og jeg er forvisset at Provsten med Fornøyelse vil opfylde mit Ønske til 5^o: Skolelærer Thoer har meget Ret, naar han synes, at Betalingen 8 Tdr. Hvede efter Capituls-Taxt for hans Kost og Logis ved Westerborg 10 Maaneder fandtes overdreven, jeg kan derfor ikke andet end tilraade Thoer som han selv foreslaaer: at han holder sin egen Øconomie, medens han opholder sig ved Seminariet. 6^o: De modtagne Synsforretninger over Grevskabets Kirker har jeg ladet aflevere til Godsforvalter Scheel. Samtlige Documenter, som fulgte Deres Skrivelse hid, undlader jeg ikke hermed at remittere.

Tranekjær Slot, den 9. Sept. 1814. AHLEFELDT LAURVIG.

Til Skolecommissionerne.

Da Godsforvalter Scheel formedelst Mangel paa Tiid har ønsket at vorde fritagen for at udføre de ham ellers vedkommende Forretninger som Skolepatron med hvad derunder dependerer, ved de Skolecommissioner, som ere mig angaaende, paa Langeland og Strynøe, saa har jeg fundet mig anlediget at opfylde hans Begiæring og entlediger altsaa herved bemelte Godsforvalter Scheel fra ovennævnte Forretninger med indeværende Aars Udgang, til hvis Bestyrelse fra 1. Januarii 1815 jeg har antaget Hr. Landinspecteur Faber, som er boesiddende i forrige Feldtbagerens Gaard i Rudkiøbing og til hvem D'Hrr. Sognepræster altsaa disse Forretninger angaaende behage at henvende Dem, da han besørger det fornødne i mit Sted.

Odense, den 5. Decbr. 1814.

AHLEFELDT LAURVIG.

Til Birkedommer Krigsraad Wadsted.

Fra Godsforvalter Boisen har jeg under 11. ds. modtaget Anmeldelse, at De ikke endnu til Skolekassen havde betalt Restancerne pr. 1819, hvis Inddrivelse henhører under Deres Foranstaltning, og det uagtet De fra Amtet i sidstforløbne Junii Maaned skal være paalagt uopholdelig at aflægge Rigtighed for denne Sag.

Jeg maae altsaa herved tilkiendegive Dem, at naar De ikke inden 14 Dages Forløb fra Dato til Godsforvalter Boisen klarer de ommeldte Skoelekassepenge, da vil Amtet paa nye blive anmodet om at iværksætte de fornødne Midler til Restancens Inddrivelse. Iøvrig formoder jeg, De maa

kunne indsee hvor ubehageligt det falder mig, at jeg saaledes ved flere Leiligheder er nødsaget at paamine Dem om Embedspligters Opfyldelse.

Tranekjær Slot, den 15. Septbr. 1820.

AHLEFELDT LAURVIG.

Ligesom Kaldsretten var upaavirket af de nye Forhold, saaledes gik det ogsaa med de til Skolevæsenet hørende Bygninger, der nu som før sorterede under Generalen og vedligeholdtes for hans Regning. Som Følge af Hartkornet vedblev Generalen ogsaa at have de største Udgifter til Skolevæsenet; det medførte et Gode for de langelandske Lærere, at Bestemmelsen i Skoleforordningen om, at Skoledirektionen og Skolekommissionerne kunde afkorte Lærerne i deres Løn, naar Forholdene i Sognet gjorde det nødig, noget der skete i adskillige fattige jyske Sogne, ikke fik nogen praktisk Betydning for Langeland.

Frederik Ahlefeldts Forhold til Amtsskoledirektionen og Skolekommissionerne gav aldrig Anledning til Rivninger, det var saa let at komme ud af det med Generalen, der var meget imødekommende og lydhør overfor andres Ønsker. I Stedet for at distancere Skolekommissionerne søgte han tværtimod at vække deres Interesse for Skolerne, og han gjorde sit til, at Kommissionerne opfyldte deres Pligt. Det gik da ogsaa meget bedre paa Langeland end mange andre Steder, hvor Kommissionerne viste sløv Ligegyldighed og hverken gad holde Møder eller være til Stede ved de aarlige Eksaminer. Forordningen af 1814, der mange Steder i Danmark var upopulær paa Grund af de forøgede

Udgifter, den medførte, blev paa Langeland modtaget med venlige Følelser, hvilket formentlig kan tilskrives den Omstændighed, at de fleste Udgifter kom til at hvile paa Generalen. Frederik Ahlefeldts Stilling til Lærerne paa Øen forandredes heller ikke i mindste Maade under de nye Forhold, det tidligere patriarkalske Forhold vedblev at bestaa uforandret. Paa ganske faa Undtagelser nær herskede der et udmærket Forhold mellem Generalen og de langelandske Lærere. En i sin Tid meget omtalt Undtagelse skulle vi her komme lidt nærmere ind paa.

Jeg har i det foregaaende Bind kortelig omtalt Lærer Mathiesens Mellemværende med Generalen. Bemeldte Lærer var Sønderjyde og havde faaet sin Uddannelse paa Trolleborg Seminarium, hvorfra han dimitteredes med udmærkede anbefalinger, Mathiesen havde desuden en ivrig Beskytter i Biskop Plum, der indtrængende anbefalede Generalen at ansætte ham i et ledigt Embede paa Langeland. Selv om Generalen ikke havde vidst det mindste om Mathiesen, vilde en anbefaling fra Odensebispens have været ham tilstrækkelig til uden Betænkning at give den unge Mand en Ansættelse. Men Mathiesen mødte desuden op med Papirerne i den allerbedste Orden, og hvad der slog Hovedet paa Sømmet, han kunde godtgøre, at han var Genstand for Ludvig Reventlows særlige Interesse. Generalens personlige Indtryk af den purunge Mand var særdeles godt, navnlig syntes han om den Begejstring og Hengivenhed, hvormed Ansøgeren under sin første Samtale med Generalen omtalte Grev Reventlow, af hvis Teorier og hele philanthropiske Virksomhed Generalen var en stor Beundrer. Mathiesen, der for enhver Pris vilde indsmigre sig hos Generalen, for at opnaa, hvad han tilsigtede

ved sit Besøg, slog om sig med Lovprisninger af de nye Skoletanker, udbredte sig om Seminarieundervisningens Fortrinlighed, kort sagt fremførte alt det, han mente kunde falde i god Jord hos Generalen. Mathiesen opnaede et gunstigt Resultat af sit Besøg paa Tranekær og til Trods for at han var ganske ung fik han dog det store Embede i Illebølle. Hvor meget, der har boet i den nye Illebøllelærer, hvor ægte hans Begejstring for Lærerfaget har været, er det vanskeligt at have nogen Mening om, det er fra en enkelt Side blevet hævdet, at den Mistillid, hvormed Mathiesen blev modtaget af Illebøllerne, fra første Begyndelse gjorde ham ked af det hele og ødelagde Forholdet mellem Mathiesen og Beboerne. Dette er ikke ganske rigtigt, for Mistilliden var kun til Stede, inden Mathiesen kom til Langeland, og blev overvundet af hans tiltalende Apparition, selv om en Del af de meget konservative Illebøllere nok fandt, at den nye Lærer var noget lovlig forskellig fra dem selv, og at hans Væsen og Optræden var dem for rask og fremmedartet, ligesom man heller ikke syntes om en Række iøvrigt ret udvendige Reformer, som Mathiesen indførte paa Skolen. Grunden til den oprindelige Mistillid hidrørte fra den Omstændighed, at Mathiesen var Seminarist fra Trolleborg, hvis hele Præg man ikke syntes om, Grev Reventlow var Langelænderne for liberal og havde alt for mange nye Anskuelser. Havde der ikke været andet i Vejen, var det hele vel nok gaet. Men Skolebørnenes Forældre mærkede efterhaanden, at den nye Lærer var forsømmelig og doven, han kom for sent paa Skolen om Morgen, Børnene kunde ikke komme ind, men maatte vente ude paa Vejen, til Læreren endelig aabnede Døren for dem. Der blev klaget til Skolekommissionen i Lindelse, der me-

get snart konstaterede, at Klagerne var berettigede. Desuden mærkede Sognepræsten, Bøjesen, der straks tog Affaire, at Mathiesen ikke alene var luddoven men ogsaa en daarlig Lærer, idet Børnene ingenting kunde, naar Præsten kom for at overvære Timerne paa Skolen. Lindelsepræsten behøvede ikke at gøre Generalen opmærksom paa Forholdet, eftersom Frederik Ahlefeldt selv var Medlem af Lindelse Skolekommission. Generalen indrømmede villigt, at han havde været uheldig i sit Valg og gjorde intet Forsøg paa at holde Haanden over Læreren. Man nøjedes da foreløbig med at se Tiden an, give Mathiesen en Irette-sættelse og foreholde ham, at han skulde gøre sig mere Umage. Det gik en Tid. Men saa kom der noget, som var adskilligt værre end Forsømmelserne i Skolegerningen. Ikke ret længe efter Mathiesens Ankomst til Illebølle, havde nogle af de nærmeste Naboer mærket, at Læreren af og til strammede sig op ved Hjælp af stærke Drikke. Der blev dog ikke talt videre om det, Mathiesen drak kun i Smug og ikke i andres Nærværelse og var desuden aldrig blevet set helt beskænket. Da Drikkeriet imidlertid tog Overhaand, og Læreren et Par Gange var mødt fuld i Skolen, kunde Sagen ikke længere neddysses, men kom baade for Skolekommissionen og Amtsskoledirektionen. Atter bar man over med Synderen, men da denne i Stedet for at paa-skønne den mod ham udviste Langmodighed tværtimod blev mere og mere ubehagelig og chicanøs mod sine Om-givelser, næsvis og opsætsig mod sine Foresatte og desuden greb enhver tænkelig Lejlighed til at optræde som Kværu-lant, oparbejdedes der efterhaanden en Stemning imod ham i hele Lindelse Sogn, der tvang ham bort. Men det varede længe, inden man blev af med ham, i over tyve

Aar sad Mathiesen i sit Embede. Sagen kom for Domstolene og blev ført igennem alle Instanser. Udfaldet kunde ikke være tvivlsomt, ved Højesterets Dom blev han erklæret for at have sit Embede forbrudt, hvorefter fulgte Afskedigelse paa graat Papir. Men havde det været galt før, blev det nu værre end nogensinde. Mathiesen blev boende paa Langeland, og da han ikke kunde faa Pension, maatte han søge sig en Levevej. Han slog sig ned som en Slags Prokurator og fik som saadan Lejlighed til at fornemme Hævnens Sødme, for ved Siden af at ernære sig vilde han tage Hævn over sine tidligere Foresatte, særlig Generalen og Pastor Bøjesen, som han allerede medens han var Lærer havde søgt at skade ved Udbredelsen af allehaande ond-sindede Rygter. Mathiesens Konsulentvirksomhed strakte sig over hele Langeland lige fra Nord til Syd, han blev nemlig meget brugt, da han var billigere end de velbestaltede Prokuratorer. Det, han især benyttedes til, var til at affatte Klager til Myndighederne. I mange Tilfælde indskrænkede Mathiesens Assistance sig til at rette Fejlene i alt affattede Klageskrivelser. Klagerne var i de fleste Tilfælde over Generalen, som Mathiesen i en ganske særlig Grad ønskede at komme til Livs. Man har lidt vanskeligt ved at forstaa, at en Mand som Generalen lod sig saa stærkt afficere af Mathiesens Virksomhed, hans Irritation og Pirrelighed, der kom frem baade i Skrift og Tale, synes overdreven og urimelig og har sikkert fremkaldt Smil hos de høje Autoriteter, overfor hvilke han forsvarede sig mod Mathiesens Beskyldninger og Klager. Rent ude i det meningsløse er Generalen, naar han udtaler, at Mathiesens Kværuleren er ved at standse hans Interesse for Skolesagen. Det maa søge sin Forklaring i, at Generalen fra først af var ked over og

bebrejdede sig, at han havde ansat Mathiesen, og at de idelige Bryderier og den megen Ulejlighed, Mathiesen under sin Lærervirksomhed beredte ham, tilsidst havde gjort ham rent desperat, han havde haabet, at Plagerierne skulde ophøre med Mathiesens Fjernelse fra Embedet og maatte saa konstatere, at han var kommet fra Dynen i Halmen. Nedenstaaende to Breve til henholdsvis Biskop og Amtmand gengiver Generalens Stemning, det samme gælder de tre følgende Breve, hvoraf det første og sidste er til Kancelliet, det andet til Generalkommissariat-Kollegiet.

I en Række af nær ved 30 Aar har jeg været Besidder af Grevskabet Langeland; i dette ei korte Tidsrum har mine Bestræbelser stedse gaaet ud paa at gavne mine Underhavende og det Almindelige. Iblandt mange af disse vigtige Ting var Skolevæsenet den Green, jeg fornemmelig søgte at fremme, deels ved at opføre nye Skoler, deels ved due-lige Skolelæreres Ansættelse, deels ved Tillæg af egen Formue til de øvrige Skolelærer her paa Landet, der forinden vores Blide Regiering saa kraftig antog sig Skolevæsenet, levede i trange Kaar. Med Glæde saae jeg mit Arbeide kronet med Held, og opmuntret ved mine Foresattes yttrede Tilfredshed har jeg stedse med Varme virket for denne gode Sag indtil i de senere Tider.

I de afdøde Biskopper Block og Hansen havde jeg udmærkede Venner, og jeg smigrer mig ogsaa med Deres Høiærværdigheds Yndest og Venskab. Med Sandhed og inderlig Tilfredshed tør jeg forsikkre, at der ingensinde har været nogen ulig Meening imellem disse mine gejstlige Foresatte og mig, men stedse den største og bedste Overens-

komst, hvad skulde der da fra denne Side betragtet være til Hinder for mine vedvarende Bestræbelser til denne højst vigtige Sags Fremme? vist intet!

I Amtsprovst Lund har jeg en høist agtværdig, indsigtfuld og behagelig Medarbejder, alt dette foreenet lader mig intet ønske tilovers, og dog maae opbrigtig tilstaae Deres Højærværdighed i de senere to Aar at have tabt Lysten til det mig ellers kiære Fag. — Aarsagen hertil er Skolelærer Matthiesen, Illebølle, Lindelse Sogn, hans grove impertinente Forhold, saavel mod Amtsskoledirektionen, som og imod Lindelse Skolecommission, de løgnagtige og dumdristige Klage, han saavel har ført over mig som andre, den Frækhed, hvormed han tilsidesætter Deres Højærværdigheds Befalinger, alt dette har opvagt Ulyst hos mig længere at deeltage i Skolevæsenet her paa Landet. Vel er der Befalet en Provsteret nedsat til at underkiende og paakiende denne Nederdrægtiges Adfærd; men den har nu været i saa lang Tid, at jeg neppe troer, at denne bliver tilendebragt, og imedens foruroliges jeg stedse med insolente Breve fra denne Patron, Lindelse Menighed opmuntres af ham til Ringeagtelse imod deres Præst og Herskab, han agerer tillige Vinkelskriver og ophidser Almuen paa alle tænkelige Maader. Enhver Ærekiær Mand maae føle sig inderlig krænket ved slig Adfærd; yderst tungt er det at see sig tilsidesat paa en lignende Maade ved et Menneske, der sikkerlig hører blandt de allerslettest og desuden er en daarlig Skolelærer. Deres Højærværdighed vil sikkert efter disse Omstændigheder ey fortryde, at jeg søger mig entlediget fra min Post i Amts-Skoledirektionen for Skolerne, naar ald Authoritet tilintetgjøres.

Med den udmærkedste Høragtelse og hjerteligste Hengivenhed har jeg den Ære at anbefale mig i Deres Højærværdigheds vedvarende Godhed.

Ærbødigst

AHLEFELDT LAURVIG.

De med Deres Højvelbaarenheds høistærede Skrivelse af 20. f. M. indløbne Dokumenter, Husmand Lars Madsen af Illeb. betræffende har jeg herved den Ære at remittere og tillige at fremsende Forv. Poulsens Erklæring i Henseende til bemeldte Lars Madsens Sag, af hvilken De gunstigen vil blive overtødet om, at Supplicanten ubeføiet fører Anke over at være affordret højere Afgift end hans Fæstebrev giver Anledning til; men da Vinkelskrivere og især den suspenderede Skolelærer Matthiesen i Illebølle gjøre dem Umage til egen Fordel at styrke Almuen i vrang Meninger og vildfarende Begreber, saa bliver dette Onde ikke at forandre, medmindre det Lovbud med Nøiagtighed overholdes, at enhver, som for Almuen skriver Suppliker, skal forsyne samme med egen Underskrift; Det vilde altsaa sikkerlig være tienligt, at disse Lovbud paa ny blev bragt i almindelig Erindring.

Brolykke 17. Marts 1820.

Deres Højvelbaarenheds ærbødigste.

AHLEFELDT LAURVIG.

1^o. Ved hoslagt at tilbagesende de med Kommissionens ærede Skrivelse fra 11^{te} hujus indløbne Dokumenter betræffende Søndebroes Husmænds Anke, at dem ved Byens Udstykning formentlig ikke skal være skeet dem den Ret,

som dem kunne tilkomme, undlader jeg ikke tillige at bemærke: Den af Kancellist, Landmaaler Theil, efter Authorisation foretagne Undersøgelser-Forretning, hvilken jeg i Almindelighed maa bifalde, saavel som flere af Sagens Dokumenter oplyste, at fra hver Gaard ved Udskiftningen af Maglebye Sogns Jorder er udlagt en Huuslod paa 3 Tdr. Land geometrisk Maal til Taxt 10, og at denne Jord er fordeelt imellem samtlige Huusmænd, saa og at Landvæsenskommissionen ved dens afholdte Forretning har antaget den ved Udskiftningen truffne Fordeling imellem Fæsterne overensstemmende med de lokale Omstændigheder, Resolutionerne og Anordningerne. Som Selv nøiagtig bekiendt i Sognet, har jeg ved Maglebye Udskiftning valgt den meest hensigtssvarende Maade at forskaffe samtlige Huuse saa megen Jord som ved dens gode Dyrkning og Anvendelse kunne yde Fæsterne de første Fornødenheder, og det var ikke passende at fratage hver Gaard mere Jord end 3 Tdr. Land til Taxt 10, følgelig maatte disse Jordlodder atter uddeles i mindre Lodder, siden Huusmændene vare fleere og ellers ei alle kunne blive tillagte Jord. Dokumenterne viser endvidere, at de fleste af de klagende Huusmænd have tiltraadt først efter Udskiftningen. De kan følgelig paa ingen Maade have Grund at føre Anke; siden ei meer Jord er lovet dem, end de virkelig bruger. Den øvrige Del af Klagerne, som havde fæstet før Udskiftningen, ere ved denne tillagte meer Jord og Hartkorn, end de i Forvejen havde, og saaledes kan dem ingen Uret være tilføjet. At dette Sogns Udskiftning iøvrigt er passeret meget fordeelagtigt for Beboerne, vil enhver upartisk og Sagkyndig ei kunne nægte, ligesom jeg Selv bedst veed, at denne Udskiftning har for mig medført endeel Omkostninger med

de mange Udflytninger af Gaarde og Huuse, som blev nødvendig, saafremt Jordbrugerne skulle have den tilsigtede Nytte. Det vil saaledes indsees, at Huusmændenes Klage er ubeføjet, og det var ønskeligt, om de vrang Raadgivere og skadefro Personer, som her paa Landet i den senere Tid glæde sig ved at ophidse og styrke Almuen til ubeføjede Klager, kunne blive fremtrukne for Lyset for at nyde den Straf, som deres onde Gierninger fortiene. I Særdeleshed den elendige Vinkelskriver og Slyngel, tidligere Skolelærer Mathiesen.

Tranekjær Slot, 14. November 1823.

Ærbødigst

AHLEFELDT LAURVIG.

2^o. Ifølge det Højkongelige General-Commissariats Kollegii Befaling har jeg haft Mandskabet af det forrige Langelandske ridende Jægerkorps samlet og undersøgt Deres Skyldbøger for at erfare, om de vare i Orden og om der var Grund til den Klage, der af dette var indsendt til Hans Majestæt Kongen. — Skyldbøgerne fandtes fuldkommen rigtig i alle Henseender, og Mandskabet havde intet at klage, ikkun allene forment de, at Pengene burte have været udbetalt i Sølv istedenfor i Repræsentativer. Jeg svarede dem derpaa, at jeg vilde indgaa med Forespørgsel til det høie Kollegium om deres Anliggende og meddele dem Underretning, naar jeg modtog Resolution. Forøvrig erklærede Mandskabet endvidere, at ingen af dem havde underskrevet den indsendte Klage, hvortil de ei heller havde Grund. Den meget berømte Vinkelskriver Mathiesen, suspenderet Skolelærer i Illebølle, har ogsaa her viist hans

Lyst til at blande sig i ham ganske uvedkommende Ting og skreven Klagen.

De Mandskabet tilkommende Priispenge har jeg udbetalt paa 3 Mand nær, der ei var anført paa Listen, men om hvilke jeg strax sætter mig i Korrespondence med Ritmester, Baron Brockdorf og forventer deres Tilgodehavende mig tilstillet for derefter igien at kunne udbetale dem samme. De denne Sag tilhørende Dokumenter har jeg den Ære at remittere.

Tranekjær Slot, 14. November 1823.

Ærbødigst

AHLEFELDT LAURVIG.

3^o. Ved hoslagt at remittere den med Kollegii ærede Skrivelse fra 22. f. M. indløbne Forespørgsel til det Kgl. Rentekammer fra suspenderet Skolelærer C. Mathiesen i Illebølle herpaa Landet, undlader jeg ikke tillige at sende til behagelig Oplysning:

1) En mig fra Svendborg Amt tilstillet Udskrift af Grevskabet Langelands Auktionsprotokol, der skal indeholde Beløbet af den bortauktionerede paa Grevskabets Forstrand inddrevne Talg;

2) Anke over Indkassators til Amtet afgivne Forklaring angaaende Auktionen og Bjergelønnen.

3) Afskrift af den i sin Tiid forfattede og af mig som Amtmand i mine Godser approberede Beregning af Auktionens Omkostninger og Bjergelønnen,

hvorhos jeg tillige tør give mig den Frihed at underrette om, at den inddrevne Talg ei, saaledes som Auktions-Udskriften melder, er ved Auktionen opløbet til 1219 rbd 3 $\frac{1}{2}$ 1 $\frac{1}{2}$, men derimod efter den originale Forretning befin-

des at være 1233 rbd 2 № 7 þ Repræsentativer, at jeg lod Talgen udstykke i mindre Portioner for desto bedre at skaffe Tilslutning ved Auktionen; at Talgfoustagerne, som ere inddrevne og biergede for Bagnkop og Boetofte, af mig bleve foranstaltet tilkiørte, og ikke af Finderne, som i Forespørgslen anført; de øvrige Steder, hvor Talgfoustagerne ere opdrevne, befindes ikkun herfra $\frac{1}{2}$ Mil beliggende undtagen Østerhuse, som har en længere Frastand. De som selv have hidtransporteret Foustagerne, have ingen særdeles Betaling af mig forlangt, altsaa er intet i saa Maade for dem paa Beregningen anført. Desuden vilde Talgen paa førstmeldte Maade være bleven kiørt hertil, hvis Finderne ei selv uvægerlig havde besørget Transporten, hvilken iøvrig paa en saa kort Vei var ubetydelig.

Da Lovgivningen ei bestemmer Biergelønnen i Tilfælde, som med Talg-Indstrandingen fandt Sted, saa maa jeg vedblive den Formening, at det tilkommer mig som Forstrands-Eier og Amtmand i mine Godser at fastsætte samme efter Faren, Møien og Godsets Værd, hvilke Omstændigheder nøiagtig ere tagne i Betragtning ved at tillægge og udbetale de Biergende den Biergeløn, som paa den approberede Beregning staaer anført.

Det er ellers meget at beklage, at Spørgeren, suspenderet Skolelærer C. Mathiesen saaledes upaaanket kan vedblive at drive sit onde Væsen iblant Almuen, som han finder størst Glæde at ophidse til ubeføiede Klager over Øvrighed og Foresatte, der vistnok omsider kan drage ubehagelige Følger efter sig.

Tranekjær Slot. 5. Dec. 1823.

Ærbødigst

AHLEFELDT LAURVIG.

Undervisningen i Generalens norske Grevskab var fra først af ordnet ganske som paa Langeland og bestod i Degnes Indterpen af Bibelhistorie og Katekismus. Ordningen af Byskolevæsenet kom til at spille en stor Rolle for det norske Grevskab, idet der laa en forholdsvis betydelig By paa dets Grund. Der var i denne som i de andre norske Købstæderbaade Folkeskoler, hvor Eleverne lærte at læse, skrive og regne, og tillige Skoler, hvor der gaves en noget mere udvidet Undervisning, de lærde Skoler var faatalligere i Norge end i Danmark. De norske Skoler opstod ved privat Initiativ, og i Modsætning til Danmark var det Præsterne, der havde været virksomme for deres Oprettelse; Driften blev betalt efter Formue og Lejlighed af de enkelte Kommuner, der udnævnte Lærerne, disse skulde inden deres Ansættelse eksamineres af den stedlige Præst, uden hvis Billigelse ingen Lærer kunde ansættes. Christian den Fjerde, der interesserede sig for den norske Skole, holdt paa, at der skulde katekiseres flittigt, hans Forordninger af 1607 og 1631 gav nærmere Direktiver for det norske Skolevæsens Ordning.

Ligefra Grevskabets Oprettelse viste dets Besiddere, Daneskjolderne, stor Interesse for Skolevæsenet. Forholdet med Hensyn til Kaldsretten var ordnet saaledes, at Menighederne i By og paa Land indstillede Lærerne til Daneskjold-Laurvigernes Godkendelse. Indstillingen skete igenem den stedlige Præst, der udnævntes af Greven, saa Divergenser vistnok var saa temmelig udelukkede. Laurvig var en af de første norske Byer, der fik en Skole. Tilsynet sorterede under Gejstligheden. Skoleforordningen af 1739 omfattede saavel Norge som Danmark, men blev i al Fald for Laurvigs Vedkommende ikke af samme Betydning som

for Langeland, idet der paa det Tidspunkt allerede var oprettet en Del Skoler i Grevskabet. Det fremgik med stor Tydelighed af en samlet Erklæring, afgivet af alle Laurvigs Præster, der medens Arbejderne til Forordningens Gennemførelse stod paa, var blevne kaldte til København for at debattere Sagen med Grev Laurvig. Ligesom i Danmark vare Degne- og Lærerembederne slaaede sammen, men medens Degnene afskaffedes i Danmark i 1814, vedblev de at eksistere i Norge ligetil 1848, Forordningen af 1814 kunde af gode Grunde ikke komme til at omfatte Norge. Sammenblandingen af Degne- og Lærervæsenet havde store Ulemper i Laurvig By, idet selve Kirketjenesten: Virksomheden som Kantor, Organist, Klokker og Graver, der forenedes i en og samme Person, maatte aflede fra Undervisningen, da denne skulde komme i anden Række. Skoleforholdene i selve Laurvig By var da ogsaa inden Generalens Tiltrædelse som Besidder meget slette. Hvad der i en særlig Grad savnedes i Laurvig By, var en Skole, der kunde præstere noget mere end den rent elementære Undervisning. De bedre stillede eller mere dannede Familier i Laurvig havde ingen anden Udvej end at sende deres Børn til Christiania, andre slog sig sammen og holdt i Fællesskab en Huslærer, atter andre, og deriblandt Generalens Godsinspektør, sendte deres Børn til København, en Trafik, Godsinspektørerne havde drevet i flere Generationer, til stor Misfornøjelse for de Indfødte.

Den i forrige Kapitel omhandlede Pastor Sartz i Laurvig var en interesseret Skolemand og den første, der søgte at raade Bod paa Ulemperne, han var en af de første, der optog Tanken om et særligt norsk Lærerseminarium, og han var med til Oprettelsen af Tønsberg Seminarium. At

hverken Provsten eller Generalen i Længden kunde se rolig paa Skolens slette Tilstand, siger sig selv. Første Gang, der blev Tale om at forbedre Laurvigs Skolevæsen, er deres Navne da ogsaa med. Det var ved en ganske ejendommelig Lejlighed, nemlig i et lystigt Selskab hos Byfogeden. Byfogeden udstedte følgende Erklæring:

Byfoged Rasmussen vedtager

- 1) at betale 400 Rigsdaler til en Skole-Indretning i Laurvig om ikke gift inden 1 Aar — og — — —
- 2) om gift og ikke en Arving inden 2 Aar fra Dato da at betale 200 Rigsdaler til samme Brug.

Vidner: Gr. Ahlefeldt-Laurvig, Provst Sartz
og bergm. Petersen.

Dette kuriøse Dokument blev opsat i Aaret 1800 under Generalens Ophold i Laurvig. Det var i det Aar, da Generalen omordnede og forbedrede hele Laurvigs Skolevæsen. I Stedet for den hidtilværende Skole i Storegaden, der blev nedlagt, oprettede Generalen to nye, der fik Navn af Borgerskolen og den grevelige Friskole. Generalen tog Lærerslønnen paa sin Kappe, Lokalerne fik man i Byens Hospital. Det hele var indrettet i meget beskedne Dimensioner, idet de to Skoler kun fik hver sit Værelse, og foruden Læreren var der kun en Hjælpelærer, som Læreren maatte sørge for. Den Medhjælp kostede Læreren 60 Rigsdaler aarlig, det blev taget af hans beskedne Aarsløn, 240 Rigsdaler. Som Tillæg til denne faste Løn havde Læreren frit Logis, og desuden leverede Generalen ham Brændsel. Som Lærere ved Generalens Skole ansattes lige fra først af alene

Seminarister, udgaaede fra Tønsbergs Seminarium. Ved Siden af Generalen bidrog Hospitalets Kasse til de to nye Skolers Drift. Det blev ingenlunde nogen billig Historie for Generalen, idet den højeste Betaling om Aaret for en Elevs Skolegang var 8 Rigsdaler — Betalingen udrededes efter Formue og Lejlighed — desuden var der mange Fripladser for Fattigfolks Børn. Disse sidste fik udleveret gratis hvad de skulde bruge af Bøger, Tavler, Blyanter, Grifler etc., hvilket betaltes af Fattigvæsenet. Generalen vilde naturligvis helst ligesom paa Langeland varetage Inspektionen af sine to Skoler, men det kunde af gode Grunde ikke lade sig realisere. Det blev ordnet saaledes, at Godsinspektøren traadte i Generalens Sted og fik Befaling til at besøge Skolerne en Gang imellem for at bedømme Lærernes Kvalifikationer og Elevernes Flid, hvorom han saa skulde sende Indberetning til Tranekær. Det regelmæssige Tilsyn ved Undervisningen førtes af Præsten, der skulde avertere Godsinspektøren angaaende mulige Forsømmelser, ogsaa fra Forældrenes Side, han havde saaledes at indgive Rapport, naar Forældrene lod deres Børn forsømme Skolen. De to Mænd skulde en Gang imellem forhandle om Skolernes Anliggende med Byfogeden. Det var et Held for Generalen, at han i Godsinspektør Bull og Pastor Sartz havde to Hjælpere, der i fuldeste Maal delte hans pædagogiske Interesser, Sartz var grundigt inde i Tidens Skoletanker, og han og Generalen var enige om, at de to Skoler skulde ledes i Pestalozzis og Rochows Aand. Til den grevelige Friskole knyttedes der kort Tid efter dens Oprettelse en Søndagsskole.

Fagene i Generalens to Skoler var nøjagtig de samme som i de langelandske: Læsning, Skrivning, Regning, Re-

ligion, Danmark-Norges Historie og Geografi. Ved Undervisningen i Katekismus anvendtes Balles Lærebog, Bibelhistorien var forfattet af den tidligere Biskop i Christiania, Hersleb, Christian den Sjettes Yndling. Mærkelig nok var denne Bibelhistorie absolut ikke pietistisk farvet, Forfatteren havde faaet mere end nok af Pietismen under sit lange fortrolige Samvær med Christian d. 6. Til Indøvelse i Læsning benyttedes en Bog, der var udgivet af den ovennævnte Villaume, Bogen var da ogsaa stærkt præget af de Teorier og Idealer, der hyldedes paa Trolleborg hos Ludvig Reventlow.

I Modsætning til paa Langeland var der ikke Fællesundervisning i Laurvigs Skoler, men Pigerne blev undervist for sig i nogle Eftermiddagstimer; Pastor Sartz og hans Sognebørn var af den Opfattelse, at Pigebørn kunde nøjes med noget mindre Lærdom end Drengene, til Gengæld blev der kun givet halv Betaling for Pigerne. Om Søndagene skulde baade Drengene og Pigerne møde op i Kirken for under Lærerens Ledelse at afgive Kor ved Salmesangen. »Den indbyrdes Undervisning« blev først indført efter Generalens Tid.

Landsbyskolerne i Grevskabet Laurvig begyndte at opstaa omtrent paa samme Tid som de langelandske, paa Initiativ af Præsterne, der selv spædede til af deres Løn, og ved frivillige Bidrag fra Sognebørnene. Da det naturligvis langt fra kunde slaa til, maatte man henvende sig til Greverne Danneskjold, der da ogsaa straks rakte en hjælpende Haand. Ligesom i de danske Almueskoler bestod Undervisningen i Bibelhistorie og Katekismus, og for de Børn, hvis Forældre ønskede det, i Læsning, Skrivning og Regning. De til de danske Degne svarende Klokkere be-

stred Undervisningen. Da Grevskabet som Følge af den megen Industri, navnlig Jernværket, var stærkt befolket, viste det sig hurtig umuligt for Klokkerne at overkomme Timerne med de mange Børn. Dette gjaldt særlig Sognene Brunlanes og Langestrand, hvor man først maatte tage sin Tilflugt til Hjælpelærere eller Hørere, som de her bleve kaldt. Den første Hører i Langestrand var en tidligere Underofficer, der, som det blev sagt, »baade kunde skrive og regne«. Efter hans Død lod Grev Danneskjold bygge en Skole, som blev forestaaet af Klokkeren, dennes og de efterfølgende Læreres Løn var den daarligst tænkelige, Klokker- og Lærerløn tilsammen beløb sig til 123 Rigsdaler, det var hele Honoraret for at læse med Skoleungdommen, begrave Sognets Døde, ringe med Kirkeklokken, synge i Kirken, og hvad der ellers kunde forefalde af Kirketjeneste. Brunlanes og Langestrands Skoler var da ogsaa de første af Laurvigs Landsbyskoler, som Generalen omorganiserede. Det var dels af Hensyn til det store Antal Elever, dels af Hensyn til, at Skolen stod i et særligt Forhold til Jernværket, idet alle Værkets Arbejderbørn gik i disse tvende Skoler. For at Læreren kunde faa en Hjælper, overtog Generalen selv hans Løn og bestemte, at han skulde have Skolepengene fra alle de Børn, hvis Forældre vare i Stand til at betale, desuden gav Generalen ham frit Logis og Brændsel. Undervisningen i disse to Skoler blev noget fyldigere end i de andre, idet Generalen bestemte, at Eleverne blandt andet skulde undervises i forskellige Fag, der kunde have Betydning for dem som fremtidige Bjergværksarbejdere. Da man paa det Tidspunkt endnu ingen norske Seminarier havde, tog man ved Ansættelsen af Lærerne sin Tilflugt til Studenter, der af en

eller anden Grund var kørt fast. Det var mest Teologer. Denne Ordning var ikke heldig, flere af disse Studenter søgte Embederne i de tvende Sogne, ikke af Interesse for Lærergerningen eller for at være den opvoksende Ungdom til Nytte, men Lærerembederne var dem en Redningsplanke, og naar de kunde opnaa noget andet eller bleve satte i Stand til at fortsætte deres Studier, vendte de hurtigst muligt Skolen Ryggen. Lærerne kaldtes af Greverne efter Indstilling af Præsten, der forud for Ansættelsen undersøgte de fremtidige Læreres Kundskaber. Ogsaa Tjølling og Frederiksverns Skoler blev noget senere omorganiserede af Generalen, i Lighed med Brunlanes og Langestrands, disse fire Sogne var de tættest befolkede i Grevskabet.

